

HID

**IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK MINDEN HÓNAPBAN**

Főszerkesztő: Csanády György

Szerkesztők:

**Ajtay Miklós dr. (Páris), Asztalos Miklós dr. (Pécs),
Szász Béla dr., Szokolay Béla (Budapest),
Tamás Mihály (Beregszász), Tamási Áron (Kolozsvár)**

1928. MÁJUS

II. ÉVFOLYAM

5. SZÁM

Tartalom: Rados K. Béla: Ady és kora Spengler Oswald világképében (I. közl.) — Féja Géza: A magyar Alföld balladája — Várkonyi Nándor: Magyar regényírók (II. közl.) Török Gyula: — Németh Antal: A magyar Ersilia Drei — **Novellák:** Nyirő József, Bosin Endre, Havas Károly — **Versek:** Bartalis János, Debreczeni József, Fekete Lajos, Nagy András, Huszár Sándor, Berényi János, Ferenczy György, Györy Dezső, Simonffy Aladár, — Kós Károly: Varju-nemzetség (krónika, 11. közl.) — **Irodalom és művészet:** Könyvbírálatok — **Képzőművészet** (Gaál Ferenc, Szent-István Gyula, Márton Ferenc, Áldor János László festményeinek, Varga Nándor Lajos rézkarcának, Siklódy Lőrinc, Pátzay Pál, Szentgyörgyi István szobrainak múnymatával) — **Színművészet** — **Filmművészet**

Collegium Transilvanicum kiadása.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VI., Hajós-utca 17. sz.
Előfizetés $\frac{1}{4}$ évre 4, $\frac{1}{2}$ évre 8 pengő. Póstacsekk száma ** 5530.

Ára 1.50 pengő

TARTALOM

	Oldal
Bartalis János: Az ősi házban (vers)	225
Rados K. Béla: Ady és kora Spengler Oswald világképében (I. közl.)	226
Debreczeni József: Pesti emlék (vers)	232
Nyirő József: Szeretlek feleség, kicsi mennyországom (novella)	233
Fekete Lajos: Vassal és fohással, A zuhanó kő (versek)	236, 238
Féja Géza: A magyar Alföld balladája	237
Nagy András: Episztola Kazinczy Ferenchez (vers)	240
Bosin Endre: Salamon (novella)	241
Huszár Sándor: Köszönöm a dalt termő terhedet (vers)	244
Várkonyi Nándor: Magyar regényírók: II. Török Gyula	245
Berényi János: Szilveszternapi gyász (vers)	248
Havas Károly: Ebédidő (novella)	249
Ferenczy György: Két vers	252
Németh Antal: A magyar Ersilia Drei	253
Györy Dezső: Fiatal fiatalok (vers)	258
Kós Károly: Varju-nemzetség (krónika, 11. közl.)	259
Simonffy Aladár: Se sok, se néhány (vers)	270

Könyvbírálatok:

Juhász Géza: Darkó István: „Szakadék“ (regény)	271
— —: Sik Sándor: „Sarlós boldogasszony“ (versek)	272
Boros Ferenc: Sipes Domokos: „Vágtat a halál“ (versek)	237
— —: Kosáryné Réz Lola: „Péter“ (regény)	274
Herceg János: Zsögön Zoltán: „Isten kezében“ (versek)	275
— —: Maksay Albert: „A csend dalai“ (versek)	275
Várkonyi Nándor: Kocsis László: „Szent Ferenc miséje“	276
— —: Pogány Béla: „Magyar-francia zsebszótár“	277
Szász Béla dr.: Karal Zsigmond: „A magyar mezőgazdaság története“	276
— —: „Napkelet Lexikona“ I—II.	278
F. Gy.: „Képes Vasárnap“	279

Színház:

N. A.: Új színház	280
-------------------	-----

Képzőművészet:

Sz. B.: Ferenczy Valér a Szalonban	281
Szokolay Béla: Műcsarnok tavaszi tárlatáról	282

Filmművészet:

Havas Imre: Film a népnevelés szolgálatában	284
Máthé Rezső: „Az elsodort ember“, „Sötét oroszország“	286
— —: „Balao a majomember“	287

HID

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

NYOMDA

KÉSZIT MINDENFÉLE MŰVÉSZIES KIVITELŰ, MODERN NYOMTATVÁNYOKAT: KÖNYVEKET, FOLYÓIRATOKAT, PLAKÁTOKAT, KERESKEDELMI NYOMTATVÁNYOKAT ÉS HANGJEGYNYOMÁST. * BERENDEZVE A LEGUJABB TIPUSÚ SZEDŐGÉPEKKEL, IDEGENNYELVŰ: NÉMET, ROMÁN, TÓT, LENGYEL, SZERB, OROSZ, STB. MUNKÁK KÉSZÍTÉSÉRE IS. * RAJZOK, KLISSÉK RENDELHETŐK!

BUDAPEST, VII., WESSELÉNYI-UTCA 53.

„KÁRPÁT“ NYOMDA ☉ HID FIÓK-KIADÓHIVATALA

TELEFON: JÓZSEF 419—93.

Az ősi házban

Isten. Teremtőm. Atya.
Ezerfélekép próbálom. Forгатom.
Nagy a magányom.
Érzem jelenléted e régi házban,
mint levendula s zsálya illatot,
mit bús szívemre szivok.
Betöltöd a füstös gerendák közét.
E ház mindig suttogás és ima helye volt,
a szent istenfélelemé.

Irva vagyon:

„Itt élt és halt Lászlóffy Sándor
ki e lakot építé Kosályon”.

A nagy ős.

„Szerette az Istent.”

Majd utána egy táblabíró következett:
Murát Sándor.

Ki visszajött egy komor álmával az ősökhez
meghalni.

Pár bús évet élt itt.

Járkált a temetőben ibolyát szedni.

Mint bús fáklya kilobbant:

„sokat imádkozott.”

Utána Bartalis János következett.

(Halvány csillag élete párja.)

Költősors . . . Bús vihar . . . Kálvária . . .

S az ősi házban szép szent virág nyílott.

S most nem tudom —

ha én elmegyek, utánam ki jó,

a sorban ki következik?

A nagy világégés kivetett ide,

a nagy vihar elsodort ide, mint

falevelet.

S én megakadtam e régi hajlékban,

ez istendicsérő szikla árbócban.

És most próbálom, ezerfélekép próbálom

Forгатom.

„Isten.” „Teremtő.” „Atya.”

Ady és kora Spengler Oswald világképében

Rados K. Béla

Nálunk a társadalomtudományok művelői egyébként tiszteletre-méltó koturnuszokon álva elmulasztják a magyar irodalom filozófiai kritikájának területén gyümölcsöztetni módszereiket. Holott a magyar művészek erős társadalmi, sőt politikai tényezők voltak minden időben. A külföldön már akadtak, akik merőben esztétikai és szubjektív megállapításokon messze túlmenve biztosan megalapozott tudományos világnézettel siettek a forrongó művészeti problémák megvilágítására (pl. Guyeau, Dilthey, Tönnies, Simmel, II. St. Chamberlain, Spengler, stb.)

Századunk új irodalma körül sok meddő és időtrabló vitának vehetjük elejét, ha Spengler szemével közeledünk feléje.*¹⁾ Reprezentáns alak gyanánt kiválasztva Adyt „morphológiai szempontból“ fogjuk vizsgálni jelentőségét azaz a *mi magyar kultúrközösségünknek összes történelmi életformáihoz viszonyítva*.

A világ, ez a mi társadalmunk, sőt egész testi-lelki lényünk *formába öntött és formák közt tovafejlődő láz*. (A láz Schopenhauernél: Wille, Diltheynél: Erlebnis, Bergsonnál: Tartam stb.) Valamely kultúra akkor egészséges, ha a legnagyobb erő láza egyuttal tökéletes formákban tud megvalósulni. Sokaknak érthetetlen, hogy Spengler a nyugati kultúra esúcsponjtját nem századok elejére, még kevésbé a jövőbe, hanem a barokk-kor végefelé teszi, mindenesetre a francia forradalom elé. És erre mélységes okai vannak.

Nálunk ennek a virágkornak Zrinyi és Katona közt kellett volna kedvező körülmények — magyar arisztokrácia, magyar polgárság, magyar királyi udvar — esetén kifejlődni hatalmas stílusban. A barokk művészen (pl. Berzsenyiben) a leghallucinálóbb magyar erő, a legexaltáltabb láz szárnyalás is abszolút biztos formában tudott kifejezésre jutni. Nem csak versformát kell értenünk „forma“ alatt, hanem történelmi, politikai formakereteket is. Berzsenyinek nem kellett hadakoznia az őt környező társadalomnak törvényes közéleti felépítménye ellen. Belészületett a tradíciók és erős konvenciók szövédékebe, de nem érezte a történelmet *tehernek*. Egy félszázaddal később Petőfi már annak érezte és titáni harcba keveredett a magyar Nép érdekében mindezzel. Vajda, Reviczky még tovább mentek. Egész milieujük polgári formavilágát tudatosan gyűlölték a *nép szereteté nélkül*. Madách sem vonzódott a néphez. Ádámmal szemben minden jelenetben az érdemetlen tömeg áll, úgy miként Nietzsche-nél az Übermensch-szel szemben a Herde („csorda“). Az állam, az egyház, a tudomány, a gazdsági élet formáit és intézményeit pedig olyan gyilkos luciferi szatira epéjében fűrésztli Madách, akárcsak a vele kongeniális Ibsen. Madáchnál a folyton megújuló *élet láza (Ádám) és ennek az életnek formája már nem alkotnak egymással derült egészséges kultúregységet*, hanem kétségbeejtő diszharmóniát. Mi történt Berzsenyi óta a magyar társadalom és íróink pszichikai szerkezetében?

A régebbi korok természetes patriarchális és erőteljes politikai hierarchiája néhány évtized alatt Európaszerte elgépiesedett. A nemzeti

*¹⁾ Spengler: „Untergang des Abendlandes“ (A nyugati kultúra alkonya) c. mű és más tanulmányok zseniális szerzője.

felépítmény üres paragrafus-gyára, a hivatali akták egymást kergető egész hadosztályai, az adminisztráció nagyvárosi és bürokratikus jogrendi mechanizmusa, a gazdasági organizáció legcsodálatosabb fellegvárai majdnem falanszter-rendszerre merevítették életünket. Minden ember egy iktatószám lett a XIX. században, egy tétel a közigazgatási kettőskönyv-vitel kartoték rendszerében és feles-számú rubrikák prokruszesz-ágyába került.

Az élő társadalom tiltakozott az ilyen „formák“ igája ellen. Ezért termelődött ki a XIX. században nálunk és külföldön az a sok titán, forradalmár, szabadsághős, Nietzsche, Stirner, kaput-falat döngető romantikus, Brand és a többi vergődő Ibsen-hős. Jámbor lelkek beszélhetnek realizmusról, naturalizmusról, verizmusról. Ma az egyetlen magyar, sőt európai *valóság* Madách fantasztikus falanszterrendszere: a közösségi formáknak egy hatalmas méretű „csontvázkatedrális“, telve lázongó Cassiusokkal, álmodó, borsón térdeplő Platókkal, lázas homlokú Michelangelókkal,—Adyval. Hányszor hallottuk, amint az erkölcsi, állami rendszer nevében az „Aggastyán“ megfeddni kényszerült Adyt:

„Te ismét mértéktelenül fűtötted a kazánt.
Valóban úgy látszik, hogy szenvedélyed
Veszélybe hozni az egész falansztert“ (Madách).

Az élet szenvedélyes láza (Ady) és az élet formája (képviselője: Tisza István) korunkban nem alkotnak nyugodt magyar egységet, hanem pusztító harcban egymásra törnek.*2)

Ady a magyarság mint Siegfried, Tisza István a magyarság mint Wotan. Wagnernél az Alkonyt az idézi fel, hogy e kettő, Ösztön és Forma egymással meghasonlottak. Wotan a törvények őre, Siegfried elé áll dárdájával. Siegfried kardjának egy ütésével szilánkokká vágja azt, mire isteni parancsra fellángolva elég a világfa és a Walhallá. Ezért minden szó, mely Tisza Istvánt égis magasztalja és Adyt meggyalázza vagy megfordítva, szükségképpen a magyarság egyik arcának pofoncsapását jelenti és közelebb visz pusztulásunkhoz. Az egyetlen helyes út önismeretünkhöz, ha abszolút történelmi szempontból vizsgáljuk meg úgy Ady, mint Tisza történelmi tudatának hiányait. Spengler segítségével erre vállalkozhatunk.

1. Mit látott meg Ady ezer év életéből és népe jelenéből?

2. Mit nem látott meg, azaz mit nem becsült meg eléggé?

Úgy saját, mint nemzete életében Ady szerette mindazt, ami formátlan erő, nyers láz, ősi ösztön, kaput-falat, Bizáncot—Bécsét döngető tiltakozás, szabadon portyázó kurucság, a történelem császárainak, diplomatáinak és jogtudósainak asztalára csapó ököl, Petur bán.

És gyűlölte mindazt, ami Forma, ami alkotmány „Pusztaszer, jogrend, királyi udvar és történelmi felépítmény architektonikája, kész intézmény, Werbőczy, pányva keret és dogma, örök meder. Gyűlölte mindazt, ami a történelmi magyarság testének hideg páncélfegyverzete volt századokon át, mivel ő csak a magyar vér forróságát és belső löktetését becsülte.

Holott Spengler gradiózusan bizonyította be, hogy a vér dinamikájának belé kell ömleni történelmi életünk formáiba: stilusokba, tör-

*2) Hangsúlyozzuk, hogy itt nem Tisza, vagy Ady személye a fontos, hanem a kor lelki állapota. Bármelyikük helyett más neveket helyettesíthetünk be.

Ady és kora Spengler Oswald világképében

Rados K. Béla

Nálunk a társadalomtudományok művelői egyébként tiszteletreméltó koturnuszokon álva elmulasztják a magyar irodalom filozófiai kritikájának területén gyümölcsöztetni módszereiket. Holott a magyar művészek erős társadalmi, sőt politikai tényezők voltak minden időben. A külföldön már akadtak, akik merőben esztétikai és szubjektív megállapításokon messze túlmenve biztosan megalapozott tudományos világnézettel siettek a forrongó művészeti problémák megvilágítására (pl. Guyeau, Dilthey, Tönnies, Simmel, II. St. Chamberlain, Spengler, stb.)

Századunk új irodalma körül sok meddő és időtrabló vitának vehetjük elejét, ha Spengler szemével közeledünk feléje.*¹) Reprezentáns alak gyanánt kiválasztva Adyt „morphológiai szempontból“ fogjuk vizsgálni jelentőségét azaz a *mi magyar kultúrközösségünknek összes történelmi életformáihoz viszonyítva*.

A világ, ez a mi társadalmunk, sőt egész testi-lelki lényünk *formába öntött és formák közt tovafejlődő láz*. (A láz Schopenhauernél: Wille, Diltheynél: Erlebnis, Bergsonnál: Tartam stb.) Valamely kultúra akkor egészséges, ha a legnagyobb erő láza egyúttal tökéletes formákban tud megvalósulni. Sokaknak érthetetlen, hogy Spengler a nyugati kultúra csúcspontját nem századok elejére, még kevésbé a jövőbe, hanem a barokk-kor végefelé teszi, mindenesetre a francia forradalom elé. És erre mélységes okai vannak.

Nálunk ennek a virágkornak Zrinyi és Katona közt kellett volna kedvező körülmények — magyar arisztokrácia, magyar polgárság, magyar királyi udvar — esetén kifejlődni hatalmas stílusban. A barokk művészen (pl. Berzsenyiben) a leghallucinálóbb magyar erő, a legexaltáltabb láz szárnyalás is abszolút biztos formában tudott kifejezésre jutni. Nem csak versformát kell értenünk „forma“ alatt, hanem történelmi, politikai formakereteket is. Berzsenyinek nem kellett hadakoznia az őt környező társadalomnak törvényes közéleti felépítménye ellen. Belészületett a tradíciók és erős konvenciók szövédékebe, de nem érezte a történelmet *tehernek*. Egy félszázaddal később Petőfi már annak érezte és titáni harcba keveredett a magyar Nép érdekében mindezzel. Vajda, Reviczky még tovább mentek. Egész milieujuk polgári formavilágát tudatosan gyűlölték a *nép szeretete nélkül*. Madách sem vonzódott a néphez. Ádámmal szemben minden jelenetben az érdemetlen tömeg áll, úgy miként Nietzsche-nél az Übermensch-sel szemben a Herde („csorda“). Az állam, az egyház, a tudomány, a gazdsági élet formáit és intézményeit pedig olyan gyilkos luciferi szatira epéjében fűrésztli Madách, akárcsak a vele kongeniális Ibsen. Madáchnál a folyton megújuló *élet láza (Ádám) és ennek az életnek formája már nem alkotnak egymással derült egészséges kultúregységet*, hanem kétségbeejtő diszharmóniát. Mi történt Berzsenyi óta a magyar társadalom és íróink pszichikai szerkezetében?

A régebbi korok természetes patriarchális és erőteljes politikai hierarchiája néhány évtized alatt európaszerte elgépiesedett. A nemzeti

*¹) Spengler: „Untergang des Abendlandes“ (A nyugati kultúra alkonya) c. mű és más tanulmányok zseniális szerzője.

felépítmény üres paragrafus-gyára, a hivatali akták egymást kergető egész hadosztályai, az adminisztráció nagyvárosi és bürokratikus jogrendi mechanizmusa, a gazdasági organizáció legcsodálatosabb fellegrárai majdnem falanszter-rendszerre merevítették életünket. Minden ember egy iktatószám lett a XIX. században, egy tétel a közigazgatási kettőskönyv-vitel kartoték rendszerében és feles-számú rubrikák prokrusztesz-ágyába került.

Az élő társadalom tiltakozott az ilyen „formák“ igája ellen. Ezért termelődött ki a XIX. században nálunk és külföldön az a sok titán, forradalmár, szabadsághős, Nietzsche, Stirner, kaput-falat döngető romantikus, Brand és a többi vergődő Ibsen-hős. Jámbor lelkek beszélhetnek realizmusról, naturalizmusról, verizmusról. Ma az egyetlen magyar, sőt európai *valóság* Madách fantasztikus falanszterrendszere: a közösségi formáknak egy hatalmas méretű „csontvázkatedrális“, telve lázongó Cassiusokkal, álmodó, borsón térdeplő Platókkal, lázas homlokú Michelangelókkal,—Adyval. Hányszor hallottuk, amint az erkölcsi, állami rendszer nevében az „Aggastyán“ megfeddni kényszerült Adyt:

„Te ismét mértéktelenül fütötted a kazánt.
Valóban úgy látszik, hogy szenvedélyed
Veszélybe hozni az egész falansztert“ (Madách).

Az élet szenvedélyes láza (Ady) és az élet formája (képviselője: Tisza István) korunkban nem alkotnak nyugodt magyar egységet, hanem pusztító harcban egymásra törnek.*²)

Ady a magyarság mint Siegfried, Tisza István a magyarság mint Wotan. Wagnernél az Alkonyt az idézi fel, hogy e kettő, Ösztön és Forma egymással meghasonlottak. Wotan a törvények őre, Siegfried elé áll dárdájával. Siegfried kardjának egy ütésével szilánkokká vágja azt, mire isteni parancsra fellángolva elég a világfá és a Walhallá. Ezért minden szó, mely Tisza Istvánt égis magasztalja és Adyt meggyalázza vagy megfordítva, szükségképpen a magyarság egyik arcának pofonesapását jelenti és közelebb visz pusztulásunkhoz. Az egyetlen helyes út önismeretünkhöz, ha abszolút történelmi szempontból vizsgáljuk meg úgy Ady, mint Tisza történelmi tudatának hiányait. Spengler segítségével erre vállalkozhatunk.

1. Mit látott meg Ady ezer év életéből és népe jelenéből?

2. Mit nem látott meg, azaz mit nem becsült meg eléggé?

Úgy saját, mint nemzete életében Ady szerette mindazt, ami formátlan erő, nyers láz, ősi ösztön, kaput-falat, Bizáncot—Bécsét döngető tiltakozás, szabadon portyázó kurucság, a történelem eszárainak, diplomatáinak és jogtudósainak asztalára esapó ököl, Petur bán.

És gyűlölte mindazt, ami Forma, ami alkotmány „Pusztaszer, jogrend, királyi udvar és történelmi felépítmény architektonikája, kész intézmény, Werbőczy, pányva keret és dogma, örök meder. Gyűlölte mindazt, ami a történelmi magyarság testének hideg páncélfegyverzete volt századokon át, mivel ő csak a magyar vér forróságát és belső lüktetését becsülte.

Holott Spengler gradiózusan bizonyította be, hogy a vér dinamikájának belé kell ömleni történelmi életünk formáiba: stilusokba, tör-

*²) Hangsúlyozzuk, hogy itt nem Tisza, vagy Ady személye a fontos, hanem a kor lelki állapota. Bármelyikük helyett más neveket helyettesíthetünk be.

vénykönyvekbe, politikai keretekbe, egyházi szimbolumokba, gazdasági eszközökbe, stb. Százados intézmények és konvenciók száraz sejtfalait ki kell tölteni az élet mozgékony protoplazmájának. Csak protoplazmából nem állhat egy organizmus sem. Csak sejtfalakból szintén nem. Nietzsche és Ady megkísérelték elvetni az összes sejtfalakat. Ők csak Élet, csak Vér, csak Wille, csak Láz akartak lenni: csak élő protoplazma. Tisza megkísérelte az ellenkezőt. Ő a sejtfalakat, intézmények és nemzetpolitikai dogmák kereteit fontosabbnak tartotta. Üres sejtfalák mozaikjából akarta összeszilizálni történelmünket. Nem sikerülhetett ez sem.

Ady a multból *csak* azt csodálta, ami ősi formátlan ösztön. Lázás szemei előtt táncol „vad népe Bajának, véres fejű avarok“ (II. 10.*3) és Ond vezér rabolt ló hátán (IV. 8.). A Dálkisasszonyok portyázó elszöktetően kívül (IV, 11.) feltétlenül ott volt Ady őse azok közt a legények közt is, akik a szeptemberi kolostorban dárdáikkal szurkálták a barátok hordóit, kurjongattak, táncoltak és birkóztak „ős Kajánnal“ a szemöldökfákig lobogó tűz körül. Békételen Koppány és Vazul még előfordulnak Ady verseiben de *ami állammá alakulásunktól fogva Dózsa Györgyig és Dózsa Györgytől Táncsicsig történt*, egy kis Mátyás királyhoz írt panaszon kívül nem ragadták meg őt. Szerette mindazt, ami „ősi“, de nem azt, ami „történelmi“, ami intézményekben, formákban lefolyó élet. Ne szégyenkezzünk bevallani, hogy Adynál az egész látható magyar történelem hiányzik.

„Árpáddal jött, magyarul élt“ de már
„Anjouknál kopját nem törött“ (VI, 111.)

Adyból a rousseau-i volonté générale, a mai modern magyar népfenség kuruc formairtózata beszél. Így érthető, hogy Adyra a legtermékenyebb hatással a kuruckor volt (azonkívül Dózsa). Ha ötven válogatott kurucrigmusát lenyomatnók Thaly gyűjteményébe, valószínűleg csak kivételes szépségükkel ütköznének ki onnan.

Hogy azonban még élesebben lássuk Ady történelmi tudatának terjedelmét, tanulságos összevetni a Zrinyiével, Berzsenyiével, Vörösmartyéval. Utóbbiak a történelmi felépítmény költői voltak. Ezért elsősorban azt látták meg, ami történelmi Forma: várak sáncok, bástyák, párducacagány, fegyverzett páncél, „titusi trónus“, „Terézia bajnoki“, felkölt nemesség“, Budának tornyai, főurak azaz a „nemzet“ színe-virága. Ady nem tehetett róla hogy ő Petőfi, a nép és kurucköltészet felfedezése után már Móricz, Bartók, Kodály, Szabó Dezső kortársa lett.

Ady alulról tekint szerteszét az országban Esze Tamás (IV, 16.), Kuruc Ádám (IV, 19.), Dózsa és Józsa testvér (IV, 70.) szemével. Mesebeli János, azaz a magyar Nép fiainak szenvedélyével olyanokat lát, amiképpen Zrinyinél és Berzsenyinél hiányoztak.

„Lentről nézem ős terebélyed
Piros csodákkal rakott Élet“ (II, 20.)

Felfelé „eb ura fakó“-t kiált és a magárahagyott szegény bujdosólegények módjára csóvát hajít „az ódon vad vármegyeházra“ (II, 32.), a „Hazugságházra“ (IV, 130.), azaz a közélet mai formáira, s a „Rotschildék pálotájára“ (III, 162.).

*3) Ady-idézeteknél rövidség kedvéért a köteteket a megjelenés időrendjében római számmal jelöljük (Új Versek I. stb.) a lapszámot pedig a legújabb kiadás szerint.

Ezért kerül szembe gróf Tisza Istvánnal, a közösségi életformák vasvesszős inquisitorával, a nemzetpolitikai dogmák élő bullájával. Ady Endre a Sinai-hegy alatt zúgolódó, elégedetlenkedő és kicsapongó Nép. Tisza István a hegyen készült kőtáblák merev tízparancsolata. Mindig keservesen megfizetett tévedés, hogyha a Nép és az Alkotmány, az Ösztön és a Törvény, protoplazma és sejtfal nem találják meg egymást. Lehet, hogy a törvénytáblákat eltörli egy történelmi napfogyatkozás haragos órája. Tiszát meg lehet ölni. A szenvedésektől agyonsanyargatott nép frenetikus táncba foghatott az aranyborjú körül. De bizonyos, hogy elpusztulunk, ha népi ösztön és törvényes fegyelem továbbra is mint forradalmi és ellenforradalmi principium dühös ellenségként állanak szemben egymással.

Ady Endre a Plató által a Symposiumban leírt művészmámorban úszó Athén. Legyen szabad emlékeztetnem Ady sok athéni hangulatu versére:

„Khiron kertjében zene zengett,
Nem halott Athén aranyifja
Soha szebbet“ (II.)

Lásd továbbá: (II, IV, 109); Büszkén írta Ady:

„Hellászi bölcsek és költők
Nagy életét élhettem egy kicsit,
Kinek szívét viszik
Magasba: finom és rózsás hetérák“ (IX, 155).

Ha Ady Endre Athén, akkor Tisza István: Spárta. A görög kultúra pedig azért pusztult el, mert Athén és Spárta a peloponnesosi háború előtt és alatt egymás erejét dulták fel. Athén szilajvérű ifjúsága szétrugta a közösségi formakereteket. „A Láznak ifjú csapata“ megtámadta a csaiádi, jogi, állami és kultúralis sejtfalakat. Spárta viszont a maga zordon merevségével a tradicionális feketelevelesre és a phalánx-hadrendszer kalodájába akarta kényszeríteni a túlpezsgő életet.

A nagy kultúra a fiatal szív és az öreg ész együttes alkotása. Ady Endre szinte megölte magában az egyik principiumot: az észet, a kategorizáló, moralizáló öregséget. Agyát minduntalan vér borította el. Viszont Tisza a 25 éves Petőfit fojtotta meg magában, és a raizont túlságosan előtérbe tolta (államraison!) *Egyiknek alakja sem teljes tehát*. Keresem ma azt az embert, aki elmondhatná magáról Tagore szerint: „Én mindig oly fiatal vagy oly vén vagyok, mint legifjabb vagy legidősebb a faluban.

Tisza a magyarság, mint statikus rendszer. Ady a magyarság dinamikai előtörése. A fizikai világrend is csak dinamika és statika egységében fejlődhetik tova kataklizmák nélkül. Mert ha a dinamikai erő áttöri a statikai világformációkat, akkor vulkánerupeiók, természeti forradalmak, áradások és testi elvérzések támadnak. Míg ellenben az elszáradt fa sejt- és edényrendszeréből éppen a dinamikai erő, az éltető nedvár hiányzik.

Ady elképzelése szerint a magyar történelem örök vulkánkitörés, örök kurucság volna, úgy miként az ő élete is az volt. Tisza István szerint pedig az intézmények rendszerének politikailag fegyelmezett geometriája. Holott a magyar kultúrának mindkét faktorra szüksége van. A történelem nem kizárólag „Vér és Arny“ mint Ady hitte, hanem Vér és Geometria, Láz és Forma, Szív és Fej, más szóval Ady és Tisza egyszerre, de nem egymás *mellett*.

Ady „eljátszotta az öregségét“ (III, 99.), Tisza ellenben azért dicsérte meg Arany Jánost, „mert sohasem írt szerelmes verset“, sőt egy életírója

szerint „Geothét nem szenvedhette“ a műveiben olykor felcsillanó erotikus felfogás miatt“ (Schmidt Henrik: Tisza I. boldog évei“ 113 old.)

Tisza sohasem volt gyermek mindig csak atya és nagyatyja. Ady meg sohasem volt atya, örökké csak nagy gyermek.

Természetesen kissé túloztunk az eddigiekben. Teljesen azaz 100%-ig formátlanul Ady sem élhetett. Tisza sem volt kizárólag közösségi Forma. Ady csak *akart* lenni lázas „lidérces messze fény“, formától nem korlátozva. Pillanatokra igen sokszor szabadulhatott is minden formától. Ez a tiszta hallucináció, az ihlet sájtatosan mámoros részegsége, mely minden logikumtól, szavaktól, testszerűségtől, értelemről, erkölcsi világrendről mentes lázas vízió. A vers már ennek az örült muzsikának szilárd halmazállapotú csápadéka és csak másokban lehet ismét vízióvá. Ady ihletlázának formában való megtestesedését is megvetette, muszájból végezte el később is. „A vers csak cifra szolga“. „Én el szoktam pusztítani verseimet fogyó életem növekvő lázában, mély viharzásokon és poklok tüzében“. Később „megkegyelmez“ néhány hangulatának. „Engedem őket létrejönni“.

Azonban milyen szavak milyen összetöredezve gyónt formák! „Érthetetlenek“ mondták azok, akik sok logikumhoz, klasszikus *raison*-hoz, józanul rendezett stílushoz, pontos műfajhoz voltak szoktatva. Adynál pedig mindezeket a nyugodt formákat úgy áttöri folyton a tomboló belső Láz, mint egy vágató vad mén a pányvát, szíjakat és a kerítéseket. A klasszikus „stílus“ eme paralízisét már Vörösmarty kezdte meg, a „Vén cigányban“, mint Schöpflin kimutatta. („Magyar Írók“ 9 old.)

„Véred forrjon, mint az örvény árja.

Rendüljön meg a velő agyadban“ írja ott Vörösmarty.

Különben az egész romanticizmus, de főleg a szimbólizmus visszavezethető egy európaszerte bekövetkezett agyvelőrázkódásra. Maga Ady írta: „Nietzscheről azt sütötte ki egy francia orvos, hogy memóriája fogytán, paralízise nőttén lett egyre szédtő mélységek fölött járóbb és újszerűbb a nyelve. Nietzsche sok mindent a maga kamerárius nevére nevezett volna meg, de nem jutott eszébe a szükséges köznapi szó... A (láz-zseni) hatalma elvész a szótár-szavak fölött, pathológikus kényszer, parancs olyan logikai bukfencekre bírják, hogy önmaga elszédül, ha leírta, ha olvasta, hogy milyen újat és igazat írt le“ (Mgyar Pimodán 1911, 31. old.)

Hajdan (pl. Berzsenyiné vagy a farancia klasszikusoknál) Láz és Forma, vér és észszerű rend *együtt* alkotott művészetet. Ma a két elem *világszerte* szétvált úgy a kultúrában, mint a közéletben. Az irodalomban ma az egyik oldalon állanak a forma mesterei: előkelően csiszolt „stílus-sal“, akadémikus pedantériával, a regényekben érthető, de kieszt történetek cselekményeivel, masszív szerkezettel, illedelmes erkölcsi világrenddel. Azok az olvasó és kritikuskörök, akik tanárok módjára elsősorban az intelligenciájukkal, azaz a fejükkel élvezik a kultúrát, általában ezek pártján vannak. „Die lebendige Form ist zur Formel geworden, die ebenfalls Stil besitzt, aber *stilvolle Starrheit*, den *versteinerten Stil der Kaste*“ mondja Spengler: (Untergang II, 411.)

Viszont a másik oldalon a Láz ökölrázó megszállottjai Forma nélkül izzanak a vér vastrónusán. Gondoljunk a világirodalomban a folyton hallucináló Poe Edgárrá, a versforma partvonalala nélkül örökké hullámozó Walt Whitmanre, a rendszergyűlölő Nietzsche, a logikus forma ellen lázadó, tiltott tüzet szétdobó Prometheusokra. Ezek *lesajnálják* a stílust, az erkölcsi világrend acélszerkezetét, a dogmákat, a versformákat, a műfajokat, sőt a szavak és mondatok nyelvtani rendjét is. Mert fő a Láz! A nagy modern regényben nincs többé cselekmény, rend, értelmes tanköny-

vekben összefoglalható történet, azaz logikum, mint hajdan Jósikánál, Eötvösnél, stb. Egy Dosztojevskij-regény nem más, mint óriási tiszta hallucináció: rettenetes fantómok kavargása. Éppúgy nem lehet értelmesen összefoglalni, mi történik Zola „Patkányfogójában“: bestia lelkek ezrei gázolnak az ösztönök irtatlan bozótjában. A mai regényből már éppúgy hiányzik a francia kertész rendező raisonja, mint „egy délamerikai bűja őserdő vegetációjából.“ (Szabó Dezső.)

Igy jutott el korunk az „érthetetlen“ futurizmushoz, egyfelől, mely programszerűen gyűlöli a logikumot. A formákat feláldozza a láznak. Viszont a kubizmus ellenkezőleg valóságos hideg ábrázoló geometriát csinált a művészetből, amennyiben síkok, háromszögek, négyszögek tisztán formális térszemléletéből összekonstruáltan szögletesre stilizált embereket és állatokat szerkeszt.

Ady *nem formálta költői személyét*. Előtte még minden költőnk *stilizáltan* véste be magát az irodalomtörténetbe. Zrinyit esk pánceĺingben, fegyverei közt láthatjuk, Pázmányt a szószéken érseki ornátusban a Vulgata előtt. „A magyarokhoz“, a „Himnusz“, a „Szózat“, a „Talpra-magyar“, költői az ország dobogóján állanak zsinoros atillában és hazafias szimbolumoktól környezetben. Adyban „nincs semmi retorika (forma-szeretet), úgy ahogy van, tépett lelkével, csapzott hajával szenvedélytől petyhüdt arcával, kintől dadogva áll“ előttünk (Schöpflin szerint) vagy üdögél kiskocsmájában, hotelszobájában, esett fejjel, *hanyag kurucsággal kupa bor előtt*.

A tiszta retorikát, a díszmagyart, a nemzeti kokárdát, a mult fennmaradt tiszta formáit pedig feĺoltották mások, kik üzembe vették az ünne-pélyes jubileumok szószékeit.

Itt is szemben áll tehát a két csoport: azok, akik csak a vér belső láza szerint magyarok és azok, akiket a történelmi formaruhák mutatnak jó unokáknak. A külső látható forma után ítélő közvélemény természetesen *csupán* az utóbbiakat tarja jó magyaroknak. Holott mindkét fél *széthasadt* kultúránknak csak egyik principiumát képezi. A kettőnek egysége alkot-hat majd újra egészséges kultúrát. Spengler ugyan e reményt már feladta a nyugati kultúrára vonatkozóan.

Ezek után nem csodálkozhatunk azon, ha Ady versformáira se ügyelt túlságosan. „Verselése távol van a gépies pedantériától“, „az orthodox verstan szabályai ellen írt“, állapította meg az ebben nagyon illetékes Babits. Többnyire beírta a legminimálisabb formakellékekkel és inkább csak a belső zenére hallgatott. Kívül megfelelt valami szabadvers, esokonais vagy kurucos, népies mundér, rongyos suba. A szakadozott nadrág alól sokszor kilátszik az inge csüeske. A sorok vérdiktálta ütemei közé szívesen potyogtatott belé disszonanciákat. Verselési sansculottizmusa sokhelyütt olyan nyilvánvaló, hogy legtöbb költeményét ki szeretnők emelni a *műköltészet* köréből. Vér szerinti népies, paraszti *ösköltészet* ez minden törté-nelmileg kialakult műforma elhanyagolásával.

Egyedül a testi ruházkodás terén respektálta Ady a mai városi for-mákat. A ruhák filozófiája sokkal fontosabb, **mint** hisszük. Tudta **ezt** Balsac, úgyszintén Carlyle, aki nemes páthoszával és szakadozott stilusával egy szép kötetet írt róla. („Sartor resartus“). Nagyon jellemző például a forradalmár Petőfire, hogy egy rongyos nyakkendő miatt épp a hadügy-miniszterrel, a fegyelem vásaltnadrágú legfőbb őrével, gyűlt meg a baja. A romantikus ruházkodás másik véglete éppoly jellemző Wildera nézve. Extravágáns esztéta ruhája szervesen hozzá tartozott különé dandypoézi-sének fiziognómiájához. Tisza Istvánt Benczur nem festhette másként, csak prémes zsinóros díszmagyarban, sötétbíbor bársonytógával, rendjelekkel,

csontos kezével, aranyművű kardjának markolatán. Ady történelmi formagyűlölete sohasem lett volna ilyenre kapható. Nem csodálnám, ha még a márciusi piros-fehér-zöld kokárda viseletét is felesleges képmutatásnak bélyegezte volna. *Ő csak vér szerint* akart magyar költő lenni és ezzel sajnos sokat megtévesztett magyarsága felől.

Hisz már Carlyle megírta említett könyvében, hogy polgári ruhaszabókon kívül van egy sokkal nevezetesebb Szabómester: a történelem. Szokások intézmények, szimbolumok, alkotmányok, dogmák, törvénykönyvek, valahogy ezekbe a ruhákba is belé kell bujni minden egyénnek, mert különben az egyik oldalon elégedetlenkedő nép-lázban didergő sansculottok fognak szembenézni szép, de üres és póznákkal bélelt madár-ijesztőkkel, melyek, mint Vilmos császár mondta az előtte megjelenő magyar díszruhákról — „nagyon naftalinszaguak“.

Emberek, nyugtalanvérű magyarok, vegyétek magatokra a társadalom ruháit! Ruhák, egyetemek, egyházak, intézmények, akadémiák, fogadjátok be magatokba az Életet, a magyarság véréét. Ez a magyar Untergang elhárításának egyetlen és nem sokáig választható módja.

Budapest.

(Folyt. köv.)

Pesti emlék

△ harmadik kört most futom,
— Boráros-tér—Üllői-út —
Eső szitál a köruton.

Az este, mint a vak oson,
Szalad a hatos villamos,
Ott búsulok a hatoson.

Csak búsulok a fapadon,
A villany csillog és a könny —
A könnyem el nem apadón.

Így este Pesten oly rideg —
Az álmok üveghegye dül,
Ó, nagyon rossz itt egyedül.

Hogy senkit én nem ismerek;
Boldog, kibe itt lány karol
Vagy ősz anya vagy kisgyerek
És várja tűzhelylátta bor.

Kietlen, mint a sír, szobám;
Konok detektív: bú követ
És úgy iszom pohár vizem,
Mint kis cseléd a lúgkövet.

Szabadka

Debreczeni József

Szeretlek feleség kicsi menyországom

Nyirő József

Három nap és három éjjel folyt a lakodalom, két banda kifáradt, a fogások lejártak, elköltek a nagy aranyos pástétomok, perzsiai és velencei nádmézből készített konfektek, liktáriumok. A pohárszékekről lekerült minden ezüst serleg, a segesvári viaszkos új kupák, a jávai hólyagos kancsóknak megecetessedett a bor, s sok kristálypoharat eltörtek, de Wesselényi nem merte végít szakasztani a lakodalomnak, hogy mondania ne kelljen:

— Szeretlek feleség!

Se a bor, se az áldomás nem mosta le szájáról a bécsi Burgban a császár kedvesének adott tisztátalan csókot. Csak reszketett a szégyentől, mikor ott állott előtte gyönyörű asszonya, Cserey Helena, előbb hófehér ruhában, később zöldbe öltözötten, fürteit vállára eresztve, virágkoszorusan, ahogy a szövétnekes ifjak közt táncolt, mintha nem is övé volna. Csak pirulni tudott, mikor a vőfély szép szavakkal átadta aráját. Másnap zeneszóval ébresztették, következett a felkontyolás. Keleti gyöngyös, drágaköves főkötőt illesztettek a szép menyecske fejére.

— Tedd fel a kontyot, vedd fel a gondot! — mosolygott a nyüszőasszony.

Az urak brávóztak, lányok álmodoztak, a sok gróf és báró mind csak csókra gondolt, egyedül a férjnek akadt el a szava, mikor mondania kellett régi szokás szerint:

— Kicsi menyországom . . .

Sibót berendezték. A kastélyt újraépítették, új élet kezdődött. Lovas hajdú járt faluról falura, szegényt puhatolni, fel is segíyezni.

Melegség, szeretet áradt szét a magas kastélyból. Az árva jobbágnépnek homlokán bizalom káprázott és boldogan dobta magát a robot munkára a virágos rétek ölén.

Amíg ő így titokban vezekelt, fehér felesége boldogan ültette a virágot, gondozta a búfeledtető vigasztaló kertet. Vala is ott minden mi ékes és drága. Különb fajtájú szép fák sorjában ültetve, lombos árnyékukban filegorietták faricskálásokkal kihányva, vártakkal pártázott látókák, remetelakok, lugasbarlangocskák. A vadaskert mérföldekre terjedt, fácánok villogtak ki a füzes galyai közül s minden telistele szebbnél szebb virággal.

Csillámlott, sajgott minden a nap tüzeiben és minden vele reszketett, vele pörölt, neki fájt. Egyedül ő volt méltatlan tiszta asszonyához, kinek minden érintése aranyfoltot hagyott házon, kerten, életen és álmon. Ha új bimbó hasadt, arra gondolt, hogy csak az ő szíve nem hasadhat ki, pedig híven imádta már asszonyát. Úgy érezte, hogy minden széptevése álnok, szerelmes igéinek útjába áll az a másik asszony és nincsen senki, ki levegye az ígézetet róla. Még több jót tett. A szegénveknek házat épített, kis telkeket hasogatott ki a falu szélén, s csakhamar egész utcásor sütkérezett az út szélén, s hálás emberek csókolták áldva lába nyomát.

Végre úgy érezte, hogy meg van váltva. Már nem bántotta a lelkiismeret és egy forró szép estén kitört belőle a vágyott vallomás:

— Szeretlek feleség, kicsi menyországom . . .

Azon az éjjel pedig leégték az új házak.

Kárhozatra változott a világ Sibón.

Az udvaron vad ménék harapták egymást, nyaktörő lovaglások következtek. Minden vadászatról haza hoztak egy-egy félhótt vendéget, megtöretett hajdut. A vakmerő kocsizások után hideg vízzel kellett öntözni a megdühödött paripákat, hogy a lovászokat fel ne falják. A vendégek egymás szájából lőtték ki a pipát, vagy részeg fővel fáklyafény mellett éles karddal vívtak, hogy csak úgy csurgott a vér. Aki betette lábát a sibói határba, többé nem volt biztonságban.

Az ifjú hitves párnákba dugott fővel sírt, remegett, borzadt, de mutatni nem mert. Százszor esett bűnbánóan lábaihoz Wesselényi, ígért jobbulást, de valahányszor a leégett házak üszkére nézett újból elborult a lelke, gyötörte, kínozza magát.

Komédiaházat építtetett a vadaskertben, összetoborzott néhány koplaló komédiást. Aki valamire való úr volt három vármegyében, el nem maradhatott. A vadaskert melletti úton, réten állott a sok szekér, égtek a nagy tüzek, cigányüstökben párolgott a tokány, a szén felett forgatták az ökröt. A színpadon a jeles Jancsó, Erneyi, Sáska s Kócsiné ágáltak, mikor a darab vadászjeleneténél igazi vad-disznó robog a deszkára. Még forrók a fülei a kemény szorítástól, melyeknél fogva nyolc kemény hajdú a jelenetéig fogta. Kócsiné sikolt, a komédiások bénultan merednek rá, mikor lövés dördül s a tajtékos kan véresen a sűgő orra elé karikázik. Az ájult fehérszempet felmosdatják, a szép magyar szó mindent elfeledtet, hegedűszó zendül, édes nóta támad, az emberek megrendülve kísérik az akciót, a rongyos komédiás lelkesülten tovább szaval. Kihull a könny, a vendégek elbűvölve hallgatnak, a hegyek rendületlen figyelnek, az erdők susogva sűgják a szerepet a színészek s a borzalmas deszkákról új világ fényes lelke száll, száll szakadatlan, míg eljön az este s vége a komédiának . . .

Igy mulatnak Sibón. A gazda a leghangosabb, pedig bort se iszik, mióta megfogadta, de mikor senki sem látja, kiorozkodik a házból s oda lopózik az égett faluvéghez. Csak itt ered meg szívében a panasz.

— Meddig vádoltok? . . .

A fekete romokat senki sem meri bántani engedelem nélkül.

Egy éjjel aztán fehér kísértet lép a romok közül az elmerült férfi elé és szomorúan átöleli.

— Miklós, én drága uram. Tudom, bántanak a romok. Engedd meg, hogy én építtessem újra . . .

Elvezeti onnan. Többet nem beszélnek. Csak egy komoly bagoly szuszog hangosan utánnok a görbe szarufáról.

Őszire már ott sorakoznak az új házak egymás mellett, kakas-ásításnyi távolságra, de még le sem száradt a tetőkre tűzött zöldág, megjött a tél. Az első havat a varjak még a hátukon hozták s alig telt el néhány hét, már a menekülő koldus hátán táncolt az üres tarisznya. Sibón csend volt és szomorúság. Néha megüzte a vadkant, farkasirhákat aggatott a hidegtől csikorgó fákra, nevelte a híres paripáit, borzalmas hóviharokkal szembehajtotta őket, minden veszedelmet megkísérelt, de nyugtot nem talált, menekülni nem

tudott. A medvebarlangból régi szeretője lépett elő, a hófátylakban ő táncolt, éjjel ő ült melléje az ablakrácsba kapaszkodó démonok a Nemes Zsuzsa nevét kiáltották.

A másik szobában pedig nyugodtan aludt a makulátlan, szent-séges feleség várandósan, az ő gyermekét hordozva szíve alatt.

Igy telt el a tél és megjött a március. Langyos szelek elvitték a havat, a hegyek megették a zilált ködöket, s az új élet ingerétől már zúgni kezdett a fák teteje.

József napjára aztán megjött a kastélyba is a gyermek. Kínos, jajgató, erőszakos volt az útja. Az asszony vértelenül feküdt az ágyban, mint egy viaszkkal ragasztott szép halálfő, de boldogan mosolygott.

— Fiú!

Wesselényi megtántorodott örömében.

— Fiú!

A csapzott keserű férfit mintha igézetek igázták volna le.

— Milyen Különös!

Összerándult hatalmas fejét felvetette, testének boltozata ropogott, küzködött, hogy megértse a különös változást. Az élet új kezdete kopogtatott homlokán, egyszerre minden más értelmet, mély-séges jelenőséget kapott, vérének viharai eltávoztak, a harag szárnyai letörtek és csodálatos fény áradt el benne. Milyen más lett a felesége is! Fehér ingén ni, hogy átvilágít a szíve . . . és milyen tiszta, milyen forró!

— Mit csinált velem ez a gyermek, ki pedig erőtlen, tehetetlen, mintha csak pár pillanatra volna kiszabva élete? . . .

Átszellemülve haladt át a néma termeken. Elővette a Károli-bibliát, hogy bejegyezze az eseményt.

— Világosságot! — dördült rá az inasára.

A megijedt legény tüzosztó pálcával kicsi tüzeket rakott a gyertyák hegyére, maga pedig eltakarodott.

Wesselényi ült a sárgás gyertyafényverésben és magábaszálottan nézte a sokatnyálazott öreg könyvet. A betűcsirák összefutottak szemei előtt. Újból szorongások, gyötrelmek lidércképek vettek körül és megfogták a felemelt pennát a kezében. Ördög tudja, hogyan, de hirtelen az jutott eszébe, hogy lovaslegényt küld Gorbóra és megüzenni szeretőjének háza nagy eseményét.

— Aljas vagyok, aljas vagyok! — verte a fejét, majd újból lecsüggedt, tépelt haja homlokára csúszott.

— Ez így nem élet — mondta keserűen és elhatározta, hogy megszabadul lelkének terhétől. Erre könnyebbséget érzett A gyertyák biztatva hunyorogtak, apja, anyja, vén vérontó ősei rábólogtattak a falról. Indult is, de az ajtónál visszarettent. Erre a kakuk kiugrott az órából és mérgesen ingadozva, tízszer kiáltott rá.

— Eridj már! . . . Eridj már! . . . Eridj már! . . .

Cserey Helena boldogan nyitotta ki szemeit.

— Mi az Miklós?

Csodálatos fény áradt a férfi alakjára, hangja meleg lett és lerogyott az asszony párnájára.

— Helena vétkeztem ellened . . . ördög van az én szívemre festve . . .

És elmondott mindent.

— Úzz el magadtól! Méltatlan vagyok én hozzád!

Cserey Helena boldogan rázta a fejét.

— Én vagyok a méltatlan, hogy szenvedni hagytalak ilyen kicsiségért.

— Ilyen kicsiségért?

Az asszony oda se figyelt, csak összekulcsolta halovány kezeit tejontó pusztá mellén.

— Áldott legyen az éj, melyben csillagom feljöve, áldott legyen a kéz, mely hozzám vezetete . . . és ezerszer áldott a mi kicsi fiúnk, ki végre eljöve . . .

Látszott, hogy a drága anyatest magánkívül van, hogy megszüljje a gyermek után közös boldogságukat is. A férfi pedig érezte, hogy elesett élete megujul, házának szentélye felderül, epedő vágyak, hitvesi szereim kelnek velük szárnyra, a nyomorult föld megszünik remegni, mintha örökre letépte volna bűnös sár-arcáról, hogy az igazi élet tiszta magasságába emelkedjenek.

— Mikor a falu leégett, a forró tenger lángban nem láttalak téged, — zengette az asszony, — de eljött kis fiunk és kicsi kék szemének kicsi világánál, hogy megismertelek . . .

Egymásra borultak hangtalan és nem látták, hogy a gyertyák kék ugrándaival kialszanak, a hajnal beszél az ablakon, hogy: Feküdjetek le gyermekek! — és felrettentti az új életet.

Kolozsvár.

Vassal és fohással

Föltámadást bugyogtak
előszökött nedvei a völgyeknek és a hegyeknek.
Gátak roppanva énekeltek,
amint átnyargalt rajtok győzelmes morajjal
a tavaszi ár. —
Fecske a fészket tatarozta
s bátor íveléssel
a gólya
hasogatta újkék egét a messzi mezőknek.
Gunyhók falait
tervek feszegették
s az ember, —
az első napsugárban,
vassal
és fohással
köszöntötte a kipihent fekete földet.
Inak feszültek, veríték csorgott a friss barázdán
s kemény ajkakon nótába füttyörödött a remény.
Ekék villogtak lángos vassal
s szent tűz gyújtott fel embert s barmokat . . .
. . . És az első este, — lomhán,
elcsigázva,
ahogy eregette haza a békés nyájakat
fehér fénnel millió csillag
s a harmat esőzött . . .

Ujvidék

Fekete Lajos

A magyar Alföld balladája

(Móricz Zsigmond regénye: *Uri Muri*. Atheneum kiadása. 1928.)

Ady.

„Más pillanat a magyar pillanat,
Minden egyik a másikat csúfolja,
Egyik víg, tavaszi himnuszt dalol,
A másik a sír-földelőt dobolja.“

Úgy húsz év óta a magyar regény különös összefoglaló lazákkal dolgozik, mintha születésbe nyíló történelmi múlások járnának Magyarhonban. Ennyi nép-regény seholsem torlódott össze a világirodalomban. Oroszországot kivéve. S legszebb csúcsok, sűrűdő értelmük Móricz Zsigmondban vált testté, az Uri Muriban, ebben a páratlanul érett teljes könyvben. Milyen nagy utat is tett Móricz Zsigmond a Sárarany óta, most látom. Olyásfélét, mint Arany János a Tolditól a balladáig. Az egész Ady-generációban csak Ady és Móricz bírtak ilyen utat. Ady a teremtés kezdetén úgy sóhajtott Isten felé, hogy egyek leszünk a halálban, ám a meditáló Ady már Isten lovasának vallja magát. A meditáló Ady lírája balladás magasságokra jutott, sőt túlnőtt rajtuk. A ballada végső értékeit tekintve, nem etikai megtorpanás a halál előtt, a halál néki szépség lesz, egy fensőbb mámor üteme. Ilyen síkra jutott a késő Ady is, helyesebben a meditáló Ady. Valami drámai harmóniát lát; a dolgok, sorosok, végzetek *egymásmellettiségét*: „A végesség: halhatatlanság.“ „Élet s Halál együtt-mérendők.“ Ezek a XX. század lírai magasságai, ez a teljes-Ady. Móricz Sáraranyja valami fiatal, robusztus kívánczóság a tragédia felé, de lényegében a tragédiát isteni tévedésnek hiszi, vád és zokogás az elveszett idillért. A Sárarany etikai keserűséggel torlódott véggé, befejezetlen emberi szenvedéssé. Az Uri Muriban azonban szenvedőn, irtózatossá életverítékekkel, de egyre szépülve halad a sors izglma: szerelemmé lesz, dallá lesz, halállá lesz. A sors még nem jut túl a halálon, de a halál már rettenetes szépség s mosolyogva áll az ó-magyarság sorsái: testvérei között: Hát ez az *egymásmellettiség* az öröklét szemlélete, az öröklét életérzése; drámai, magyar religió.

Életünk eleve két műfaji kívánczosságot mutat: nyugodt, teli életképeket, hol anyagbamerülten, kövér örömben kacag a test s a balladás kifeléindulást a testországából, olyan jegenyefás növekedést. E növekedés nyilván dráma, csak hogy a világerő sem közép fajú társadalmi izgalom, avagy osztályizgalom. Nem az egyén drámája, a hős, mint Bánk bán érezi, hogy a legfensőbb lét ő, a magyarság viselőse s rettentő szépségek között áll Isten és nép határainál. Sorsa a ballada, nyilván lírai alaptermészetünk nyomán. S úgy a Bánk bánban, mint az Uri Muriban szinte alá tudnám húzni a balladá sorait.

Az Uri Muri balladája egyre szépülve siet a dús, csodálatos életképek között. Ezek az életképek is többek mindannál, amit a magyar irodalom eddig e téren adott. A magyar alföld legigazabb arca ez az életképso-rozat. Az ó-magyarság medencéje az alföld s most már megértjük az arcát: ő a megoldatlan, roppant, magyar várakozás. A nyáron, aratás után egy értékes alföldi életmozdulatot ismertem meg: a napbanezőket. Már meg-volt az évi kenyér, hát hajnaltól estig a ház mentén ültek, mozdulatlanul, szótlanul s néztek a napba, a porba. Mintha a százados jobbágyrobotot

mostpihennék s számukra bizonyosan ma ez a szabadság: az izmok határtalan nyugalma. Mozdulatlanul nézni a napba, a porba. De az úr, az „alföldi úr“, egyáltalában az ó-magyar katona volt, jól látja így Móricz Zsigmond. Életük: vidám, muris táborozás, cselvetés, erőpróbás vigaságok, ütközetek. Földművelés, letelepedés: csak tanyázás. Nyugat s Kelet határánál bölcsen megalkudva tovább élt nálunk a nomádság. Reformátorok, lázasszemű alkotók, magyar próféták beleőrülhettek, a nomádság tovább őrizte az öklét. Rengeteg energiák várakoztak betelt, kövér testekben muritól-muriig, kacagva a histórián, okosságon és halálon. Ezt a nyugalmat, ezt a csupaizom várakozást csak életképekben lehet megvalósítani, olyan formaszzerű életképekben, mint Móricz Zsigmond.

A ballada pedig az asszony által üt hajtást életünkön, mint Isten legszebb üzenetei. A nomád asszonycsordát, olyan adys „angyalcsordát“ kíván, szabadon törvénytelenül, mint a mezőt. A tragikum ott kezdődik, ha egy asszony köré fonódik a sorsa, ha ez az asszony a léleknyílás melegét hozza és a nomád kilép a testországából. Kilépés az istenes hőségekbe s hol az asszony, aki új életet, új létet hozna? Akiben hitt, elszédül, elég, méltatlanná hervad s jön a tragikus férfimagány, a „vég“, gyönyörű baladái „vég“. Így lesz a nomád kívánsága tragikus kívánság, ballada, eldől egy életet, megtestesíti a drámát. Ez a sors manapság csak Magyarországon lehetséges, hiszen érette őriztük a nomádságot, a gyönyörű ó-magyarágot. De még alig rágyogott olyan szépen az arca, mint az Úri muriban.

Már a Baleset, ez a Móricz fejlődésében olyan érdekes kötet, azzal biztatott, hogy nagy sűrűsödések készülnek benne. De az Úri Muri mégis nem remélt gazdaság, tökéletesség. Nekem különös öröm s már nemcsak az enyém, nem is keveseké, boldogan valljuk: tudjuk kiben hittünk.

Mert öröm s most már mindig fokozódó öröm lesz erre az erős, nyugodt emberre nézni, Móricz Zsigmondra, hogy terem, egyre lombosodva, egyre gyümölcsözve, véres magyar csillagok alatt.

Esztergom, 1928. március.

Féja Géza.

A zuhanó kő

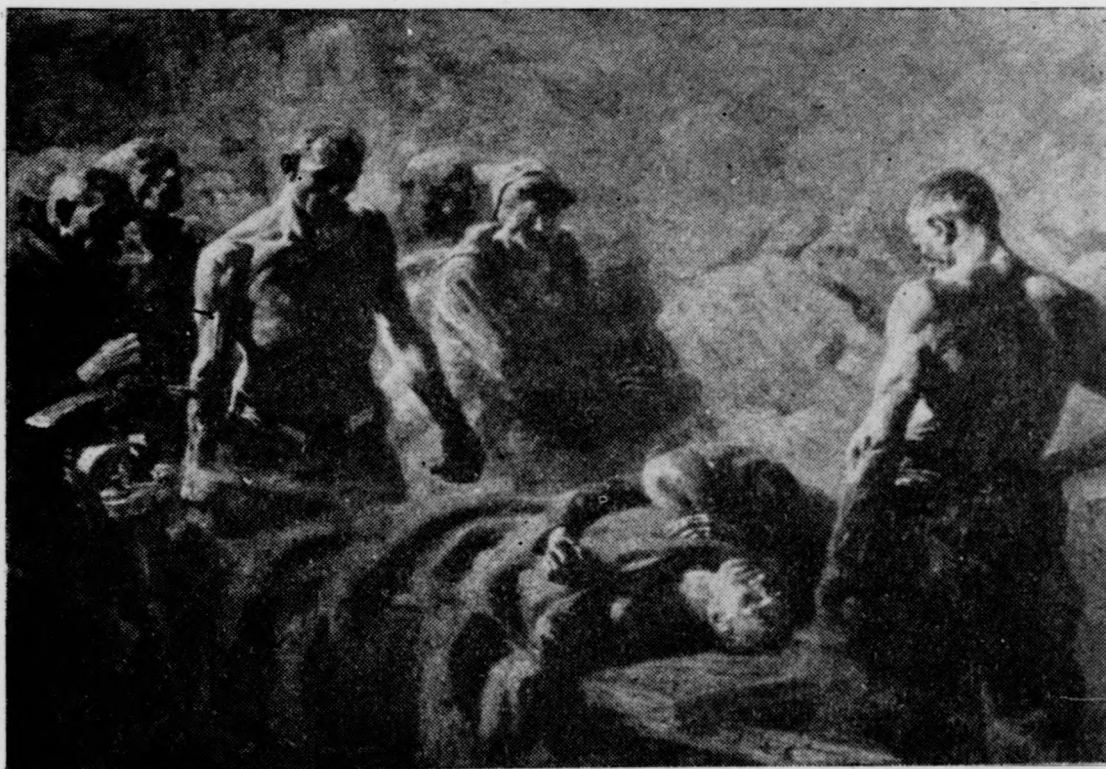
Fönn a csúcson, égi magasban,
hol napfény rajzik tüzes, fullánkos,
fenyőt lobbantó déli hőben
a szikla sikoltva megrepedt.
S a tömb, —
hogy magános sorsára döbrent,
mielőtt a lejtőnek indult
kicsit megszedült tántorogva . . .
De aztán! . . . jobban és egyre jobban,
mormolva, zúgva és dörögve
zuhant halálos bömböléssel
a zaklatott, visszhangos mélybe,
völgybe; —
s hogy megállt: — belékövült a némaság . . .

Gaál Ferenc:

Műcsarnok, tavaszi tárlat

Falusi keresztelő

Szentistván Gyula:

Műcsarnok, tavaszi tárlat

Bányászhalál

Episztola Kazinczy Ferenchez

Kazinczy! tán csodálkozol, mikor
sírodba, hol csavarodó füvek
alatt nyugszol szelid márványmosollyal,
e durva korból lehat egy kiáltás,
(mert elszoktunk mi már a lágy beszédől),
s nehéz ujjával körülsímogat;
de ablakom előtt a vén akácot,
melyet az őszi dér halálra csípett,
aranyba vonta most az őszi nap,
s leveleit oly zajjal zörgeti
a szél, mely zsúfolt illatot cipel,
mint a te hangod, mely már századév
mélységéből lehell ránk, mint egy álom.
Egy ilyen ősszel, mikor ez a föld,
mely vérünkre s verejtékünkre szomjas,
érett pompáját bájjal fölfedi,
s bíbor mosolyt hint a mord városokra,
az autók és elvek fegyverzajából
korod csendjébe vágyik el a lélek,
melynek küzdelmei is édesebbek,
mint vad korunk megbékülései.

Kazinczy! ti kékellő violák,
fehér szegfűk, aranyszín nárcisok
és barna lányszemek tárnáiból
bányásztatok gyöngéd szépségeket.
Megnéztétek a habzó csermelyek
és szálló felhők gyenge fodrait,
amikre már mi ügyet sem vetünk,
és naphosszat játszottatok velük.
A rengeteg sötétzöld mélyeit
ti andalogva jártátok, s a völgyben
leültetek egy mohos sziklakőre,
melyet mi most a hegyre görgetünk.
Mi nem tanultunk a mitológián,
mindent újra akarunk kezdeni,
és csak azért nézünk a csillagokra,
hogy az egek nagy útjait kimérjük.
Nekünk piros villámok kellene,
s vihar, mely fájó mellünket feszítse,
mi érckapukat sírva döngetünk,

szemünkre vak borul, s csaták hevében
 a kedvet és virágot eltapossuk.
 Tán erősebbek vagyunk nálatok,
 nagyobb terhet viselnek vállaink,
 s messzebb suhog acél tekintetünk;
 talán nagyon is gyengék voltatok,
 s a forró föld roppant játékszere
 nem fért kesztyűs tenyeretekbe. Hagyján!
 Sokszor egy kis virágban a világ
 nyílik ki, és tisztábban tükröződik
 egy csillogó harmatcseppben a nap,
 mint a sötéten zajló tengerekben.
 Budapest.

Nagy András

Salamon

Bosin Endre

Az ajtóból körültekintett. A nyári hőségben kívül ott senki sem volt. Legfeljebb a jegyző úr, de ő e pillanatban nem sokat számított. Ott nyomta az álom valamilyen kihágási eset aktája és a balkönyöke fölött.

Özvegy Izsák Árpádné leült a pad farkára és rendberakva kartonkötényét, szippantott a dohos irodalevegőből. Úgy találta, hogy fölöttébb megsokasodott benne ma a merészség. Ezért rápillantva az elhunyt szőke fejére, kimondhatatlan hálát érzett, valami kimondhatatlan segítő iránt s rebesgette résztvevőn:

— Szegény! Úgylátszik sok a dolga. A délben a nagy kakast is ellágyította a hőség. Volt a sajnálkozásában büszkeség és lenézés is. Bizonyosan nem a kakasok érdekében.

De még meg sem számolta volna az iroda sarkában felejtett pókfészkeket, — az ajtó bádogramás küszöbén patkós csizma hersegett. Az özvegy rá se figyelt. A patkós csizma végigkopogott négy fontos lépésben a fölünkörödött fenyőszáldeszken, ellépett az özvegy megkövült szemsugara előtt és a pad másik végére sorakozott. Azt mondta kevéske idő múltán, aki a csizmában volt, özvegy Oláh Gerő.

— Sz', aluszik a jedző úr!

Sem csodálkozás, sem a felfedezés öröme, sőt a közlékenység vágya sem zengett hangjából. A magában beszélő ember hangja volt ez, mikor megérkezik a nyitott szobába, az alvó jegyzőn, meg a kiforgatott adófülkönyvön kívül senkit sem talál. Gergő legalább nem talált. Két esztendeje temette el párját kéthónapi betegeskedés után. Mert együttlétük másnak nem volt mondható. A tóron összeveszett sógorasszonyával, a fiatal özvegy Izsák Árpádnéval, akinek az ura abban halt meg, amibe a Gerő felesége: Mari, Bába Sára néni mondta ki a sirató közben:

— Mán a nagyapjuk elkoptatta tüdejüket! Furt pipált s örökké ivott.

Hogy így volt-e, az nem biztos; Bába Sára nén' nyolcvan esztendőös vala s ő sem igen teve máskép, furt ivott s örökké pipált. Am a két rokon özvegy azóta sem állhatta egymást. Ott ültek most is ki-ki a maga padja végén. Álmétkodtak. Várákoztak. Egyébaránt a kihágásról szóló főszolgabírói akta türelmetlenebb volt kettejüknel, kicsuszott az asztalon. A jedző úr feje alól kiesett a saját könyöke. A két rokon megadta a tiszteletet a jegyzői magaslatnak. Gergő és Ilona egyszerre köszönt:

— Az Isten adjon jónapot!

— Van itt valaki? kérdezte a jegyző úr és megrökönyödött szemmel nézte a nehéz világot.

— Csak én — felelte Ilona. —

— Csak én — mondta nyomban utána Gergő.

— Nono — szólt a jegyző.

Nem volt máskép: fényes délután sütött a nap. A jegyző úr ásított és furcsálta, hogy ő igen ágyban érezte magát.

— Valami baj van?

— Baj az örökké van, jedző úr — felelte Ilona asszony.

Az ő hangja mellett Gergő hangja csak mélyről jövő szemérmes döngés-zöngés volt:

— Van annak jedző úr, aki csinál magának.

— Hm. — elmélkedett a jedző magában — itt valóban baj lehet, igen finoman beszélnek a felek egymásról.

— Na, ebből aztán a pap se értene semmit, pedig ő hát okos, azt mondják — szólt a két emberhez.

A pap ellene volt a választásnál és ott csípett rajta, ahol érte.

— Az úgy vót jedző úr . . .

— Nem volt az sehogysem, — vágott közbe Ilona.

— Csak egyik beszéljen, különben nem értem.

— Sz' éppen azért jöttem.

— Hogy a jedző úr megértsen — fejelte meg Gergő a mondatott.

— Hát halljuk, mit akar az özvegy?

— A főddel van baj, jedző úr.

— Csak egy darab foncsika az, nem mondható fődnek, — szólt Gergő megvetőleg legyintve fejjel és kézzel.

— Mi van vele?

— Az én uram, tetszik tudni, az Isten nyugosztalja, azt a darab fődet örökölte.

— Nem örökölhette — mondta fölényesen Gergő — amikor az én vót feleségem, Isten nyugosztalja, örökölte az apjától.

— Haj, haj, — fohászzkodott a jegyző és az álmom veríték alakjában folyt le homlokáról. — Várjunk! Volt-e arról írás?

— Írás?

— Az öröklésről?

— Arról.

— Arról egy csepp se.

— A maga feleségénél sem volt, Gergő?

— Nem is tudott írni az apja.

— Itt a baj!

Ezt mind a hárman igen megfontolták, s néhány pillanatra elapadt a hangjuk.

— Aztán most mit akarnak? — igyekezett kisvártatva a falu bölcse.

— Vele semmit sem akarok én, jedző úr.

Gergő nem állhatta, hogy most rá ne pillantson, annyira beleszólt.

— Mit is tudnál velem?

— Hát aztán? — érdeklődött a jegyző, mert látta, hogy az asszony szája körül igen bőségesen gyülekeznek az érvek.

— Ekép az vóna a kívánságom, hogy Oláh Gergő álljon ki abbó' a földből, jedző úr.

— MÉR állana?

— Két esztendeje az övé vót, jedző úr pedig jogosan engem illet az uram után.

— A' pedig nem igaz, mert a feleségemre hagyományozta.

— Volt erről írás?

— Erről?

— Hogy az ura, vagy magánál Gergő, a felesége hagyományozta a földet.

— Arról egy csepp se vót, se nálam, se Oláh Gergőnél — felelte biztossággal az özvegy.

— Minek is lett volna, hiszen csak egy darab pántlika az egész magyarázta Gergő.

— Itt a baj — apadt el ismét a falu esze. — Hogy tegyek én most maguk között igazságot.

— Ha én jedző vónék, nem gondolkodnék.

— Aztán mekkora az a föld voltaképen?

— Egy köblös.

— Alig, — csökkentette a hatást Gergő.

— De bíz a' — szólt az özvegy és minden feszült rajta. — Van az egy jó köből. Megterem benne minden.

— Ha dolgozzák. De neked ki dolgozná meg — fordult hirtelen a mellette viruló fehérnép felé ez a barnára égett, bodroshajú falu ügyese.

— Avval ne törődj. Csak az a szó most: két esztendeig beretváltad, állj ki most belőle.

— Hm, — unta a jegyző, — itt sincs írás, ott sincs írás.

— De a haszon nála volt.

— Jogosan, — hitte Gergő s meg se mozdult a saját szava súlya miatt.

A jegyző úrból azonban e-tájt kifutott az epedő irigység.

— Salamon királynak könnyebb dolga volt. Legalább keze ügyébe került az a gyermek, akit kétfelé vághatott. De hogy vágjam én kétfelé ezt a földet, amikor azt sem tudom, hogy merre keressenem.

Látszólag is törte a fejét, aminek Gergő nem mondott ellent, lévén felvilágosult adófizető.

— Mért törjem én az enyémet, azért fizessük, hogy helyetünk törje.

A pap éppen most lengett át a hídon. A jegyző figyelte az ablakon át. Az ablakból látszott a pap kizöldült felleghajtója, amit rendszerint füledt melegekben kanyarított magára. Ez a felleghajtó volt a falu elismert barométere: soha sem jött vihar a nyomába. A jegyző úr rácsapott az asztalra s arcán ott ragyogott a salamoni bölcsesség.

- Mondok egyet.
 — Meghallgassuk — szólt az özvegy, és Gerő a többszámot sérelem nélkül lenyelte.
 — Maga özvegy Izsákné.
 — Szegénysorban jedző úr.
 — Maga özvegy Gergő.
 — Így nyűgösködöm.
 — Nem volna jobb, ha ezt a darab földet hozományba adná a sógorasszonyának és aztán vele osztatná meg a nyűgöt?
 — Megtehető — vélte úgy általában Gergő.
 És az özvegy a többszámot értelmesen hallgatózta.
 — Akkor semmi baj hát.
 — Se harag — fogadta el Gergő az ítéletet.
 Elmentükben odaszólt az özvegy Gergőnek.
 — Milyen fiatal s már milyen okos.
 — Úgy látom, hogy akkurátus embert fizet a község — válaszolt Gergő.
 A jegyző azonban a pap után nézett az ablakon át és elégedetten hunyorgott:
 Én bíztattam össze ezt a két embert, a jegyző. Ha így haladunk, soronkívül üti meg a váratlanság a papot.
 Amiből is látható, hogy nem könnyű a sora a falusi jegyzőnek.
 Budapest.

Köszönöm a dalt termő terhedet

Ó ne tagadd;
 Ma reggel láttalak:
 Megöntözted a kerti rózsátöt.

Én gyermekem,
 Azért ne sirj. Bohó . . .
 Mutasd hát azt a drága főkötöt.

Hát mondd: Igaz?
 De mért is kérdezem,
 Hisz könnyeid mögött mosoly kacag.

A kertbe jőjj,
 Hogy boldog arcodat
 Megfürdesse a csókos rózsaszag.

Rózsabimbó . . .
 Lelkünkől nőtt virág . . .
 Köszönöm a dalt termő terhedet.

Fiúcska lesz.
 Avagy Te - arcú lyány?
 De a szeme két áldott, szent szemed
 Kékje legyen.

Zombor

Huszár Sándor

MAGYAR REGÉNYÍRÓK*

II. Török Gyula

Várkonyi Nándor

Annak az átélt témaanyagának, melynek első kontúrjait Kaffka Margit tapogatta ki, amelynek feszültsége nem egyszer utat talált Móricz Zsigmond ihletébe, öntudatlanul máig szunnyadt a *Halálfai* írójában s Oláh Gáboron, Harcsányi Kálmánon, Szabó Dezsőn át a figyelő lelkek egész sorát izgatta alkotásra, — e témának legegységesebb, legtisztább rajzú képét Török Gyulánál leljük meg. Mint az egész századeleji nemzedéket, őt is a kultúra kívánása sanyargatja a magyar élet porban senyvedő atmoszférájában; éppoly érző és ideges lélek, nagy művészi műveltség öntudatától és sóvárgásától elfogult, tette vágyó — és Török Gyula képes is, — de önemésztő és álmajt dédelgető.

Am ennél több is volt, a kor- és környezetbeli problémákon túl valami örökérvényű, ritka emberi mélységű művészet megérzékeltetésére hivatott. Ezidőszerű és kortársi lélekkel átélt kérdéssel — úgylátszik — leszámolt a *Porban*. Élesebb és sebeket karcolóbb tollal szántja föl a probléma rétegeit, mint akárhányan a fönt elsoroltak közül, de a széthulló elemzés mozaikja, vagy a lira elmosódó hangulatai helyett szilárd képbe vonja, határozott és egyenes mozgás iramába fogja be történetét, mely kevés, de pregnáns részletével kristálytisztá távlatot nyit a regényre s mindarra, amit benne ábrázolni akart.

Török már itt is klasszikus, talán az egyetlen modern regényírók között s bizonyos szempontból csak Kosztolányi Dezső és Tormay Cecil vethető össze vele. Ezek az önmagukat tökéletesen determináló regények, melyek szinte függetlenek az olvasótól s magától az írótól is, mintegy kizárólag a leírt tény önkéntelen művészetével hatnak s rajtuk keresztül megsejtjük az élet művészetét. Bár látjuk a kialakítottságot bennük, az alakítás módszerét, a munka fogásait nem tudjuk tettenérni. Amit a megfigyeléstől, a részletrajztól lenyügözött naturalisták és realisták oly ritkán tudnák befejezésig vinni: a szoborszerűen zárt kompozíciót, a valami zenei harmóniában kigyózó vonalvezetést, az epizódok alárendelt s mégis tiszta hangokon összeolvadó egységét — a magasabb produkció lebegését érezzük meg minduntalan a klasszikusoknál, egyre fokozódó reménységgel.

A *Porban* kiélezi a korproblémát: a kultúr-sóvárgás és a szerelem tárgyát egy személyben olvasztja össze, — egyébe vegyül a két érzés s a hősnek egyszerre emberi, lelki, azaz életproblémájává. A tárgyfelfogás ily egyszerű klasszicitása elmélyíti magát a rajzot; egyikét vezető motívum vonul folytonosan egymás mellett, kontrapunkciós elhelyezésével uralodik a hangszerelés egész terjedelmén. Egyfelől ott lebeg előttünk a sóvárgás meglelt s kitisztult ideálja, az átélt gyönyörű mult rezonanciái, — a másik oldalon, szintoly tiszta rajzzal és mély hangsúlyozással, a tiltó motívumok folytonos hullámozása. A tragédia magva, hogy e kettő seholsem találkozhatik, megoldó átmenet egyikéből sem fejlezhethető.

Ebben a metsző megoldatlanságban még benne ég, a klasszicitástól idegen elemként, az író fiatalos szubjektivizmusa. De másutt is, egy-egy hangjában, feltörő gesztusában, beszéde izében gyakran feltörnek a kezdő író elintézetlen ügyei, a kiforratlanság alkalomkeresése a leszámolásra,

*) Részlet a cikkírónak megjelenés előtt álló nagyobb tanulmányából mely a modern magyar irodalom kifejlődését (1882—1928) tárgyalja.

rajongások és ellenszenvek kompozíciótlán, lírai elhelyezése: a leküzdhetetlen Sturm und Drang hevő egy klasszikus elgondolás hajszálereiben.

A *Zöldköves gyűrűben* talál önmagára s viszi a magyar regényt addig talán el nem ért magsságba. Szinte úgy áll előttünk, mint a regényművészet problémájának megoldása. A legszélesebb műfajt választja: a nemzedékregényt, mely legjobban megközelíti az epikában ábrázolható életszerűséget. Nem egykét főalak története, eleve megvont határokkal, hanem egy történet folyik tova az élet százsodru medrében, embertől-emberig verődve kölcsönhatások, elindított erők váltakozó rugalmas játéka közt, — s ez a folyton folyó történés a tárgy, melyet híven útol kell érnie minden pillanatban.

A lefolyt tragédia gyógyíthatatlan és nemes melánkóliájával indul el; a Török Gyulával oly rokon előkelő lélek be nem teljesült boldogságvágya, örök elkülönüléssel bolyong a csendesen, de kérlelhetetlenül tovamozgó élet folyamában. Minden perc, minden tény idegenül, de közelről érinti; folytonos szenvedő alkalmazkodással keres megnyugtató pontokat, de makacsul őrizve fájdalma teljességét is, mignem ereje fogytán eltűnik. Amit megszerezhetett fiai számára és átadhatott nekik, az az elsimult hullám lökéseként tovább hat; ezek beléoltják a maguk iramát, szétgyűrűznek, átfolynak egymáson: folyton tükröztetve az időben elfolyó élet végtelen ujulásait. A hullámjáték végtelen, de minden fodorban benne él az elejétől fogva átvett és átadott energiák törvénye.

Török e regényének színpadát páratlan művészi logika hálózata fonja be. Az életjelenségek törvényvilágának ilyen mély megérzésére alig találunk példát; egyetlen mozzanat sem merül föl, amely önmagában is életteljességgel ne bírna, s mégis megtartja minden szükségszerű összefüggését a többivel: egyszerre él az egész mű s ugyanakkor minden részlet éli a maga életét.

A kiegyezés kori magyar élet egy jelentékeny epizódja mozog tova előttünk a *Zöldköves gyűrűben*: a szó szép értelmében vett uri osztály története. Egy hol gyarapodó, bővülő, hol szegényedő s elhaló család érzelmi, vagyoni históriája kúszik százféle ágba fonódva; az események középpontja hol erre, hol amarra száll a bennük rejlő jelentőség nehézkedési súlya szerint. Ez a rokon-nép a maga váltakozó környezetével egész kis társadalmat állít elénk, oly igaz törvények szerint fejlődöt, mint maguk a nagyok. Több mint megfigyelés, több mint szerkesztés az, ami az alakok ábrázolását, a mese szövevényét élteti. Nemcsak őket látjuk, hanem egy állandó, mindezt szintézisbe foglaló élettörvény lebegését is érezzük, amelyből kihullanak s amelyet egyuttal meg is testesítenek.

Beteljesedett és magasrendű művészet Török Gyula műve; kisebb témái is mintegy önmaguktól születnek, nem látjuk meg bennük a tárgyat és a kidolgozást, az utolsó szó megírása után készen állanak, sem okunk, sem alkalmunk visszafelé nyomozni bennük, keresni az íróhoz való viszonyukat s hatásuk is minden reminiscenciától, szubjektív hozzátoldástól mentesen, velük összeidomulva marad meg az olvasóban. Ezt a szuverén művészetet stiláris erények is támogatják. Tiszta és nemes beszéde van; színkezelésében egy rokokó művész határozottsága érvényesül, de már egy Szinyei-Merse-féle plein-air festészet tág és friss vízióival erősödve. Szavait arisztokratikus tapasztaltsággal, találó poénnel fűzi össze, fest és jellemez egyszerre.

Ez az arisztokratizmus benne van egyéniségében: bár finom, de erős férfi, magasrendű lélek és szívvel-lélekkel művész. A *Porban* csakugyan az ő trágédiája lehetett volna, ha meg nem írja.

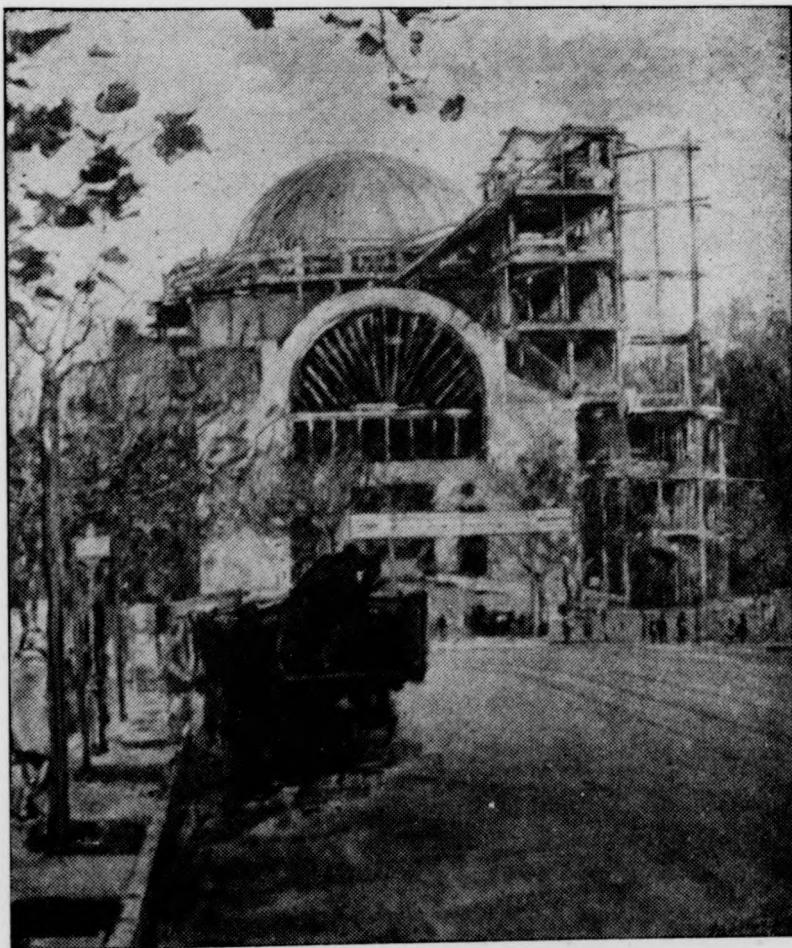
Pécs.

Varga Nándor Lajos :

Mücsarnok, tavaszi tárlat

Női arckép

Márton Ferenc :

Az épülő Regnum Marianum templom
Mücsarnok, tavaszi tárlat

Szilveszternapi gyász

Mérges decemberben,
öblös kályhalángban,
de sok minden vérzik,
de sok minden lankad:

Hétsebes keresztfák,
hótollu galambok,
mézes délutánok
öntik szét a sirást.

Apadt tarsolyunkban
élet csörög reggel,
este a halál tölt
italt a kupába.

Ezüstös cserjéken
vak madár tűnődik:
sohasem volt tegnap,
sohasem lesz holnap.

Szerelmes játékom,
oly száraz a szájad,
oly vörös a véred,
oly nótás a tested.

Olyan félve kéred
szemedre a lázat,
olyan bőven mérem
magamat a gyászból.

Becézés az ostor,
sirásod a dárda,
csönd a harc közöttünk,
gyávaság a váram.

Láz lesz az egészség,
hallgatás a zászló,
gyengébb lesz a győztes,
veszendőbb az élő.

Itt támolygunk mégis
soha el nem nyűtten,
feketére érve
porladó kalászbán.

Ó nagy a vágy ive
nagy torony a szándék,
s nagyon húsba nőtt a
fájó lelki horgony.

Verejtékes szivünk
megszárad a nyárban,
elolvad ez őszben,
elsüpped a hóban.

Pusztuló igékből
egy bokrétát fűzünk
barna juliusnak,
fehér decembernek.

Szabadka

Berényi János

Ebédidő

Havas Károly.

Ebédidő volt. Az utcákon már siettek az emberek. A nagy üzletek előtt elfutottak, a villamosok után rohantak. A megéhezetségek üteme zuhogott a nagy városban. Pontos idő. Dél. Ebéd. Ezt lár-mázta minden rohanó láb, ez muzsikált öreg nyugdíjasok előre örvendező hazacsoszogásából. A szeplőképű nevelőnőkisasszonyok a megéhezetségek sietségével ténferegtek hazafelé a kicsike apróságokkal, akik gyorsabban szedték lábaikat. Tipp-topp, tipp-topp. Ebédidő. Dél. Pontos idő.

Az egész város megéhezett. Egy ember éhes volt. Lehet, hogy ebben a pillanatban több ember, sok ezer ember volt éhes, de Fekete Mihály másodéves joghallgató azt hitte, hogy ő az egyetlen éhes ember. Nagyon éhes volt. Két nap óta volt éhes. Három napja nem evett. Joga volt éhesnek lenni. Jogot ismerő elme dolgozott, kicsit sápadt bőrrel borított, különben jóépítésű koponyájában és teljes bizonyossággal, talán valami kevéske pedantériával is megállapította, hogy az éhezés a legelemibb emberi jog. Egészen határozottan, mintegy katonásan járt. Érezte, hogy másként, mint a többi ember. Azok siettek, ő csak sétált. Azzal szórakozott, hogy megállapítsa ennek a furcsa külömbségnek az okát. Megállt az egyik utcasarkon. Nekitámaszkodott a gázlámpának. Itt nagyon forgalmas volt még délidőben is az utca, autók suhogtak, kocsik robogtak, társzekerek dübörögtek. Félt tovább menni. Már reggel óta érezte,

hogy a térdei megreszketnek és hogy néha fekete karikák táncolnak el a szemei előtt. Félt, hogy elesik és nem kell föl többé. Már nem volt éhes, csak nagyon gyenge. Olyan fáradt, olyan gyenge. A legjobb lett volna lefeküdni, aludni.

Valaki megrázta. Előbb csak gyengén, óvatosan, aztán erősebben. Bambán felnézett. Egy lány állott mellette. A lány fiatal volt, erős száju és ahogy beszélt, két arany plomb villogott a fogai közül. Ezt a két aranyplombot egészen pontosan látta, de azt nem értette egészen világosan, hogy a lány mit mond. A hangja tetszett, duruzsoló, meleg hang volt.

A lány belekarolt. Megint érezte, hogy reszket a térde, hogy a szemei előtt fekete karikák táncolnak. Rátámaszkodott a lányra, érezte a vállának lágy keménységét és hagyta, hogy ez a furcsa lány vigye magával. A lány halkán, suttogva beszélt valamit. Nem értett egy szót sem. A fülében mindenféle zavaros muzsika lármozott. Nem gondolt semmire, csak attól félt, hogy elesik. Egészen merevnek érezte a lábát s nagyon jó volt, hogy valaki vezette.

Nem mentek messzire. A lány befordult vele egy mellékutcába. Itt már nagyon sietett, szinte húzta magával. Hepe-hupás kapualjon mentek keresztül. Mindenféle rossz szagok között, amelyekből szinte kiordított a levesszag. Mihály egész testében megmerevedett és ezt a remegést megérezte a lány. Furcsán nézett rá féloldalt, Mihály csak most látta meg, hogy milyen különös éhes szemei vannak. De ez csak egy pillanatig tartott, félpillanatig. Most megint nagyon éhes volt. Ehesebb, mint eddig. Csuklási inger kínozza és a nyelve cserepessé lett.

Valami szobában voltak. A lány most már elhallgatott. Sürögve ültette le a díványra és letette egy törődött tükör elé a kalapját. Mihály mereven ült a dívány szélén, a két kezét bedugta a nadrágja zsebébe és várt. Határozottan érezte, hogy most valami történni fog, valami csodálatos, valami szörnyű. Nem tudta, hogy mi, félt attól, ami elkövetkezik és makaesul várt.

A lány dudorászott, motoszkált, azután bezárta az ajtót. Kétszer fordult csikorogva a kulcs. Mihály felkapta a fejét, a kulcs csikorgása mintha a húsába vágott volna. Hirtelen nagyot rántott magán, felállt és kicsit meghajolt a lány felé.

— Fekete Mihály, másodéves joghallgató vagyok.

A lány rábámult. A felső ajka felrándult, az aranyfogak megint elővillogtak.

— Mi? Micsoda? Mit akar?

Mihály kicsit csodálkozott ezen. No igen, gondolta magában, nagyon gyenge vagyok, gyenge lehet a hangom. Ujra elmondta:

— Fekete Mihály, joghallgató. Másodéves.

A lány nevetett. Hangosan hahotázva. Széles csipőin hintálta magát, úgy nevetett.

— Nem mondanád meg fiacskám azt is, hogy mit ettél ebédre?

— Semmit.

A szó hirtelen szaladt ki Mihály torkából. Ordítva és sikoltozva. A lány, ahogy ott állott előtte, hahotázva hajlongón, szinte megmeredt ettől a kiáltástól. Mihály megijedt tőle, mert a szemei tele voltak síró rémülettel.

— Bocsásson meg, nem akartam bántani.

A lány lassan huzódott el tőle. Hátrább, mindig hátrább, de arccal feléje fordulva. A keze már ott babrált a kulcsan, amikor Mihály lassan visszaült helyére. Mereven, óvatosan, mert megint reszketett a térde, s attól félt, ha állva marad, elesik. A lány onnan az ajtóból nézte. A keze még mindig rajta volt a kulcsan, de nem mozdult. Suttogva, mintha félne, hogy valaki meghallja, kérdezte. Az ajkai alig mozdultak, Mihály inkább kitalálta, hogy mit mond.

— Éhes?

Mihály rábólintott. Egyszerűen, nagyon természetesen.

— Igazán éhes?

Mihály vállat vont és mosolyogni próbált. Nagyon szégyenlős mosolygásféle volt ez.

A lány elhagyta az ajtót és óvatosan közelebb jött, Mihály most már látta, hogy a lány fél tőle. Ez nagyon megijesztette. Kezei reszketve keresték a kalapját, nehézkesen feltápáskodott.

— Csak tréfáltam. Engedjen el.

A lány már ott volt mellette. Az ujjai puhán végigfutottak a haján és a szája egészen odabújt az arcához.

— Nem, nem, maradjon csak itt.

Még mindig suttogva beszélt, de a suttogásában biztatás volt, cirógatás.

Mihály dadogott valamit. Sok a dolga, sietni kell, elkésik. Nagyon hülyének érezte magát, mert most hirtelen, mintha csak megmondta volna valaki, tudta, hogy ki ez a lány. De az akkor már a szekrény körül sürgölődött. Mihály hallotta a szekrényajtó nyikor-gását és várt. Várt éhesen, de abban a biztos tudatban, hogy most, most mindjárt enni fog.

A lány egy fehér kendőt, igazán egész fehér volt, dobott az asztalra, azután tányért, kést, villát rakott ki. Kenyeret, hideg sültet, almát szedett elő. Egy szót sem szólt. Némán, sietve, mintha valaki kergetné terített. Mihály nézte és ahogy elnézte, furesa, régi törvények szavai kóvályogtak előtte. Megseprűzni, megseprűzni! A szeméből kicsordultak a könnyek, meleg jóságos könnyek. A lányt siratta. Annak megreszketett a szája, de a hangja nevető volt.

— Gyerünk urficska, jogász urficska, terítve az asztal. Ebédeljünk.

A többire már nem emlékezett Mihály. Csak annyit tudott, hogy soha olyan jót nem evett. Sem azelőtt, sem azóta, hogy pocakos, rendes, minden délben pontosan ebédelő úr lett belőle. Nem emlékezett sokáig erre az ebédjére. Sokáig, nagyon sokáig nem jutott eszébe. Elfelejtette az utcát, a házat, a lányt, még az étel ízét is. Csak sok, sok esztendő után, amikor egyszer véletlenül délidőben, ebédről elkésetten, egy sápadt, rongyos embert látott a gázlámpához támaszkodva tünt fel előtte a fehéren terített asztal a furesa házban. Gyorsan elhesegette magától ezt a képet, a rongyos emberre tudatosan rá se nézett. Mihály most már nagyon szerette az ebédjét és nem szívesen rontotta az ebédidő előtti jó hangulatát.

Szabadka.

Két vers

104 Átkot kattogtak zugó ördögmasinák. s fekete szén festette vörösre
a kazán oldalát.

Az acél sínpántlikák szótlánul szaladtak a kerekek alá s eltávolódó
kilóméterek raktak le kínai falakat.

Zsibongó zajban zokogva prüszkölt a tajtékozó gőzparipa
magával vonszolva mindent

ami szép volt, mindent

ami boldogságot ígért.

Hollahó, hollahó, szaladt a dacos tengelysokadalom, s nyomában

Vér, Vér, vörös, vérvörös Vér.

Egy szív halálán ült halotti tort az örökszűz

Halál,

kezében vérpohár.

Temetésre készült az ébredő tavasz,

s gyászkoszorút font fejem felé az ibolyaillatos rét.

Meghalt a Szív, s mindent, ami volt, a Halál-tél hamvazva beborít.

De ha van elmúlás, akkor lesz feltámadás.

Ha pedig nincs? — — — — —

— — — — — én szerelmemben akkor is
feltámadok.

(Belgrád)

Az „Éva“ ciklusból

107 Hallottátok emberek? Farsangkor fekete selyemlárvát raknak
arcukra

azok, kik vidámra akarják sminkelni

mindennapi megszokott szomorúságukat.

Mesterséges álarc kerül arra az álarcra,

Amit egész életünkön át

viselünk.

Miért az álarc, amikor úgysem ismer engem
senki

amikor úgyis elrejttem minden gondolatomat,

mert az senki, senki másé,

csak az enyém.

egyedül az enyém.

És miért rajtad az a csúf,

fekete álarc?

Miért akarod elrejtteni ragyogó **szépségedet,**

Álomba illő **fiatalságodat?**

(Fehértemplom)

Ferenczy György

A magyar Ersília Drei

Színészkritikai tanulmány.*

Rakodczay Pál emlékének!

I.

Luigi Pirandello „Öltöztessük fel a mezteleneket“ c. színművének hősnője, Ersília Drei egyike a modern drámairodalom legnagyobb és legsokrétűbb szerepeinek. Problématicussága színészi szempontból abban van, hogy e szerep alakítójának irracionális szintézisben kell, önmagán keresztül megérzékeltenie Ersília tragikuma bonyolult komponenseit, amelyek Pirandello egészen sajátos életérzéséből, létszemléletéből fakadnak. Ersília nyárspolgárian determinált karakter, amelyből előre elrendelten folyik első életösszeomlása. Nevelő Grotti szmirnai konzul házában. Apátlan, anyátlan, rokontalan. Itt ismerkedik meg Franco Laspiga tengerésztiszttel, aki udvarolni kezd, tréfából házasságot is ígér Ersíliának. A kis szürke nevelőnő nem szerelmes, de Laspiga az első férfi, aki úgy bánik vele, mint *nővel* és a tengerésztiszt elutazása előtti estén nem tud ellenállni — odaadja magát. Tudja: a házasságból soha sem lehet semmi... A vére fel van gyújtva és amikor Laspiga eljegyzi magát egy másik nővel, az a homályos remény is, ami a menyasszonyságról lelkében él, szertefoszlik, nem tud ellenállni a konzul ostromának és Grotti szeretője lesz. „A vére engedelmessé válik, de nem a szíve.“ Grotti beteg felesége mit sem sejt, csak amikor Ersília gondjaira bizott gyerek egy örizetlen pillanatban lezuhan az erkélyről, mert Grotti magánál kényszeríti a nevelőnőt, derül ki az eset. A konzulné kiűzi Ersíliát, aki pénz nélkül áll. Holmiját lefoglalja fizetés fejében a fogadós, ahol megszáll Rómában. Az életöszön kihajtja az utcára és odaadja magát az első férfinak, de nincs ereje elkérni a pénzt. Átesve az utolsó megaláztatáson, másnap délelőtt megmérgezi magát. F

Ersília sorsát idáig az dönti el, hogy egyénisége tipusa a lefelé hulló karaktereknek. Egy csepnyi bohémság a lelkekben — és egészen másképp alakult volna ez a tucat-élet. Itt megkaptuk Ersília élő figurájának legelhatározóbb érvényű lelki alapmotivumát. Ha Pirandello az eddig elmondottakat írja meg drámának, akkor műve nem lesz több egy finom megfigyeléseken felépülő, realiztikus, pszichológiai színműnél. A dráma azonban csak azután veszi kezdetét, hogy Ersília felgyógyult. A kórházi ágyon Ersília azt vallja a riporternek, hogy azért lett öngyilkos, mert vőlegénye elhagyta, a konzul gyermekének halálában pedig nem bűnös, mert akkor, amikor az eset történt, a konzulné megbizásából éppen a városban tartózkodott. Ersília abban a hitben, hogy néhány óra múlva meghal, tehát hazudik, jobban mondva átkölti a kegyetlen valóságot. Szépen akar meghalni, úgy, hogy sajnálják, didergő lelkét a vágyva-vágyott tiszta menyasszonyi ruhába felöltöztetve... *Artisztikumot akar csinálni az életből.* Lehet-e? Ez a tipikusan pirandellói probléma merül itt fel, amikor Ersília megkezdí az író által rákényszerített *második életét*, a — drámában.

* Egyáltalán nem Pirandello, vagy szóban forgó műve elismeréséül, kizárólag magának e tanulmánynak érdeméül adjuk itt ez írást. Főszerkesztő.

II.

A kórházi ágyról visszatérő és a színpadra lépő Ersilia olyan, amilyennek az alak átélője életrekelti. A hangsúly és gesztusok rajzolják körül a mult eseményeinek elmondása nyomán fokozatosan kibontakozó egyéniség körvonalait. Pirandello kiemeli a mult káoszából a figurát és belehelyezi Lodovico Nota regényíró szobájába, aki a megjelent ujságcikk nyomán érdekes regény, vagy drámatémát sejt Ersilia életében és a lábba-
dozás heteire felajánlja otthonát. Ebben a semleges millióben idézi fel Pirandello a kis nevelőnő tulajdonképpeni tragédiáját. Nota szobájában ütközik össze a szépség nélkül való valóság, a rideg élet, a hazugság költészetéig menekülő meghajszolt, megalázott Ersiliával, akinek második összeömlása, minden szépítő hazugságtól megfosztott, immár sikeres öngyilkossága felelet a pirandellói problématikára: *az életnek el kell pusztulnia ahhoz, hogy artisztikumvá válhasson!* Ersilia élete a dráma első felvonásában: *reménykedés* a hazugságai és a valóság közti kompromisszum lehetőségében, a remény megingása után *menekülésvágy* — a másodikban: kétségbeesett *harc* a reátörő étellel szemben, — a harmadikban: *önmaga* megadása a kikerülhetetlen végzetnek.

III.

Ersilia Drei első magyar alakítója Peéry Piroska aki a dráma 1928. április 5-iki győri bemutatóján e szerepet először játszotta és az Országos Kamaraszínház előadásain állandóan alakítja, olyan jelentős művészi munkát produkált, hogy megérdemli a részletesebb ismertetést és bár a szintelen és hangtalan leírt szavak mit sem adhatnak vissza egy élő színészi teljesítmény legmélyebb és legsajátabb szépségeiből, ez a *mimográfiai kísérlet* legalább néhány külső mozzanatát szeretné megőrizni alakátélésének.

Amikor belép az író szobájába, bizonytalan és félénk. Egy meghajszolt ember riadtsága és a lélek legmélyéről kábultan feltápáskodó tiszta gyermek csodálkozása volt tekintetében, ahogyan körülnézett a szobában, amely reménye és hite szerint nyugodt otthona lesz. Lodovico Nota szállásadónője azonban perpatvart kezd a lakásba hozott nő miatt az íróval, mint aki nem érti az egészet, révülten tekintgetett mindig a lármás beszélőre, mintha kérdezné: máris? De Nota megnyugtatja és az író jósága fáradt, de szeretettel teli szomorú mosolyt csal Ersilia ajkára. Aztán egy félénken újra nekilendülő élet frissességével hallgatja az író terveit közös jövőjükéről. Önmagát megadó kedvesség árad belőle. Érezzük: az írónak csak ki kell nyújtania a kezét, hogy Ersilia jószívvel hálálja meg iránta való jóságát. De csakhamar egy-egy futó pillanatra felhő borul az arcára: egy-egy gyanutlan mondatot célzásnak érez és amikor az író művészi intuícióval kitalálja, hogy mi történhetett az öngyilkosság előtti estén, a leplezett, megszegyenített *gyermek* sírására torzul a meghökkent arc. Ersilia átélésénél Peéry Piroska nagy sikerrel fedezte fel a karakterben az infantilis női lélek-motívumokat amelyeknek szálaival virtuóz módon szötte keresztül-kasúl alakítását. Az utcáról felhangzó szerencsétlenség lármájának elhalkulása után, amikor az író eszébe ötlük a gondolat: ha őt gázolták volna el, Ersilia riadt felvinnyogása, vagy a felvonás végén erőtlén, könnyes odabújása Onoria asszonyhoz, a házvezetőnőhöz, a második felvonásban: a konzullal való találkozása alkalmával meginduló remegő beszédének alaphangja és a harmadik felvonás haldoklásának konfessziója mind-mind magán viselték Ersilia bizonyos fokig infantilis karakterének bélyegét.

Attól kezdve, hogy az író felfedezi megaláztatását, bizonytalanságban van a felől, hogy mit is mondott a kórházi ágyon az ujságírónak, akinek megjelenéséig egy-egy pillanatra elaltatott, vagy újra homályosan feltörő nyugtalanság uralkodott idegein. Amikor a konzul kisleányáról, Mimettáról beszélgetett az íróval, egészen belefelejtkeznek az emlékezésbe. Két keze egyszer indokolatlanul előrenyulik, mintha még mindig karjaiba várná a leánykát, majd összekulcsolva térdei között pihen, ahogyan sétatereken gyakran látunk nevelőnőket ülni.

Jön Cantavalle, az ujságíró, aki Ersilia esetét a kórházi ágyon tett vallomás alapján megírta és akit Grotti konzul felkeresett, hogy megcáfolja Ersilia hazugságait. Nota kimegy Cantavalle elé és Ersilia mereven az ajtó felé néz, ahol be fog lépni az élet, hogy szétrombolja hazugságait. Az ujságíró bemutatkozása közben tétován ide-oda, a messzeségbe révedeznek szemei, mint aki nem érti, mi készül és csak amikor a „konzul“ szót hallja, csap le tudatára a kétségtelen bizonyosság, hogy: kezdődik a harc . . . Felkiált és mint a meglepett állat, riadtan menekülni próbál. Nem futásba, nem tagadásba, hanem struce módjára — ájulásba. Peéry Piroska az izgalom következtében beálló rosszullétet nem válóságosnak, hanem *színleltnek* fogja fel. Meg akar szabadulni az ujságíró kellemetlen kérdéseitől és gyenge fizikuma ájulás színlelésére inspirálja. Amikor felocsudása után észreveszi, hogy Cantavalle még mindig nem ment el, hisztériásan tör ki belőle az „el! el! el!“ Ez a zseniális szövegkiegészítő akció Ersilia egész lelki képletében találja indokolását és jellemző erejét csak a második felvonás egy alább említendő mély szépségű jelenete mulja felül.

Az első csapdát, mely lelepleztetésével járt volna, sikerül kikerülnie. Nem tud gondolkodni, csak menekülni akar, de a test erőtlen. És Onoria iránta feltámadt szeretete lassan megnyugtatja. De etör újra az utca zajá. A meredt szemekben újra ott kísért megaláztatásának víziója, végigremeg a törékeny testen az undor és rekedten, kétségbeesetten, reménytelenül szakad fel torkán a szó: Az utca! . . . az utca! . . .

Ersilia másnap reggelig nem tud kitalálni egyebet, hogy a dilemából kimeneküljön, mint a szökést. Megszökni Laspiga elől, aki abban a hitben, hogy Ersilia valóban az ő hűtlensége miatt lett öngyilkos, felbontotta eljegyzését, lemondott tengerészti rangjáról és jön lelkiismerete szerint kárpótlást adni a leánynak. És menekülni a konzul elől, aki az ujságcikk megcáfolásával feleségének szeretne elégtételt adni. Ersilia azonban találkozik Laspigával és amennyire vonzó volt Notához az első felvonásban, olyan férfit-eltaszítóan rideg, kemény és kegyetlen most. Peéry a nevelőnőnek a három férfihez való különböző korrelációját pregnánsan fejezte ki alakításában A *harc* aktivitása dominálta a jelenetek stílusát. Elidegeníteni magától Laspigát, hogy elhigye: nem miatta akart meghalni és eltávozzon. De Laspiga meggyőzhetetlen. Felébredt lelkiismeretét semmi sem áztatja el. Ersilia két kézzel egy szék támlájának dőlve, mereven a férfi felé hajolva, egész erőtlen testében remegve vágta oda mondatait, akart durvasággal, a férfihez. Nem vádolja, amiért a magáévá tette s aztán elhagyta. Megvetés, öngúny és sok szomorúság volt a hangjában, ahogyan mondta: „Az életben ez így szokás! . . .“

És bejentik a konsult! Laspigával eredménytelenül csatázott, érzi a legnagyobb ellenféllel szemben még reménytelenebb a helyzete. Imádkozni kezd magában, egy primitív, meghajszolt ember babonás áhitatával. Ez a szövegkiegészítő akció előakordja a következő „nagy jelenetnek“ . . . A férfiakra rá sem pillantva mutatja be hármukat egymásnak. Karja erőtlenül hanyatlik alá, félbehagyva a mozdulatot, válla előreesik és tekin-

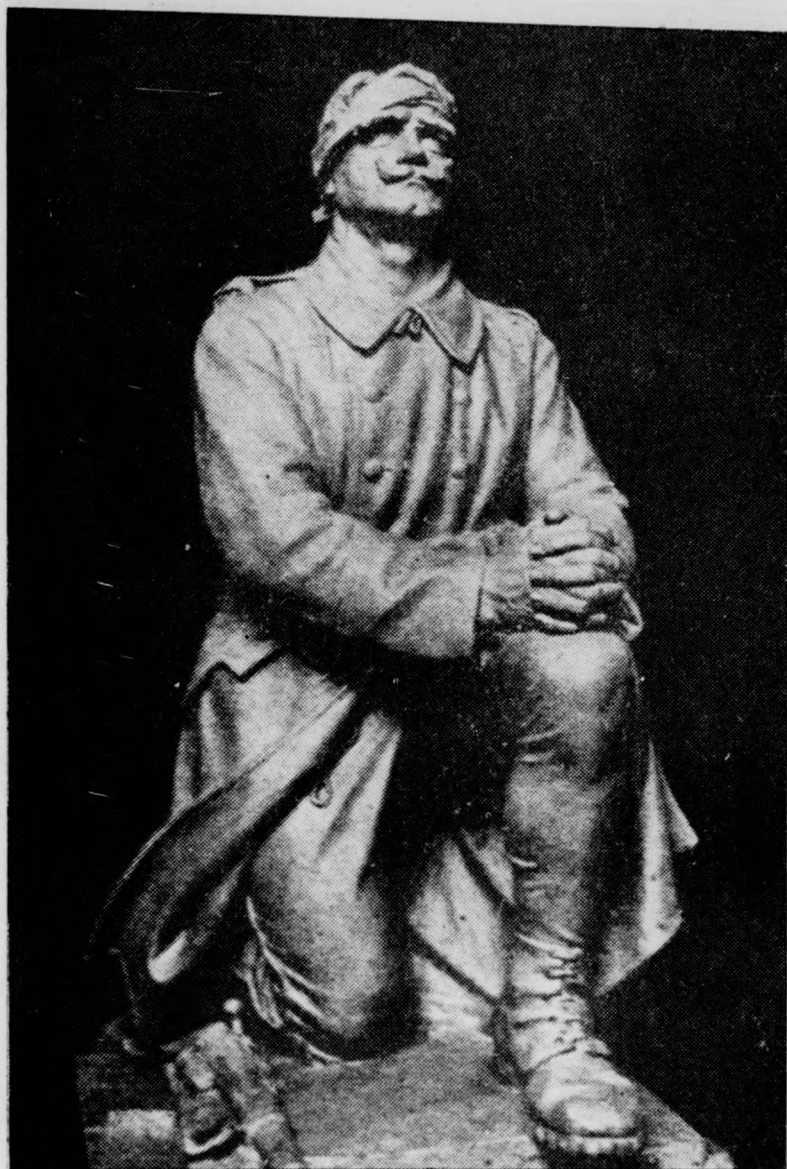
tete mereven előremered. A kétségbeesésnek ebben a transzában, érezzük, hogyan homályosodik el Ersilia tudata . . . Türelmetlenül követeli, hogy egyedül maradhasson a konzullal, akinek kezében játékszer volt ő, a kis nevelőnő és akivel szemben saját vére buktatta el, egyszer, kétszer, sokszor, míg közös gyilkosaivá nem lettek a kis Mimettának. Grotti egyedül maradván Ersiliával, szavakat nem találó dühében ütésre lendíti öklét. Ersilia háttal állva Grottinák, anélkül, hogy látná a gesztust, megérezve a puszta akaratot, tehetetlenül összecsukszik, gyerekes félszogséggel húzva be fejét vállai közzé és karját védekezve maga fölé emelve. Ez a mozzanat az emberi lélek irracionális mélységeibe világított be: Ersilia nem érzékszerveivel, hanem *meztelen lelkével* érzékeli az őt körülvevő világot . . . Peéry Piroska ezzel túlmutat Pirandellón, aki megközelíthetetlenül bezártnak jellemzi az emberi individuumot. (Ezért állnak pszichológiailag értetlenül egymással szemben drámái egyes alakjai, amely értetlenségét csak a halál, vagy annak közelsége oldhat fel:) A transz révülete suhan át Ersilia lelkén ebben a pillanatban, amelyben kozmikussá válik életérzéke. A gyarló ember még megvívja szócátáját Grottival, de a tudatlan mélyén már ott komorlik a halál gondolata, amely a konzullal való jelenet végén tudtossá lesz. Ersilia számára Grotti elhozta a bizonyosságot: nincs kivezető út a hazugságból — sem Laspigához nem tudná fűzni az életét, sem Grottihoz nem tud visszamenni . . . Ő csak előremehet, hátra nem, a múlt azonban visszahívja a káoszba, amelyből egyszer már megkísérelte a szabadulást. Grotti nem szólt a halálról semmit, Ersilia mégis azt mondja halkán, a kikerülhetetlen bizonyosságával, lélektelenül és élettelenül: „Megmondtad, mit tegyek . . .“

Ersilia levonja hazudozásai konzekvenciáit és megmérgezi magát újra. Az élet lefosztotta róla a szép menyasszonyi ruhát és halottsápadtan rogyadozó térddel, amikor bejön, — didereg. Meg kell halnia és a halál előtt még egyszer visszaköltözik belé a tiszta gyermek. El-el csukló szavában semmi keserűség, annál több mindent megbocsájtó szeretet. Néha szomorú mosollyá tisztul arcán a fájdalom, és a halkuló utolsó szavak után — „meghalok meztelenül“! — üvegesen, semmibemeredő szemek már túlnéznek az emberi létezés földi problémáin.

IV.

Ersilia Drei Peéry Piroska számára az első színészi beteljesülés. Orska Mária pathológiát hangsúlyozó szerepértelmezésével egyenrangú megrázóan mély és ritka színészi intuicióról tanuskodó alakítás. De hogy a tanulmány alcímében olvasható jelzőnek is eleget tegyünk s a *kritika* se maradjon ki, következőket jegyezhetjük még e szerep margójára. Pirandello „Öltöztessük fel a mezteleneket“ c. színművének problémája, mint említettük, *esztétikai*. Az *artistikum* és az *élet* konfliktusának problémája. Peéry Piroska *etikai* oldaláról fogja fel az alakot: az ő Ersiliája számára a *hazugság* még *nem* költészet . . . Ha az álmodozót, a kissé fantasztát sikerült megérzékeltetni az életrekellett alakban, ami által a lírai részek elmélyülnek és passzívabbá lesz Ersilia, hiánytalan megoldást nyer majd művészetében a pirandellói probléma és az ő Ersiliája egyike lesz a magyar színpadokon valaha is életrekellett legtokéletesebb alakoknak.

Németh Antal.

Siklody Lőrinc : A komádi hősi emlék
Műcsarnok, tavaszi tárlat

Áldor János László : Vasárnap
Műcsarnok, tavaszi tárlat

Fiatal fiatalok

Egyik kezem a Szaharán, a másik az Északi sarkon,
bolond világ ez, tűz és jég között,
közből senyedni két veszély felől.

A féloldalam hólyagosra ég,
a másik meg már meggémbередik,
s a torkom alatt, megkergült pokol,
roppant örvényben csap össze a vér, —
be kár az én fiatal életem.

Új napnak kéne oltárt gyújtani,
új sarjadékba hitünk önteni,
új földeket bevetni magjainkkal.

Nyugodt építő ritmust lök a szív,
de két kivert karunk már elbukott
értékként ront az őshalált vezetve, —
fiatal fiatalok álma
tartja csak ezt a buta örvényt,
hogy jó erekbe kényszerítse
a nagy nemes szerv izmaként.

Élet, bitangság, vagy akármí,
meddig ölsz még e duplázott gyilokkal?
mikor csitúlsz el lábaink alatt,
szerelmesünk, botor, hős asszonyállat,
magyar Észak és magyar Szahara?

Rimaszombat

Győry Dezső

Kós Károly

VARJU-NEMZETSÉG

KRÓNKA

(Folytatás)

III. könyv, 1 fejezet.

Akkor kapta ki Maksai övéből a pisztolyt és Gáspár arcába süti.

Ekkor már katonák is érkeznek oda és emelik a porkolábot. A két botos a ház tornácába cipeli Varju Jánost; aztán újra töltik a puskát.

Egy pillanatig nyugalom. A katonák a várnagy körül, aki egy kulacsból pálinkát iszik. A szánka rohanva síklik a kapu felé, ahol leütötték az utolsó kutyát. Az udvar egyébképpen üres egészen.

A kapu előtt a lovak megtorpannak: két vonagló test hanykolódik a hóban; a szánka megáll. Gyerőffy Mihály úr leugrik és káromkodik szörnyen.

Rákóczi kérdi:

— Hogy vagytok urak?

— Azt hiszem, meglöttek egy cseppet, — mordult Kabós úr. — de a keresztfiamat nem hagyom ott.

Kiugrik a szánkából; utána Gyerőffy Andráska.

Apja a lovakkal bajoskodik és rászol a fiára.

— Rántsd el azt a dögöt a ló elől.

Egy katona fekiúdt ott, halott már és meredt. Egy másik még kaparja a havat kinjában és nyöszörög.

A fiu félrehuzza először az élőt; csak úgy a csizmájánál fogva meg és szánkáztatja el. Azután a halottat. A hóban kard fekszik, azt kézbe kapja.

Az épületek felől lövések roppanak. Innen is, onnan is lángok csapnak fel és hunynak el a ház mellett a pajták táján, a cselédház sarkánál.

— Nézd csak, nem futnak széj-

jel, — morogta a fejedelem, — elveszik a csatát.

Új lövések és Rákóczi kucsmája a hóba repül.

— Fel a szánkába! Csapd a lovat, Mihály!

Gyerőffy Andriska kardot csóválva rohan el a katonák felé. A szánka elindul. A fejedelem hátrafordulva nézi a csatát. Hajnalodik.

Mire a patakhöz érnek, látja, hogy emberek futnak ki a kapun, az udvaron pedig egyre-másra dörren a lövés. A futók közül egyik felordít és felkarikázik.

Az udvaron emberek rohannak a ház felé és hallik a veszett ordítás:

— Üsd, vágd!

Megrohanják a házat.

Lövések. És a rohanók közül ketten buknak arcra.

— Hogy lőnek a bitangok!

Megint csak lövések és a rohanók megtorpannak, majd megfordulnak.

— Szaladnak! Mihály, a katonák szaladnak!

Gyerőffy uram meg sem fordul, úgy dörmögi vissza:

— A medve visszaütött.

Emberek ugranak a palánkon keresztül és a körülállingáló nyírfák mögé szaladnak. Az udvarról utánuk nyomulnak mások. Lövések dörrennek a fák megül és az üldözők megállanak, majd a palánk megé huzódnak vissza.

A fejedelem szánkája a szoros úthoz ér. Gyerőffy Mihály újra a lovak közé vág és a lovak vágatva fordulnak be a patak szorosába.

... Azon éccakán az Ilia hurubájában fiat szült Vitéz Ilona. A fülébe lövések dörrenése nyílt és az egymást halálra kereső em-

berek ordítása . . . Gáspár akkor már halott volt . . .

IV. fejezet.

Gyalu váráig egy vágatással repült a szánka és a fejedelem szót se szólt egész úton.

A várudvaron Kassay uram, Nagy Pál uram, meg György úrfi vártak. Amikor kiemelték a szánkából, mondotta a kapitánynak:

— Te, Pál! Minden katonával tüstént méssz a havasba. A Pojánába. Vigyázz, ne késlekedj.

Hogy észrevette az urak arcán az elképpedést, hozzátette:

— Jól értsd meg, kapitány: minden katonát mondtam. Az egész őrséget viszed tüstént!

Kassai uramhoz fordult aztán:

— A szolgabíró a gyalui nemeseket szólítsa. Ide jőjjenek mind a várba, fegyveresen.

Egyebet nem mondott. Felvittek szobájába, levetkeztették, lefektették, a lábát megkengették.

— Aludni akarok, — mondotta aztán. — Ha valaki jön a havasból, hirt adjatok. Itélőmester-uram, adj kezemmel, pecsétemmel levelet Kolozsvárra, a vári katonákból, a németekből cito citissimo indítsanak szánkán ide vaj száz mukétást; lovaslegény vigye a levelet.

Az urak széjjel mentek. Kassay uram Gyerőffy Mihálylyal.

— Mi történhetett? Mi a baj?

— Az úr bebujt a medve lyukába, ennyi! — dörmögte Gyerőffy uram és várta a meleg bort, akit parancsolt. — Aztán — tette hozzá — a medve majd ottkapta.

Ebédidő tájékán a fejedelem magához parancsolta Kassay uramat:

— Nem jöttek meg Kolozsvárról a katonák?

— Nem még!

Levelet iratott Patakra az úr, az udvari tisztartóhoz: „Tekegyel-med pedig azért három hordócska és egy ládácska aranyakat Kerekés Pál uramnak, megbízott udvari szolgámnak odaadni ne késlelkedjék . . .”

A háboru kész immáron. Itt is van már.

Alkonyattájt szánkókon megérkeztek a német muskétások Kolozsvárról és felváltották a nemeseket, akik a falakon az őrséget állották. Estére három szánkó érkezett a havasról. Az egyikén Kabós uram, Gyerőffy Andráska, meg a sebesült Valkai Józsi, a másik kettőn vadászok és sebes katonák. A porokláb is, Maksai László is velük.

Kabós uram referált önagyságának:

— Mire Nagy Pál uram megérkezett, egy lélek se volt már ott. Elrepültek, vagy mi a csuda. Nem láthattuk, hol illantak el. Mi az erdőbe húzódtunk. A katonákkal összekerestünk mindent, de egy élő lelket nem találtunk. Csak egy hurubában egy asszonyt, ama Varju Gáspár feleségét újszülött fiával, meg azt a vén javasembert. Aztán a ház megett egy friss sírdombot. Mást nem . . .

— Hát a házban semmit se kaptatok?

— Semmit. Semmit.

— A ház alatt?

Kabós uram értetlenül bámult.

— Nő, ne nézz úgy rám. Tudod, mit beszélnek az emberek.

— A zolyomi-harácsról?

— Arról-arról — integetett a fejedelem.

— Semmi ott nincsen, nagyságos uram. Semmi. Aztán, ha lett volna is! Minden leégett. Minden ott. Nagy Pál uram is jön a katonákkal . . .

. . . Maksai László, a porkoláb, szállására igyekezett. Nyomta a retentő fáradság és úgy félt. Az ajtót csendesen benyitotta és az első házon keresztül lábujjhegyen igyekezett a betegszoba ajtójához. Mint a tolvaj. Nem nyitott bé, de fülét az ajtóhoz szorította. Akarta hallani a beteg gyermek fűrészelő lélekzését, fullasztó köhögését. Azt akarta hallani. Odatapasztotta a füllét, de semmit se hallott. Aludna tán a gyermek, elmúlt volna róla a betegség.

De a szívébe beledobbant, hogy

a térde összeroskadtt alatta: Miért nem hall semmit? Miért nem?

Aztán csak lenyomta a kilincset és belépett. Az ajtót behajtott maga megett és megállott a fal mellett.

Ugy volt minden, mint a ten nap. Éppen úgy. A szoba belső végén, a fal mellett az ágy. És mellette kis Anna a széken. Az ágyban a gyermek. Ott. Most is. Bétakarva.

Az asszony felpillantott. Aztán csak intett a fejével az urának.

Maksai közelebb lépett; az asszony felállott.

Kezével mutatott az ágyra:

— Meghalt . . .

. . . Maksai László és felesége azon az éccakán otthagyták Gyula várát és vitték a halott gyermeket Monostorra.

Másnap reggel együtt frustukoltak az urak és a fejedelem is lebicegett közük. Nem sokat beszéltek, mert önagysága homloka nagyon ráncos volt. Nagy Pál uram is, hogy éccaka lejött a havasból, velük volt és ő mondotta aztán:

— Ezt a havast ki kellene füstölni, azt tartom. Az a vén rebellis Varju János nem halt meg és úgy látszik itt mindenki Bethleniánus zshivány. Eccer csak Gyalut is megrohanják . . .

Rákóczi elgondolgozott. De aztán csak legyintett a kezével:

— Nem adok erre a havasra egy szál katonát is. Akit adtam is, sajnálom lelkemből. Bizony mondom kegyelmeteknek, nem itt vagyon a rebellió, hanem Ecseden. Az én medvém ott húzódott a lyukába, de fogadom, kipiszkálom onnat és nem várom, amíg ő jön ide. Huszt várán kezdjük a vadászást . . .

. . . Frustuk után elutazott Rákóczi Fehérvárra . . .

A szolgabírák katonákkal bejárták a havasi falvakat. Akinél fegyvert találtak parasztnál, azt vasra verték. Két embert felakasztottak, mert gyanusak voltak abban, hogy ott voltak a pojánai harcon. De egyéb nem történt. A rebbelesek nem kerültek elé, nem

is tudták meg, kik lehettek. A kalotaszegi urak, akik megösmehették őket, nem akartak tudni és emlékezni semmire. Varju Jánosnak is nyoma veszett.

De csodálatos históriája nőtt ki Kalotaszegen és a havason a pojánai harcnak, akit a Varjuk magával a fejedelemmel vitytak. Maga Rákóczi is majd ott hagyta a fejét, csak éppen, hogy elfuthatott. De mi lesz, ha magával öreg Bethlen Istvánnal akad össze a pataki úr, ráadásul még a törökkel, ha már a Pojánáról is így megfutamodott . . .?

A hír szállott, szállott. És nőten-nőtt, csudálatosabb és csudálatosabb lett. És találgatták, hová lett Varju János, hol járhat, mit csinálhat. Mert hogy eccer csak visszajön, az bizonyos igaz.

Történt pedig ez pontosan 1636 esztendőben, bőjtelő hava tizenötöd napján. Kemény, hosszú tél volt az, de a gabonák jól teleltek.

A háboru is kinőtt a zöldelő fűvel együtt. De a pataki úr maradt fejül és ószre békesség volt már.

Erdély nem szenvedett semmit, egy szablyát is itt benn nem vontak ki, egy puskát is el nem süttöttek. És máskülönben is áldott jó kövér esztendő volt az . . .

Negyedik könyv.

I. fejezet.

Gyerőmonostoron meghalt istenes Mike Menyhárd uram. Vén ember volt, özvegy már régen és gyerektelen. Magánakvaló, mogorva, szakállas ember volt, akire azért ragasztották volt az „istenes” nevet, mert az Úristenen kívül se barátkozott. Igaz, hogy nem is volt idevaló, hanem valamerre Kolozsvár felé, talán szucsáki, vagy még messzebb vidéki, a felesége sem errevaló volt, a birto-
kot örökvásár útján szerezte Veres Gergelytől, aki meg a felesége révén Farnason jussolt. Fukar, garast a fogáhozverő ember volt, nem ivott, nem költött, még az

életre is sajnálta a pénzt. Nem szerették az emberek, de ő ezzel nem törődött. Csupán csak a templommal törődött. Szép, erős hangja volt, külömb, mint a papé, avagy a kántoré és nem volt tele a templom, ha az ő hangja abból eccer-eccer hibázott. Köszvényes volt jóideje már és a házból, kertből alig-alig mozdult ki máshová, mint ünnepen és vasárnap a templomba. Ősztől kezdve onnan is elmaradt. Megdagadtak a lábai és a vén ember ágynak esett.

A pap meglátogatta beteg hívét és hogy a dagadás nem múlt, sőt inkább nőtt-növekedett, a pap hetenként legalább egyszer ott volt a Mike-portán és ott töltötte sokszor a hosszú, téli östéket. Elmondogatta neki a híreket, amiket ő is hallott és igyekezett a vén embertől megtudni azt, ami őt érdekelte. Ő pedig mód felett érdekelte volna tudni, hogy istenes Mike Menyhárd uram kinek testálja az ő világi vagyonkáját. Azon nem kételkedett, hogy nem lévén gyereke, de buzgó ember lévén, valami kegyes célokra hagyományozza mindenét, de az már kedvére való lett volna, ha abból minél több esne épen a papi salarium nevelésére. Mert, hogy nem-sokáig húzza már az öreg, az holtbizonyos, mire a dagadás a szívére megyen, vége lesz.

Igy a pap.

A tél már vége felé járogatott és Mike Menyhárd uram csak mind erősebben puffadt. Egy lucskos östén, — a hó olvadt már, a szél is fúj, a szürke fellegekből havas eső omlott, kérdi nagy váratlanul a beteg ember a papot:

— Nem tudod, öcsém, mi lett Varjuékkal itt fenn a Pojánán?

A pap megütődött, mert az öreg világi dolgokról nem szokott kérdezősködni, de azért felelt:

— Azok bizony elpusztultak innen.

— El-é?

— Nem tud semmit bátyám arról, ami most két esztendeje történt?

— Hallottam valamit. Gáspár meghalt.

— Meg az. Meglőtték a fejedelem katonái.

— De János, az apja?

— Azt nem látta azóta senki. Menyhárd úr elgondolkozott.

— Pulyák maradtak-é?

— Kettővel maradt az özvegy.

— És azokkal mi lett?

— Úgy gondolom, Kapusra húzódott az asszony. Ott valami malmuk van. A Pojánán leégett minden. Ott semmi sem maradt. Az asszony is nagybeteg volt, akkor éccaka szülte meg a kisebbik fiát.

— Úgy, úgy. Ösmertem volt ennek a Jánosnak az apját. Valkón volt birtokos, de bolond volt. És préda ember. Nem teljeseszerű ember volt . . . Haszontalan.

A pap elmondotta Basa Tamás úrnak, hogy a vén ember esze a Varjuknál járkal.

Basa Tamás figyelemmel hallgatta:

— Halódik már Menyhárd, úgy látszik. Vitéz Ilona anyjával egytestvér volt az öreg.

— Akiről annyit beszéltek egy időben? — kérdezte a pap nyugtalanul.

— Avval. Éppen azért különöztek úgy meg. Menyhárd megtagadta hugát és megtiltotta, hogy emlegesse is a nevét valaki neki.

A pap megnyugodott egy cseppet, még szorgalmasabban látogatta a beteget ezután és célozgatott arra, hogy jó volna testamentumot csinálni, mert az Úristen így-úgy.

— Nem felejtkezem el semmiről. Eljön az ideje és akkor amim van, olyan kézbe fog jutni, hogy emiatt nem fogok az én Istenem ítélőszéke elé állani érdemtelenül.

A pap egészen megnyugodott és várt türelmesen.

Egyszer aztán a vén ember sürgetősen hívatta a papot és Basa Tamás urat, az eklézsia főkurátorát.

— Az időm eljött, testálni szeretnék. Te, pap, írjad, ahogy mondom. Egészen kurtán csak, cifrázkodás nélkül:

...„Én, Mike Menyhárd, senki-
nek semmivel adósa nem va-
gyok“...

...„Valamennyi készpénzem va-
gyon, abból száz tallér legyen a
vén Amburus Katóé, aki betegsé-
gemben hűségesen ápolt, az övé
legyen minden tyúk, csirke, liba,
két bárányozó juh, akit ő választ
és egy borjas tehén“...

...„Minden birtokot, telket, házat
marhákat, lovakat, juhokat, sze-
kereket, szerszámokat és minden
a házban, telken található holmi-
kat testálom arra, aki nálamnál,
vén bűnös embernél többet ér,
mert többet szenvedett, többet
próbálgatott, az én hugom leányá-
ra, Vitéz Ilonára, Varju Gáspár
özvegyére“...

A pap keze reszketett, ahogy ír-
ta és Basa Tamás uram száját tá-
totta nagy csudálkozásában.

Az öreg behunyta szemét, a pap
leírt mindent.

— Menyhárd bátyám, hát a
szent eklézsia?

A beteg felnyitotta szemét és a
papra nézett:

— Arról sohasem felejtkeztem
el, amig éltem. Irjad pap:

...„Vagyon még készpénzül a
lakatosládában ötvenöt aranyflo-
renusom. Abból öt aranyat testá-
lok a papnak temetésre, a többit.“

Akadozott és halkult a hangja,
a pap segíteni akarta:

— A nemes és szent eklézsiára,
írhatom?

Haragosan néztek a beteg sze-
mek.

— Nem. De az árvákra. Varju
Gáspár árváira. Így akarom és
így akarja az Úristen is. Amen...

A pap még írta, de Mike Meny-
hárd közbe nemeghalt.

Amikor a halottas háztól együtt
elmentek a pap és főkurátor, Basa
Tamás nem állotta meg, hogy ne
mondja:

— Sohase hittem volna, hogy
ez a vén bagoly ilyen becsületes
ember legyen.

A pap nem mondta, de gondolta
magában, hogy ilyen huncut kép-
mutatóval sem volt neki még dol-

ga az életben. Egész hosszú télen
átal mennyi idejét ellopta a vén
gazember...

*

Telt-telegetett az idő. Egyik esz-
tendő a másik után múlt és las-
san-lassan elfelejtettek az embe-
rek sok mindent. A Pojana szinte
olyan néptelen lett, mint egykor,
régén, mielőtt Varju János oda-
építette volna a házat. Csak éppen
az Ilia hurubája állott a Talharu
alatt a kert megett szorosán és a
nagy fenyő alatt meredezett egy
kereszt. Az udvart belepte a csa-
lán és a papsajt, meg a moha. Itt
fenn, a havason sokkal hamarabb
rothad és romlik minden, hogy a
levegő párásabb, de aztán az el-
halt ételek felett hamarabb és kö-
vérebben sarjad az új. A fundá-
mentum köveit és a faloldalakat
iszalag lepté be sűrűn és málnabo-
kor, meg páfrány. Igen jó búvó-
helye ez most rókának és vad-
macskának.

Csak Ilia, a vén nézőember nem
hagyta el a Pojánát. Téltre se hú-
zódott be a faluba, amikor a tur-
mát lehajtották.

Egyszer mondotta az özvegy,
amikor bárányválasztáskor fenn
járt a juhoknál:

— Lejöhetnél Kapusra, ott jobb
dolgod volna, mint itt.

— Nem megyek innét én már
sehová.

— Nyugodalom kellene a vén
embernek.

— Ennél nagyobb nem. Ez az
én helyem.

Ilona nem bolygatta tovább.
Elég gondja volt úgyis. A gazda-
ságot nem bírta úgy, mint azelőtt.
A malom is gondot adott. Nem
asszonynak való az. A fogadott
molnár lopott is, meg nem is ér-
tett hozzá. Az örökség, ama Mike
Menyhárd-féle, nagy szerencse
volt ugyan, de szaporította a gon-
dot, mert Kapusról nem lehet Mo-
nostorra gazdálkodni. Az árendás
csalfa, lopta, minden romlott,
pusztult, fogyott.

Aztán egyszer valaki kérte tőle
a malmot. Jó árat ígért. Az öz-

vegy addig-addig gondolkozott, számolgatott, hogy a végén kezébe vágott a vevőnek: eladta a malmot és az egész kapusi jusát.

Igy történt, hogy egy tavaszon Varju Gáspár özvegye beköltözött két gyermekével Monostorra, a Mike-portára. A nagyobb fiú akkor hat esztendő volt, a kisebb négy.

Egyszer őszt táján, amikor a búzát már hazatakarították, öste felé a Mike-portára beállított ember. Az udvaron béresasszonyok kendert tiloltak és a csendes levegőben, a nyugvóra készülő nap fényében csillogva szálldogált a pöszlék. Erősen meleg volt és kenderszagú minden. Egy gyermek is álldogált ott és kenderkőcből ostort próbált fonni. Az ember vén volt már, fején süveg, a haja lenyírva, hosszú bajusza lógott és belekeveredett szürke szakállába. Kantárszáron lovat vezetett, a nyeregről hátul kurta puska lógott egyoldalón. Az ember is, a ló is izzadt volt és poros.

— Itt lakik-e Varju Gáspár özvegye, Vitéz Ilona? — kérdezte.

— Itt az, — és a tiloló asszonyok keze megállott egy percre — benn van a házban.

— Vigyétek a lovat a pajtába, — mondotta az ember és a kantárszárat odaadta egyik asszonynak. Ő maga ment a házba.

Az asszony estebédet készített a tűzhelynél, a szoknyáját fogta egy gyerek. Az öreg ember eléje állott.

— Jó estét Ilona!

Az csak megnézte!

— Apámuram!

Nézték egymást, az öreg aztán megfogta az asszony két vállát és csendesen magához vonta. Szót nem beszéltek és nem sírt egyik sem. Majd leült az öreg a tűzhely szélére. Ilona csak állott előtte.

— Benéztem, — szólalt meg Varju János. — Hallottam, hogy ide húzódtatok. Aztán látni akartalak.

— Hát csak mégis él, — mondta az asszony, — senki nem tudott semmit. Most már itt marad úgy-é?

Egy percig csak, fiam. Valamit falok, látom éppen csinálod is az ételt. Aztán a gyerekek . . . hogy lássam őket. A kicsit nem is láttam még . . . A Pojánán jártam már . . .

Úgyis volt. A menyé marasztalta, de a vén ember nem maradt.

Másnap már tudta egész Monostor és aztán az egész Kalotaszeg, hogy az öreg Varju János itt járt, megnézte az unokáit, volt a Pojánán is. Aztán elment megint. Honnan jött, hová ment, a jó Isten tudja.

Maksai László mondotta apósának, Basa Tamás úrnak az ujságot.

— Annának szólottál-e már?

— Én nem! De tudja bizonyosan. Az egész falu tudja.

Kiss Anna azon az östén nem evett együtt a férfiakkal, Csak feladta szónélkül a vacsorát, de le nem ült. Az ura nézte, de nem szólt. Az asszony arca kemény, mintha kőből vágták volna ki, szája összeszorítva, alig látszott az ajaka. Basa Tamás uram szemehol egyikre, hol másikra ugrált. Szót nem beszélt egyikük se.

Maksai hamarosan felkelt az asztaltól és kiment az udvarra. Másnapra a cséplést akarta kezdeni, a csűr padlóját takarították az emberek, separték, öntözték és polyvával hintették, meg leseparték. A tapasztást is pótolni kellett imitt-amott.

Azon a télen kis Annának leánykája született. Katának keresztelték.

II. FEJEZET.

Az idő kereke csak forog-forog. Emberek halnak és emberek születnek, a cintermekben elkorhadnak a régi fejfák és kidülnek, de helyettük új ültetődik be a földbe, és valahány új fejfát farag a faragó ember, annyi cseppnyi bölcsőt is hímez veres tulipánttal, meg bazsarózsával, új anyák szíve örömére. A gyermekek pedig meg-

nőnek és az Úristnenek örök életet nevelő keze arcukra írja és szívókbe rója a szülők megfrissült arcát és vérének melegét.

Monostoron iskola van. Addig-addig tusakodtak az emberek, a még csak megcsinálták közös akarással. Gyeróffy Mihály uram, a nagyúr is segített, és az erdőből fát, a faluban fundust ajándékozott iskola használatára és mester tartásért földet. A nemesek is, azok is adtak búza- és zabkommenciót, mézet és makkoltatást, legelő juszt és szénaporeiót; a jobbágyság munkát, új verejtéket.

És a monostori iskola megtelt gyermekekkel. Kicsikkel, nagyokkal, leányokkal, fiúkkal, jobbággal, nemessel. Bocskorosokkal és csizmásokkal. A valkói gyermekeket is elhozták tél felé, hogy bár egy-két hónapig tanuljanak betűt. Hoztak érte a mesternek fát szánkával és szalonnát karcsonytáján.

Amikor beállott az ősz, a gyermekek reggelként táblájukkal iskolába mentek és déli harangozáskor jöttek haza nagy éhesen. A Maksai-leányka akkor hét esztendő volt, de ő csak a kerítés mögül nézte a gyermekeket. Nap-nap után elnézegette őket. Meg szeretne volna kérdezni, hová mennek és honnan jönnek olyan csomósan, lármázva hazafelé, de nem merte, hát hallgatott.

Egyszer aztán megkérdezte édesanyját:

— Hová mind mennek a gyermekek reggel és jönnek déli harangszókor, meg délután is mennek. Hová, édesanyám?

— Az iskolába, fiam.

— Mi az az iskola?

— Az iskolában tanulnak a gyermekek.

— Mit tanulnak?

— Olvasni, írni.

— Tudom már. Aztán sokan járnak oda gyermekek?

— Sokan.

— Mind gyermekek?

— Mind.

A gyermek hallgatott egy dara-

big, aztán csak tovább kérdezett:

— Hát én mikor megyek a többi gyermekekkel az iskolába?

Az anyja reá nézett:

— Kicsi vagy még te oda.

— Hát ha megnövök, én is mehetek oda?

Az asszony főzött és alig ügyelt a gyermekre, aki ott ténfergett körülötte és mind csak kérdezett. Nem látta, hogy az milyen aggodalmasan néz rá nagy kék szemével. És nem látta azt se, hogy amikor kérdéseire kurtán odamondta, hogy „nem“, hogyan teltek meg hirtelen a kék szemek könnyekkel. Az asszony nem látta és csak jó idő múlva hallotta, hogy a gyermek a kuckóban összeguborodott és sírt, sírt.

— Miért sírsz, kis Katka? — és ölbekapta.

De az nem szólt, csak peregtek a nagy könnycseppek a szemiből végig az orcáján.

Aztán elcsendesedett és az iskoláról többet nem beszélt anyjának. De egyszer, amikor a nagyszobában félhomály volt már és benn ült fehérhajú bapó, kinn pedig éppen nagy zivajjal szaladtak a gyermekek hazafelé a templomból felől, ahol az iskola állott, odament az öregemberhez.

— Bapó édes, kérdeznék valamit.

— Mit bogaram?

— Mondja bapóm édes, mért nem mehetek én is iskolába a többi gyermekkel, ha megnövök?

— Már mért ne mehetnél te is?

— Édesanyám mondta, hogy nem.

— Édesanyád?

— Ó.

— Aztán szeretnél menni te is oda?

— Szeretnék. Ott annyi, de annyi gyermek van.

— Nem jobb neked itthon?

— Nem, édes bapóm. Itt senki sincsen.

— Hát édesanyád? Apád?

— Az más; azok nem gyermekek. Nekem sincsen senkim . . .

Ekkor észrevette a gyermek, hogy az ajtó nyitva van és ott áll az apja. Elhallgatott és megint nem beszélt többet az oskoláról. Ebben a házban különben is keveset beszéltek. Nagyon csendes ház volt, még a cselédek is, mintha csendesebbek lennének itt, mint másutt. Végezte mindenki a dolgát és mintha a máséval nem is törődött volna.

*

Télen, amikor a külső munka beállott és lehullott a hó, kis Kátát elővette az anyja, hogy megtanítsa a betűkre. Először csak őnnal írták a betűket papírosra és a kis gyermek hamar tanult. Mikor már tudott néhány szót is leírni, akkor írónádat és tentát kapott és anyja mondotta neki a szót és a gyermek sillabizálta sorban a betűt és rőtta, rőtta nagy figyelemmel. Persze sok baja volt a tentával és sok baja az írónáddal, akit minduntalan faragni kellett.

Egy napon, vasárnap délután volt és csúnya, hófúvásos nap. Künn semmit sem lehetett csinálni és ünnepi ebéd után mind bennültek a nagy házban. A szülők az asztal mellett, a vén ember szundított a karosszékekben, a gyermek tett-vett, járkált ide-oda. Unta magát. Aztán csak előkaparászta az írószereit, az ábécés könyvét, tentát, írónádat. Hogy ő ír. De a nádak nem voltak kihegyezve jól, percegtek és akadoztak, ha nyomta őket. A papíros sem volt megléniázva. Szóval nem megy az segítség nélkül.

A gyermek anyjára nézett, az ott font az asztal végénél és a szeme ki tudja, hol járt, aztán apájára.

— Édesapám, tud-é léniázni?

— Talán tudok.

— Hát akkor léniázzon nekem — és odatolta eléje apapíroست, léniát és ónt.

Maksai László léniázott. Amikor egy lappal elkészült, visszaadta a leányának.

Akkor már az asszony is nézte

őket. Meredt szemmel, szája félig nyitva.

Igen ám, de az írónád sem jó.

— Édesapámnak van úgy-e éles kése?

Oh igen, volt.

— Vághatna nekem pennát.

Maksai új hegyet vágott a pennára. Gndosan, szépen, nagy igyekezettel. Hogy készen volt, kis Katka kipróbálta: meg volt elégedve.

— Jól van, édesapám még jobban tudja, mint édesanyám. Igen, de tud-e édesapám nekem elmondani, hogy én írjam aztán le.

— Tudok, fiam.

— Jó, akkor majd én írom.

Az asszony már nem font. Az orsót az ölibe tette és a szemét le nem vette róluk; hol a gyermeket, hol az urát nézte. Azok nem ügyeltek reá. Künn zúgott a szél és az ablakokon a hólyagok pattogtak.

Az írás pedig sehogy sem akart menni. A betűk, mire a papírosra kerültek, átváltoztak. A „z“ betűből „g“ betű lett, az „n“ betűnek még egy szára nőtt: a kisleány mérgeződött.

— Irhatna egy sort nekem, én utána írnám. Úgy könnyebb.

Az apja, mintha mosolygott volna. Elvette a gyerektől a papíroست, pennát és írt.

Ekkor az asszony hirtelen felállott, az orsó leesett a földre. Az ura és a gyermek odanézték.

— Mi az?

A vén ember motyogott a karosszékből:

— Húsz esztendeje annak már. Éppen ilyen idő volt. És te akkor-ka lehettél, mint ez a gyermek. Emlékszelé kis Anna?

De az asszony már nem volt a szobában. A guzsaly ott maradt árván, az orsó a földön. Maksai csodálkozva nézegetett körül.

— Mi történt vajjon itt? Eredj Katka, nézz utána, mi van anyáddal?

A kis leány kiment de nem sokára visszajött.

— Édesanyám a kissozobába

ment, de az ajtót bészárta. Nem mehettem bé . . .

A tanításnak vége lett. Egészen vége. Mikor a kislány másnap este hozta a holmit, anyja rászólt:

Tedd el, fiam! Nem tanulunk többet. Majd az oskolában!

Igy került a kis Maksai Katka az oskolába, a sok-sok gyermek közé, ahol megtanult szívéből, boldogan kacagni.

*

Karácsonyra nagy tél lett; szép, havas száraz idő. És az ünnepek alatt az erdő alatti nagy dombon gyűltek össze a gyermekek szánkázni. Amióta oskola volt a faluban, a gyermekek összeszoktak jobban, mint azelőtt és oskolán kívül is összegyülekeztek együtt játszani. Volt a faluban két nagyobb fiú, akik Kolozsvárt jártak a kollégiumba és onnan sok új játékot hoztak haza, amit a kisebbek hűségesen megtanultak. Így a szánkázásnak azt az újabb mulatságát, hogy hosszú, keskeny szánkókat eszkabáltak össze és ketten-hárman is felültek egyre-egyre, úgy ereszkedtek le a hosszú domboldalon. Nagy mulatság ez és érteni kell hozzá. Aki ügyesebb, annak a szánkája is jobban szaladt és ritkábban borult fel.

Azon a télen Varju Gyurkának volt a legjobb szánkája, azt irigyelte minden gyerek. És boldog volt, akinek megengedte, hogy vele szánkázhasson. De nem engedte, legfeljebb Budai Erzsinek, vagy az úrfiának, Kabos Istvának. De ha hárman együtt ültek reá, közbül a leány, az volt csak az igazi. A kis Varju Jankónak ügyetlen szánkája volt, vastag talpú, nem csúszott jól. Két ember alig fért reá, mert kurta volt a talpa. Ilyen volt a legtöbb gyermeké. A leányokat a fiúk szánkáztatták, legtöbbnek öccse, vagy bátyja volt a szánkabirtokos, aztán az atyafiságból is kitelt egy-egy leánynak mindig egy-egy fiú.

A kis Maksai Katka is kijárt a

domboldalra nézni a mulatságot. Neki azonban nem volt szánkája és semmiféle fiúatyjafia nem volt. Aztán kicsi is volt, véznácska és hasznavehetetlen. Persze, szeretett volna ő is szánkázni, de kérni nem mert senkit, hogy felvegye. Igaz, hogy így is nagy mulatság volt az neki, nézni, hogy jönnek lefelé rohanva-repülve a szánkák egymásután a jól kisikamított, lejárt havon. Rajtuk a gyerekek egyedül, vagy egymásba fogózva többen. És az a vidám csatara, kacagás, ha egy-egy szánka feldőlt és a társaság kipenderült, az volt ám csak a nagy cécó. Egy-egy kis ember el is sírt magát, egy-két nagyobb fiú össze is pofozkodott. Az mind-mind vidám dolog volt együtt és élet, nagy, szép élet.

Történt, hogy a kis Varju Jankót, ahogy a maga kis ügyetlen szánkájával lefelé csúszott, útólérte a nagy hosszú szánka, akin bátyja, Budai Erzsi és Kabos Pista ültek. Azok kiabáltak, hogy félre, de Jankó hiába kapálta a havat lábaival, nem tudott kitérni. A nagy szánka reá ment az övére, mind kiborultak a hóba. A gyermekek kacagtak, Varju Gyurka mérges volt. Szégyelte magát, mert ő vezette a szánkát. Mérgesen ugrott fel a hóból, oda az öcséhez:

— Miért nem tértél ki, öcskös?

— Nem tudtam; miért nem tértél ki te?

Bátyja felemelte a kezét.

— Ne bánts, Gyurka,— de már akkor a másik megütötte, arcul vágta, hogy visszafordult a hóba.

A kis Maksai Katka éppen ott állingált és látta:

— Jaj!

A kis fiú felkelt a hóból, a szája véres volt; Gyurka még ott állott.

— Megállj Gyurka! Megmondom édesanyámnak, — sírt a gyerek. A másik vállat vont.

— Mondjad, nem bánom, mért állottál az utamba. — És ment a szánkájához.

A szánkázás tovább folyt, csak a kis Jankó állott ott félen és vé-

res szájjal nézegette összetört szánkáját. Már nem sírt. A kis Katka megszólalt:

— Ha megmondod, megfogják verni Gyurkát?

Jankó reá nézett.

— Meg! Nagyon megverik. De nem mondom meg.

— Miért nem?

— Mert akkor mindig fel fog düteni és meg is ver megint. Mást csinállok.

A kis leány érdeklődött.

— Mit?

— Ha nagy leszek, meg fogom verni Gyurkát úgy, hogy megsántuljon.

— Igazán?

— Igazán. Elhiheted nekem, megteszem.

Katkának tetszett a dolog.

— Töröld meg a szádat, véres.

— Nincs mivel, a bekecsemet nem vérezem össze, mert új. Majd otthon megmosom a számat Styéfánnál. Édesanyám ne lássa meg.

A kis fiú nézegette összetörött szánkáját.

— Semmit sem ér ez már — és mérgesen odavágta a kitört talpat.

— Nem lehet megcsinálni?

— Meglehetne, de várj csak. Másikat csinállok. Jobb lesz, mint a Gyurkáé, — egészen felvidult a gyerek, — meglátod Katka. Holnapután készen lesz. Aztán gyere ki. Téged is feleresztelek, szánkázhatsz velem.

— Igazán? — és a gyermek tapsolt.

— De ne szólj senkinek. Meglátod. Megkérem Styéfánt, aztán olyan szánkám lesz, hogy senkinek se lesz olyan. De senkinek se adom.

— De engem megszánkázatsz, úgye?

— Téged igen. Csak téged. Mert te nem kacagtál ki.

A kis Jankó most már fűgén összeszedte az összetört szánkát és hazament. A cselédházban, Styéfánnál, a félszeműnél megmosdott és nem szólt semmit. Bátyja pedig várta volna az árulkodást és elkészült az anyai vevésre. Hogy semmi sem történt, valami megbánást érzett és másnap, amikor szánkájával indult, odaszólt öccsének:

— Jankó nem jössz?

— Nem megyek ma.

— Gyere, aztán szánkázhatsz velem.

— Nem megyek.

A kis ember nem ment szánkázni. De egész napon átal a félszemű Styéfánnal furtak-faragtak a cselédházban. Styéfán bácsi pedig, mint afféle havasi ember, a fához értett; különösen a szánkacsináláshoz, úgy látszik. És a kis ember is biztatta:

— Styéfán bácsi, úgy csusszék, mint a madár, ne legyen ilyen szánka több.

— Nem lesz ilyen több, meglátod.

Hát szánka is lett abból. Keskeny, hosszú bükkfa talpa, somfából a lába, nyírfából az eplénye, az ülése gyalult fenyődeszka. És végül, amivel az egészet megkoronázta, megvasalta a talpat. Honnan kerítette Styéfán a vasat, nem lehet tudni, de a fő, hogy volt: vékony, keskeny vastalpat kapott a szánka.

Östére készen is lett, de Gyurkának akkor sem mutatta. Majd holnap . . .

(Folyt. köv.)

Pátzay Pál: A. L.-né arcása
Műcsarnok, tavaszi tárlat

Szentgyörgyi István: Pajtások
Műcsarnok, tavaszi tárlat

Se sok, se néhány

Egyedül rovom utamat.
 Nyirkos éjszakán.
 Kőtenger, fölcsillanó nagy szemek:
 A robogó élet.
 Tülekedő, robotos nép,
 Fényben, kéjben ülő
 Néhány.

Egyedül rovom utamat,
 Mert nincs, aki kísérjen,
 Nincs, aki várjon,
 Akinek volnék kedves.
 Csak az éjszakát látom,
 Az üzekedő, tapódó
 Népet, nincs köztük
 Jó, vagy szép; se sok, se
 Néhány.

Egyedül rovom utamat,
 Amelynek célja nincsen.
 Reménye meghalt,
 Értelme csak volt.
 Füstölgő romok,
 Emlékes álmok:
 — volt sok szép közöttük,
 Elmult, emlék maradt csak —
 Néhány.

Egyedül járom utamat,
 Már nem várok kísérőt,
 Nincs, aki volna kedves,
 Jó, aki hozna szépet,
 Valamit, ami nincs,
 Ami hiányzik:
 Az Élet!
 Már nem várok, mert nincs, se sok, se
 Néhány.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET

Darkó István: Szakadék

Regény, Kazinczy Társaság kiadása, Kassa 1928.

Egységes lírai tradíciónk már legalább is Csokonai óta van, de a magyar regénystilus, — olyan értelemben, ahogy angol, francia, vagy orosz típusról beszélünk, — csak Móricz Zsigmond föllépte óta kezd kialakulni. Ehhez az irányhoz tartozik a kiváló felvidéki író, Darkó István is. Erős, bátor művészettel festi a hazai föld ember-sűrűs vadonát, ahol annyi még a földérintetlen zúg, annyi a kidalolatlan ős fájdalom és új szenvedés, az évezredes avar árnyán s a világégés romjai alatt.

Új regényében a Kisalföld egyik faluja tárul elénk, ahova látogatába jön Béri Balogh Mihály volt huszárfőhadnagy, gazdag pesti terménykereskedő. Sólyom Gyulához, vad fronti éjei reformokról álmodó társához. Már nem remélnék apostol-szerepet; Mihály csupán pihenni akar, de amint a falusi környezet visszaárasztja rá gyermekkori emlékeit, ijesztőre tágul lelkében a szakadék volt éne és új életmódja közt. Váratlanul elésodródik pesti orgiáinak egy különös hősnője is, aki egy kétes társaságban első látásra az övé lett s azóta nem is találkoztak többé. Most mint kedves, üde szép gentry-lányt látja viszont Nyék-hegyi Zsuzsikát, aki egyetlen s nagyon megvezekelt tévedése óta immár éppen Gyula öccsének, a töretlen idealista Gézának menyasszonya. A fölismerés riadalma után újra s most már mélyen összefonódik a sorsuk. De az egyensúlyát veszített Mihály addig vergődik fölvilágosult új elvei s ős, ösztönös idegenkedése között, míg eljártssza a lányt. A falu egy részeg éj után hajtóvadászattal ül-

dözi ki magából s Mihály öngyilkosságba menekül.

A regénybe mintha csak fokozatosan melegedett volna föl az író. Meséje tétován indul, eleinte inkább széles korrajznak rémlik, de minden zsúfolt romantikája mellett kezdettől mély és jó valóságíze van. A rövid kéthétbe sűrített, szinte drámai kompozíción látszik a Móricz-iskola s azon is, hogy az egész cselekvény a főhős lelkében tükrözik. De világa teljes egyéni, mai magyar világ. Szilaj mulatozásait már parázs könyv-viták, misztikus elmélkedések színezik. Változást óhajt a falu népe is; mindenki egyúttal fajunk jövőjét akarja építeni. Az átmenet tragikumát erősen érzelteti az író. Az öregek ép úgy belesodrónak a kor örvényes áramába, mint a fiatalok; egyaránt fuldoklik benne úr és paraszt.

Darkó hivatottságának fő bizonyossága, hogy alakjai tömegét halálosan döntő helyzetekben is, olykor alig egy-két vonással, valóságosan ábrázolja. Főhősei, sokszoros viszonyban egymással és az élettel, testi-lelki mivoltukban plasztikusan állnak előttünk. Az író nemcsak az öregek és fiatalok fölfogáskülönbségét veszi észre, hanem — talán legelőször épen ő — meglátja azt is, mily éles az ellentét a háborút átszenvedett s a közvetlenül nyomába serdült nemzedék közt. Az előbbieket energiáit felőrölte a négyéves vérgarat, az új korosztály azonban, melyhez az író is tartozik, megáll a helyén s kemény idealizmussal vértezi magát a jövőre.

A regény ígéretnél máris sok-

kal több. Darkó tárgyilagos, töprengésre hajló, de gondolatait művészien főhőse analiziseibe rejtő és minden szándékában komoly, hivatott író. Előadása kissé még vontatott, párbeszédei eleinte meglehetősen csikorognak, s valami fanyar humor még fokozza nehézkességüket. Írójuk azonban itt is egyénítésre törekszik s ez többnyire sikerül neki, különösen

a Sós-, Nyékhegyi- és Zsuzsika-féle jelenetekben, Andris és a tébolyba hajszolt őrmester alakjaiban, főleg pedig a vén Boldizsár egyetemi emlékeiben, melyeknek minden szava csupa íz és zamat. A mű apró fogyatkozásai mind eltörpülnek fölényesen valósított értékei mellett.

Juhász Géza.

Sík Sándor: Sarlósboldogasszony

Versek. Voggenreiter kiadása 1928. Studium bizománya.

A háború előtt a lírában az egyéni differenciáltság, a *l'art pour l'art* a jelszó. Mikor recept és verkli lett belőle, új dogma lépett a helyére, mely ellenkezőleg: agitatív munkát követel s a közösség tolmácsává teszi a költőt. A változás mindenkép érthető, csak hogy roppant intellektuális ereje, teremtő fantáziája legyen, aki a tömegérzések viharfokai közt tehetetlenül szétfúzódnai nem akar, s meg nem feneklik holmi vezércikk-szólamok sekélyes partközeliében. A közhelyek zátonyától sem az izzó proletár-öntudat, sem a lobogó irredentizmus, sem a vallásos révület nem biztosít.

Sík Sándort nem az utolsó évek áramlata sodorta a kollektív érzések veszélyes vizeire. Pap is, tanár is, mindent érteni vágyó intellektus, szépimádó lélek, aki föllépte óta törekszik embertársaira szétárasztani az élet nyomorától alig legyintett derűjét. Most élte nyarába jutva, újabb vallásos és hazafias költeményeit jól választott cím alatt gyűjtötte össze a Voggenreiter Magyar Osz-tályának kiadásában.

Tanulságos kötet ez mindenképen. Elismert költő nagy becsvágyú műve, azzal a külön varázsszal, hogy hagyományos tartalmát modern formákba önti; még

szabadverseket is ír. Tömör nyelve nem riadozik tájszavaktól sem („sirallik“), merész összetételek („nyálagyilkos eb“), friss jelzők („jó mondani *bokor* Miatyánkot“), eredeti metaforák („az országút... a dombokon velük biccegetve fut“), részletezéssel is föl-fölbukkannak alkotásaiban. Minden szándéka ellenére azonban többnyire csak ott szerez zavartalan élvezetet, ahol egyéni élményeit nem tágítja egyetemesekké. (*Havasi pihenő, Tengerparti ének, Nyári zsongás* stb.) Jó objektív líra: *Alm, Szobor*; kivételesen szép, egyetemes voltában is tiszta, egyöntetű: *Ad Pium XI*.

A derűs hit zengő szárnyalást ad a költő élményeinek, de a kollektív-tartalom igényelte nagyvonaluság, egyszerű plaszticitás nem az ő ereje. Ilyenkor színtelen általánosságokban árad el (*Megyeri hitvallás*), vagy nem bírván önvallomásait a kor egyetemes panaszával egyé forrasztani, a kompozíciót is széttöri (*S. Onofrio*). Túláradt szellemisége már eleve föláldozza a világ édes és komor változatosságának ábrázolását. Eszményei magasából test-magát is ember-férgecskének látja. Spirituális lírája nemcsak a tarka Mindenséget olvasztja tompan csillogó felületté, hanem

egyéniességének körvonalai is elmosódnak pátosza egyenletesen áradó fényében. Ezértoly monoton ez a forma és tárgy szempontjából, különben változatos költészet. Hiányzik belőle az élet tüze, a magával ragadó egyéniség, amely a lélek izzó mélyéről elemi egyszerűséggel vetíthetné ki monumentális igényű látomásait.

Pedig egyébként, ismételjük, a kifejező eszközöknek Sík Sándor kellő módon birtokában van. Egyéni hangulatai, komoly szándékai mindig megkapnak. Csak-

hogyan célkitűzése sokszor túl magas. Nemzeti fájdalmaink eredeti ábrázolására kevés a hatalma; a kínzó magyar kérdések megoldására nem jelöl irányt. Hívó lelke elragadtatásait sem mindig bírja szuggerálni. Kötete így is érték: nemes humanizmus sugárzik belőle egy alkonyuló kor csillámai-val, melyek ifjú költőink előtt világosan mutatják, milyen örvények lappanganak a kollektív szándék csábító felszíne alatt.

Juhász Géza.

Sipos Domokos: Vágtat a halál

Verseik. Erdélyi Szépmíves Céh kiadása 1927.

Az irodalom hullócsillagai mindig fájdalmasak, az ember önkéntelen megdöbbenéssel néz kilobbanó fényük gyögyörű szikrázása után. Annál szomorúbb, hogy az erdélyi csillagok közül hunyt ki az egyik legszebb rakétázó láng, aki Sipos Domokos volt. Ha a kis kötetet, melyet az Erdélyi-Szépmíves-Céh kegyelete adott ki a korán elmúlt költő hagyatékából, letesszük kezünkbe, lehetetlen nem érezni a pótolhatatlan veszteséget, melyet az elszakított részek szépen összetartó írotáborában szenvedett az ő halálával.

Sipos Domokos igazi erdélyi lélek. Valódi ezermester, akire a mai katasztrófálisan komor időkben oly nagy szükség van. Nagyszerű aktív erő, novellista költő, zurnaliszta, politikai agitátor és amit külön hangsúlyozni kell, tiszta ember, mélységes hit, erkölcs, meggyőződés. Ellobbant élete olyan, mint a hajnalodó magyar jövőért bemutatott engesztelő áldozat.

Az Erdélyi Szépmíves-Céh kegyeletes köteleességet teljesít, mikor szerető gonddal összegyűjti Sipos Domokos írói hagyatékát. Ez az első kötet, mely előttünk

fekszik, 12 verset néhány töredéket foglal egybe, melyek mind a halál közvetlen szomszédságában íródtak s a költő hattyúdalai. A test már erőtlen, a tüdő betegen zihál, de a lélek teljes ünnepi méltóságában áll előttünk az élet komor gyászpompás utolsó állomásán. Lázás víziók, keserű viaskodások, gyilkos töprengések a halál mesgyéjén az élet értelméről. Egy leheletfinom sóhajtás a piros pünkösöd szép üzenetéről. A férfi aggodalma: itt marad a törékeny asszony, a gyöngye gyermek. Egy versében az egyén életáldozatának tragikus fönségébe való mély keresztényi megnyugvás oly nagyságos sorokban dübörög, hogy monumentalitásával megdöbbenet. (Ácsolj keresztet.) A báránka primitív festőkre emlékeztet s egy XX. századbeli Szent Ferenc Rózsáskertjéből való. A novellista Sipos Domokos mint költő is elsőrangú, a szabad verset pompás változatossággal kezeli, néhol japánosan finom, másutt egy középkorú bárát ájtatos együgyűségével rójja sorsát, hogy tragikus erejű kompozíciók magasságába dübörögjön fel. Halála nem parancsol

ránk kíméletet, az aki elköltözött a beteljesedés előtt, legnagyobb ígéreték közül való volt.

A szépen kiállított, a nagyszerű Kós Károly által illusztrált kötet

elé Szentimrei Jenő írt gondos és az író egész működésére kiterjedő életrajzot.

Boros Ferenc.

Kosáryné Réz Lola: Péter

Regény. A Magyar Jövő kiadása. Miskolc, 1928.

Egy jegyzőhajdu fiáról ír regényt Kosáryné Réz Lola, egy egyszerű szegény fiúról, Hudák Péterről, aki ott nő fel egy vidéki udvaron együtt játszadózva a nótárius kisfiával Gyurikával. Az élet szeszélyes szereposztása szerint Gyurikából némi sikertelen ügyvédbojtároskodás után szürke kis városi hivatalnok lesz, Péterből pedig, miután becsülettel résztvesz a boszniai hadjáratban, szabómester, akinek komoly szép cégtáblája van s műhelyében segítők dolgoznak. A szorgalmas Hudák Péter örök hálával gondol vissza régi gyerekkora jótevőjére, a most már özvegy jegyzőnére s erre szüksége is van, mert a nótárius fiából korhely, kártyás családapa válik, anyja nagy szomorúságára. Ebben az időben már Péter is asszony után néz s volt mesterének Franciska lánya után veti magát, akit azonban a család Benis Ágoston úrhoz erőltet.

Kezdődik Péter tragédiája. Kizökken eddigi életéből, elissza fíradtságosan összekuporgatott vagyunkáját, lezüllik s szemeteskoszissá degradálódik. Már nincs más célja életének, minthogy összeboronálja ideálja fiát s régi gyerekkori játszópajtása lányát.

Ez volna a regény. A romantikus történet előadásában mindennütt érezni az író régebbi munkálataiból ismert elbeszélő művészetét, azonban nem lennének lelkiismeretes kritikusok, ha elhall-

gatnánk igen súlyos kifogásokat. A regény meséje a 48-as idők után kezdődik s tart majdnem napjainkig, az író azonban még kísérletet se tesz arra, hogy szereplői háta mögé felvázolja, bár elnagyolt foltokban is az a kort, amelyben élnek. Ezek az emberek időtlenül járnak-kelnek, tesznek-vesznek; szabadságharc utáni korzaktot egyetlen évszám 1854 jelzi, semmi egyéb, nem látunk a boszniai okkupáció Pestjéből se semmit, napjaink is hidegen hagyják az írónt.

Jókait annakidején sokat támadták a történelmi érzék hiányáért, de a nagy magyar regényíró módszere valóságos verizmus Kosáryné Réz Loláéhoz képest. A jellemző erő is teljesen cserben hagyja írónt, aki ebben a munkájában még a külföldön ismert olvasmányregények, szóragoztató olvasmányok színvonalát se éri el. A romantikusoktól nem tanulta el az erényeket, csak a fogyatkozásokat, papírmasékkal dolgozik, élettelen, vértelen figurákkal. Az író nem ismeri azt a miliőt, melyben alakjai mozognak, vagy nincs ereje azt megrajzolni. Se a hivatalszolgákat, se a szemeteskoszissokat, se a régi jegyzőket, se az új tisztviselőket. Nem szeretünk rosszat mondani írókról, ennek a regénynek azonban sajnos semmi köze az irodalomhoz.

Boros Ferenc.

Maksay Albert: A csend dalai

Versek. Kolozsvár, 1927. Minerva kiadása, Studium bizománya

Vékony, egyszerű kis könyvecske. Olyanok ezek a versek, mint a halk muzsikaszó, „mit szellő szárnya messze-messze hord.” A csend dalai ezek. Jobb címet nem adhatott Maksay könyvének. A fülünkbe mászik kedves muzsikája s a szívünkre ránehezedik az a fájó melankólia, ami Maksay verseiben de reng. Versei nem mondanak semmi újat. Nem is erőlködik merész gondolatokkal, csak szomorú dolgokat dalol, csak szomorú pesszimista költő és szerelméért rajong zokogva: „én ezt a furcsa könnyes bús szerelmet, mint ritka, ékes gyöngyfűzért, szívemre koszorúzva hordozom.” Legszebb versei elbeszélő, leíró versek:

„Már minden elmúlt, Úr a tél,
Nagy hó kereng, homály borong,
Ködben dereng a holdkorong,
Kísértet jár a fák alatt,
Halálkiáltás hangja kél
És félelmet üvölt a szél,
Amint mellettem elszalad.”

Istenes verseiben már nincsen meg az a finom, halk poézis, mely előbbieken oly kellemesen álomba ringatott. Inkább őszinte vallomások gyermekien naív interpretálása ezek a versek. Misztikus elképzelések, víziós álmódosítások mutatják neki az Istent. Az alvó tenger felett, ahol már a sirály se száll s mindenütt homály és zord hallgatás az ör,

„Csak mélység van és fenséges
[magasság!
Itt nem segít tudás s megáll az
[ész:
A Semmi és a mindentbíró Nagy-
[ság
Egy pillanatra szembenéz.”

Többi versei is csak egyszerű hangulatok, csöndes rezignált lemondások, de egyéniek és ezért olyan kellemesek, kedvesek és szépek: a lelkét adja minden versében. És ez a szép, ami minden hibát jóvá tesz a könyvében és minden egyszerű érzést költészetté varázsol.

Herceg János.

Zsögön Zoltán: Isten kezében

Versek. „Vasárnap” kiadása Arad

Zsögön Zoltán verseit olvasva valami különös érzés szállja meg az embert Minden versében egy harcos székely ember emléket sirató muzsikája csendül. Igazi magyarsírások ezek a versek, kacajba fojtott könnyezések eburafakós virtusa. A versek kissé elavult formában íródtak ugyan és Ady Endre után különösen furcsa, hogy egy költő meg tudja örizni a régi lantot, amelyen most új bánatokat kezd siratni.

Azt hiszem Zsögön Zoltánt nem is költői predestináció kényszeríti a vesírásra. Erős a gyanum, hogy

csak kedvtelésből írja a verseket: passióból. Nem veszi komolyan a költészetet és épen ezért hiányzik verseiből az a szuggesztív hatás, melynek segítségével megéreztetné a fájdalmát, hogy együtt sírjunk vele.

Kötetében van egynéhány szép vers is, melyek föltétlenül irodalmi értékűek.

Víg voltam én is egykoron
S bohó;
Fejemre szállt egy csúf napon
A hó.
Csalfán megcsalt a vakremény.

Hahó, hahó, hahó!
Megálljunk! Belépett a hó.

Egyik versében a magyarnak hivatottságát siratja és itt vannak érzései először frappáns hatással az emberre. „A szent ravatalnál“ a címe ennek a versnek.

Csákányt hát a szívemnek, em-
[berek!]

Szittyák! Ni, a nagy hunni rava-
[tálnál,
Ni, a szátyár igríc, hogy pityereg!
Vágd! Ha sok cifra mázt a vihar
[elvitt:
Minek hurcoljam még keservit?

Többi versei is az érzések fájdalmas variációi, melyek erőteljesek és olykor szépek is.

Herceg János,

Kocsis László: Szent Ferenc miséje

Nemzedékek kiadása. Pécs, 1928.

Finom muzsika s a preraphaelita színek kedvelői már régóta s szeretettel fogadják magukénak Kocsis László naiv, nevető gyermekritmusait. Könnyen szállt muzsikája, mint nyári szélben a virágos ág s a felhők árnyéka, úgy suhant fölötte, hogy föl sem tekintettünk. S ez a dalos érzés, csengő formáival, mégsem volt pusztá játék, hanem a lélek szövetéből szőtt természetes, őszinte optimizmus feltörése. Most új kötetét kapjuk; a Szent Ferenci életöröm énekese súlyos szociális igényekkel lép fel, a korarenaisance Hősének evangeliumát veszi pacsirtaszavú szájára. Különös, s ha nem volna profán szó: pikánsnak nveznök e hintajátékú formák s a tanító mélységű tartalom egyberejtését. Kocsis tiszta költői hivatottságának mértéke, hogy a kifejezés ily furcsa ritmizálása majd mindig nem sikerül neki; nem érez-

zük a formanyelv heterogén küzködését az anyaggal, de természetesen a szélesebb s keményebb veretű formák teljesebben verik ki a mai kor nehéz evangéliumának fölhangzását. E gyűjtemény egyetlen ciklus: a mise áldozat misztériumait meghatott részvétellel, de mindig reménykedéssel oltja át megoldásul életünk sokféle nyomorába: a szegénységbe, az átokkal kísért gazdagságba, gyászba, kételybe, betegségbe, hogy „Galamb a dúcon, réten zsenge fű. Az oroszán Szahara homokján S a gyilkos vackán, börtön-rács mögött is Megértse, őt is tanítja Ferenc.“ — Élő vallásos lira Kocsisé, semmi sincs messzebb tőle, mint a program vagy a prédikáció; formáin, szépségein és fogyatkozásain túl, tartalmával hozzátartozik a mai ember-lélek képéhez és életéhez.

Várkonyi Nándor.

Karal Zsigmond: A magyar mezőgazdaság története

Stádium kiadása, 1927.

Hosszadalmas idézetekkel túltömött könyv. Hiányzik belőle a megfelelő történeti távlat. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy rendszeres áttekintést nyújtani nem tud. Forrásanyaga az 1887. évvel zárul. Egy csomó adománylevél felsoro-

lása helyett többet foglalkozhatott volna a mult századi mezőgazdasági fejlődéssel. A magyar kis és középbirtokosság szerepe nem domborodik ki eléggé. A gazdasági életformák kialakulását a lexikális adatfelsorolás mellett nem érinti.

A probléma tudományos feldolgozása ennek a könyvnek a megjelenése után épúgy megoldásra vár, mint előtte. Szerzőnek ilyen irányú szándékai ugyan nem is voltak. Ha a munka a régenérezhető hiányt nem is pótolja, mint olvasmány ajánlható. Czettler egyetemi tanár a könyvhöz írott előszavában azt

írja, hogy „a gazdaságtörténeti oknyomozáshoz (sic!) nem elégséges az egykorú okmányok ismertetése.“ Amily igaz ez a tétel, ugyanannyira igaz az is, hogy egy ily feladatra nem elég „gyakorlati gazdá“-nak lenni, egy ily feladat megoldására csak történetíró vállalkozhatik.

Dr. Szász Béla.

Pogány Béla: Magyar-francia zsebszótár

Paris, Garnier Fivérek. 1927.

Szótárról írni tulajdonképen filológus dolga s ez a pár sor nem is akar szakavatott bírálat lenni; minket, a *Híd* híveit egy körülmény figyeltet föl a könyvre: megjelenési helye Páris. Emlékezetünkben vannak a *Párisi Magyar Akadémia* szép és nagyigényű erőfeszítései; egy régibb keletű, de ma is forrón aktuális probléma új fordulatáról van itt szó: a magyar faji kultúra s a nyugati haladás termékenyítő szintéziséről. Már tudjuk, hogy szó sem lehet beolvadásról; életszükségletünk hogy minél nagyobb igényekkel lépünk föl önmagunkkal szemben s hogy autochton gazdagodásunknak csupán színező ereje legyen Nyugat segítsége.

De a kölcson megszerzése is egész embereket kíván; tiszteletreméltó és hasznos azoknak erőfeszítése, akik a kultúrák kapcsolatainak egészséges kimélyítésén fáradoznak.

A párisi Garnier kiadó-cég zsebszótárai közt most helyett adott a magyar kötetnek is; a kiadót bizonyára üzleti szempont vezette, de az üzletet egy Párisba szakad magyar íróember hajszolta ki s ütötte nyélbe már lényegesen több idealizmussal és munkája fölláldozásával. Tudjuk, mit jelent az ilyen „érvényesülés“ idegenben, támogatás nélkül s s hogy csak az otthoni föld érdekeibe való elszánt, végzetes kapaszkodás szokott egyedüli erőforrás lenni. Így hát örömmel vesszük

kézbe ezt a kis kötetet; magyar munka és haszon ez is. Pogány Bélának sok megalkuvással és szizifuszi iparkodással Párisban kihozott irodalmi antológiái után megbecsülő köszönettel kell fogadnunk. Alkalmas és gyakorlati magyar-francia szótár már úgyis régóta nem jelent meg tudtunkkal; az eddigiek legtöbbször iskolai célokra készült, inkább az irodalmi, klasszikus nyelv földolgozásával, ami az élő beszéd s a fejlődő nyelvszokások háttérbeszorításával jár. Pogány szótára a mindennapi, az eleven közlésre szánt beszéd kompilációja; ketten beszélnek benne: a párisi és a magyar társalgó ember, minden témáról, mely életük, munkájuk, szórakozásuk, érdeklődésük szerint fölvetődhetik. Az érintkezést könnyítő lokuciók, szólásmódok, fordulatok, a familiáris, sőt argotikus, de persze nem az utcahangú anyag, vagyis a nem könyv-ízű nyelvezet hú egybeszedése a fő célja és újszerű hozoma a kis kötetnek. A kiárnyalt pontosság s a két nyelv szellemének megőrzése bizonyára elemi kötelessége egy szótárnak, de meg kell említenünk, mert elég ritkán teljesített kötelesség. A hangtani jegyzetek s a földrajzi és személy-név függelék a francia olvasó számára készültek, de a könyvet eredményesen és élvezettel használhatja minden magyar érdeklődő is.

Várkonyi Nándor.

Napkelet Lexikona I—II.

Budapest, 1927.

Már az előszó figyelmeztet arra, hogy a lexikonnak megvan a maga külön olvasóközönsége és hogy az u. n. keresztény-nemzeti szellem jut abban tudományos formához (már ahogy ez kifejezésre juttatható apró cikkekben és puszta adatokban). A lexikont tehát nem bírálhatjuk meg bizonyos fenntartás nélkül, mert egykönnyen azt a választ nyerendjük, hogy ez a könyv nem az önök, hanem a mi tömegeink házi használatára iratott. Ennek a rendreutasításnak annál kevésbé akarjuk kitenni magunkat, mert bár a kurzus és neonacionalizmus áldásában nem részesültünk, a nemzeti megújulásnak mi is harcosai vagyunk. Mindezek előrebocsátásával tesszük meg a következő észrevételeinket.

1. A lexikon igen sok gótai almanachba való adatot tartalmaz s ugyanez a családfeépítés kiterjesztetik a kurzus történelmi és történelmen kívüli nagyságaira is. Rengeteg király név, közép és újkori hadvezér és népbiztos szerepel születési és halálozási dátummal. Egy sereg római nemes család fölösleges nagybátyja, unokatestvére megjelöléssel. Mi szükség minderre, amikor az összefoglaló történelmi címek ugyanakkor hiányoznak?

2. A természettudományi rész hiányos, — nem célszerűbb lett volna ilyen szűk keretek között teljesen mellőzni? E tekintetben a repülőrekordok közlése nem jelent pótlást.

3. A művészet és irodalomtörténeti összefoglaló jó volna egyébként, de ha már az összes Polykárpok belekerülnek, az új magyar irodalom nem napkeletes szárnya több figyelmet érdemelt volna, annál is inkább, mert a szerkesztőség tárgyilagosságra tö-

rekvése egyébként nem vonható kétségbe.

4. A geográfiai rész jó, nem ártott volna azonban, ha e 30.000 címet jelentékenyen duzzasztó sok nem lexikális h. államtitkárok róvására nagyobb teret biztosítottak volna a számára. (Ha már államtitkárokról van szó, miért nem szerepel Sebess Dénes, ha nem is ebben a minőségben, hanem mint közgazdasági szakíró?)

Tisztelettel kérdezzük ezen futólagos megjegyzések után, ha az volt a cél, hogy a nemzeti irányzat álláspontját támassza alá, annyi kiváló szakembernek miért nem tették lehetővé a szűk keretek kibővítését? Vagy irodalmi és politikai sallangjaitól mentesítve szorul-e egyáltalán lexikális alátámasztásra ez az irányzat? A Révai befejezésével a Gazda Lexikon, Világirodalmi, Magyar Irodalmi, Művészeti Lexikonok megjelenése után szükség volt-e egyáltalán egy újabb, lakáscím szűkszavúságú és mégis egyetemességre törő új kislexikonra? Nem célszerűbb lett volna egy Kultúr der Gegenwart-szerű nagy encyklopédia létrehozása, amely messziható tudományos jelentőségén túl alkalmas lett volna a szintetikus magyar szemlélet kialakítására, amire ez az adathalmaz tökéletesen alkalmatlan? Az új magyar értelmiségnek nincsen szüksége szobadísz képező nagylexikonokra a meglevőkön túl. De az „általános műveltség“ bemagolható egyszerű mondataira sincsen hajlandósága, melyet egy kis lexikon egyáltalán nyújthat.

Mindezt, mint már említettük fenntartással mondtuk. A szépen kiállított és ügyesen megszerkesztett kötetek a Napkelet olvasói és tábora számára készültek. hogy az ilykép specializált igé-

nyeket kielégítik-e, annak megállapítása nem miránk tartozik. A másik cél elérésére azonban tovább kellett volna haladnunk s főleg azt engedményezniök, hogy

Napkeleten és Nyugaton túl is van irodalom és hogy a neonacionalistákon kívül is vannak nacionalisták.

Szász Béla dr.

Képes Vasárnap

*Társadalmi és szépirodalmi hetilap. Szerkeszti: Csuka Zoltán.
Megjelenik Szabadkán*

Az utodállamok közül talán a Vajdaságban élő magyar írók helyzete a legnehezebb. Éveken keresztül újabb és újabb kísérletek követtek egymást és a vajdasági magyar irodalom története eddig az örökös próbálgatásokban merült ki. Szépirodalmi lapok indultak, a kellő támogatás hiánya következtében azonban ezek a folyóiratok kivétel nélkül megszűntek. Az örökös küzdelmek azonban mégsem multak el eredmény nélkül: kifejlődött a már-már életerős vajdasági irodalom és ma már kétségtelenül izmos magyar tehetségek dolgoznak a magyar írás szolgálatában.

A vajdasági magyar tehetségek azonban a szépirodalmi folyóiratok hiánya következtében, csakis a napilapok szűk keretei között teremthettek kapcsolatot a magyar olvasóval. Az utóbbi időben azonban a Vajdaságban megjelent magyar

könyvek száma is örvendetes emelkedést mutat.

Csuka Zoltán az ismert nevű vajdasági költő március havában Szabadkán nívós társadalmi és szépirodalmi hetilapot indított.

A „*Képes Vasárnap*“ mint a Vajdaság egyetlen magyar szépirodalmi hetilapja maga köré csoportosította az itt élő magyar írókat. A folyóirat állandó munkatársai között ott találjuk Berényi János, Borsodi Lajos, Debreczeni József, Fekete Lajos, Ferenczy György, Haraszi Sándor, László Ferenc, Mikés Flóris, Szenteleki Kornél, Szegedi Emil és Tamás István neveit, kik méltó reprezentánsai a vajdasági magyar irodalomnak.

Csuka Zoltán kitűnően szerkesztett szépirodalmi heilapja minden héten pénteken jelenik meg izléses kiállításban, nívós tartalommal.

(Versec)

F. Gy.

Uj színház

Immár harmadik bemutató előadását néztük végig az Uj Színháznak, úgy hogy az egyes darabok kritikai értékelésén, szólhatunk magáról a színházról, lassan kibontakozó céljainak értelméről, általános eredményekről vagy hiányokról, melyek leszűrődtek három este tapasztalásaiból. A legelső, amit megállapíthatunk az, hogy a színház eddigi és ezután tervezett működése nem áll összhangban nevével: az új nem jelenti a *korszcrű*-vel való azonosságot, amint kellene, sem műsorban, sem játéktílusban nem fejezi ki a mai idők élen járó színházi törekvéseivel való benső rokonságot. Az „Uj Színház“ tehát nem az Budapestnek, mi a *Teatro dei Idepedenti* Rómának, a *Vieux Colombier* volt Párisnak, Piscator színháza Berlinnek, a Stanislavsky Studio, a Kamaraszínház és a Színházi Laboratorium Moszkvának. A név tehát csak a vállalkozás újkeletű voltát jelenti: a *legfiatalabb* színház Budapesten.

Ezek után lássuk mit hozott máig az Uj Színház? Jelent-e önálló hangot a magyar színházi „kultura“ polifoniájában?

Az első egész estét betöltő előadása, Qu-Ski zsidótárgyú grand-guignolja, a zsargontársulatok által a világ minden táján játszott és így világhírre jutott „Dybuk“-jának bemutatója volt. A darab bizzar témája jó vonzóerőnek mutatkozott, a különlegesség ingere becsalogatta az embereket, akiknek egy része a zavaros és rendkívül hatásos, bár gyengén megírt dráma hatása alatt talán várakozáson felüli „élményben“ részesült, a közönség magasabb színházi kultúrával rendelkező része azonban feltétlenül unatkozott. Miért? Mert egy művészi, vagy legalább is művészi-nek akart produkciónál a tárgy csak másodrendű fontosságú, az elsőrendű tényező a megvalósítás módja, a stílus! Qu-Ski drámája

csak stílusproblematikailag érdekes: *milyen a zsidó lélek színészi vetületben?* Aki látta a moszkvai Habima Színház irodalmi héber nyelvű, felejthetetlen Dybuk-előadását, az megkapta erre a kérdésre a feleletet. A Habima színészei, akik idáig nem ismert tökéletességre emelték az *együttes* fogalmát, egy-egy bemutatóra néha egy évig is készültek, külön-külön és együtt *hisznek* produkciójukban, annak minden vonatkozásában, adequat kifejeződései az atavisztikusan determinált zsidó psychének, ezért minden színpadi megnyilatkozásuk a ritus-szerűség, a kultikus teatralitás bélyegét hordja magán. A misztikus extázis fűtötte forróvá a Dybuk minden mondatát, amelyek csak így kaphatnak súlyt és értelmet az egész előadás. Az Uj Színház mit sem tudott nyújtani ebből a szellemből. Atmoszféra nélkül való előadás! . . . Organizálatlan együttes. Realisztikus színpadi beállítás, óvatos kísérletezés a fénynek bizonyos fokig szimbolikus és hangulatteremtő felhasználására, de sikertelenül. Vontatottan és misztikum nélkül peregtek a színpadi események.

A második bemutató, Henry-René Lenormand „Számum“-ja, hasonló tüneteket mutat színpadi realizálásában. Valami — az egész előadáson átvonuló — egységes principium hiánya okozhatja, hogy végignézve a játékot, kúsza, zavaros emlékképe marad az embernek az este után. Néhány rikító reflektor-fény vibrál fel a szem előtt a „Számum“-ra gondolva, de nyoma sincs az emlékezésben a nagy művészi színházi munka — és mégis . . . A rendező sem állt szemben olyan nehéz feladattal, mint a „Dybuk“ esetében, mi hát a hiba oka?

A harmadik dráma, a színpadi írók Jack Londonjának, O'Neillnek „Szörös majom“ c. „szerep-darabja . . .“ Egyetlen szerepre van

építve az egész színmű, afféle Ramper-szerű alakra, amelyet Paul Wegenertől filmen láttunk. Megint *kivételes* valami, a „Számum“ amerikai mozifilm-romantikája után újabb film-romantika. Szinpadon szokatlan, vagy legalábbis ritkán alkalmazott milió és helyzetek. *Külső* újszerűség, a *belső* helyett. Az előadásban ugyanazok a hiányok, mint az első két bemutató esetében. (A darabról és az egyes színészek játékaról nem célunk itt kritikát mondani.)

Azt hisszük, nem tévedünk, ha a színház egyéni játéktípusának hiányát két rokonértelmű okban a megfelelően összhangolt, állandó *drámai együttes hiányában* (minden fontosabb szereplő vendégművész) és a *sztár-kultuszban* keresjük. Egységes, elementárisan ható *stilust* lehetetlen megfelelően összehangolt *együttes* nélkül teremteni. Külön-külön meg oly kiváló színészek összecsisztásával sem lehet olyan előadást produkálni, amelyet egy művészileg megorganizált

közepes *ensemble* tud. A társulat reorganizálása, a színház drámai programját megbíró talentumokkal való kibővítése lehet az első lépés az Új Színház egyéni játéktípusának megteremtése felé. Az már kétségtelen, hogy csak az *exotikus* darabok érdeklik a színház vezetőségét. Bár kétkedünk abban, hogy ez elegendő program lehet egy színház számára, azonban ha mégis így van, akkor is ajánlatos lenne az *en suite* rendszerről a műsor bővülésével a *repertoár*-rendszerre áttérni, ami állandó együttes esetén az erők ökonomikus kihasználását is megkönnyíti. Az exotikum-keresést pedig ki lehetne bővíteni a *külsőről* a *belső-tartalomra*... az előbbi könnyen kimerül darabokban, mert a darabok, viszont *témában* merülnek ki, mint azt a mese érdekességét hajhászó filmek típusának sorsa is mutatja, az utóbbi azonban kimeríthetetlen, mert az emberi *lélekben* csodálatos gazdagon burjánzanak a létezés legizgalmasabb titkai... N. A.

KÉPZŐMŰVÉSZET:

Ferenczy Valér a Szalonban

Legutóbbi bemutatkozása alkalmával a kritika megállapította róla, hogy apjának markáns egyénisége sok és erős nyomot hagyott a művészetén. A mostani kiállításán meglátszik az a nevelés, melynek nagy festői kultúráltságát köszönheti. „Gyümölcsös“-én ott van a Ferenczy Károly zöld, folytott plenér skálája. Festői érzéseinek finomsága talán nem olyan mély, nem olyan határozott, mint az apjáé, de örökölte tőle az esztétikus érzékét, a kimetszések ízléses megválogatását. Innen van az, hogy tónusai, foltjai keményebben csendülnek, nyersebben fekszenek „Régi fahídja“-n egy-egy részlet festőileg üres „Rét és hegyek“ c. képén a hegyre rakott kicsik, aktjain a

festék kezelésének módja nem viszonylik a felület és a formák légységéhez és a dekoratív képpé fogás simaságához. Ott ahol domináns színekkel dolgozik, alig mond újat, de „Palazzo Rezzonico“ kékes szürkesége finom, „Borus vízpart“ lágy összefoglaló látásának vannak új hangjai. Könnyű, lírikus vázlatain, ahol közvetlen, önfelelt módon alkot, legközelebb jut önmagához, sajátos könnyed lírikus látásához.

Rajzain leggyakrabban a vonal uralkodó. Ebből formál tónust is. Karcai körül a fekete alapról elődomborodó formákba fogott mezotintjei és egy néhány alig érezhető konturok között lágy tónusokra omló rézkarca a jelentősek.

Sz. B.

A Múcsarnok tavaszi tárlatáról

Tíz művészegyesület tartotta a felvonulását, tehát a tárlat a magyar művészetnek szinte maradék nélküli bemutatkozása. Csak három egyesület maradt el az együttes bemutatkozásról s ez a hiány megérzik. A Szinyei és Benczur társaság sajátos hangú, és kiforrottan újlátású művészeit súlyosan nélkülözi az a tömegfelvonulás, mely 700-nál több műből álló rengetegével a közönség számára élvezhetetlen orchestummá zavarosodik. Talán nem annyira is az összegyűjtött anyag művésziértékén mulik a kiállítás sikere, illetőleg sikertelensége, mint inkább a rendezésen, vagy más külsőségen. Lehetetlen ekkora kép és szobortömegekről képet alkotni, beszámolót tartani. De lehetetlen olyan képpé alkotni a rendezés még olyan különösen finom művészetével is, hogy a magyar művészet arca belőle kidomborodjon. A kiállító csoportok, egyesületek szerint tagozott kiállítás nagyobbik része az a tömeg, kíséret, mely egyenként alig kelt érdeklődést. Mint az aránytalanul kisebb számú komolyértékű alkotások uszálya pedig, csak abból a távolabbi szempontból jogosult, hogy mint az általános készség, művészi kultúránk átlag színvonala mutatkozik be. Erről — azt hiszem — sokkal plasztikusabb képet kaphatna a közönség, ha akár stílusok, akár tényleges belső művészi érték szempontja szerint rendeznék a kiállítást. A sajtó-beszámoló munkáját is megkönnyítené a szervezettebb rendezés. A csoportonkénti rendezés lehetetlenné, vagy legalább is erőszakolttá teszi azt az összehasonlítást, mely a II. X. és mondjuk I. terembe szétszort rokonságokat von egymásmellé.

Igaz, hogy a művészet saját szempontjai szerinti rendezésnek leküzdhetetlen akadályai vannak. Ez az oka annak, hogy a Múcsarnok összegező tárlatai az érdekszövetségek

művészietlen szempontjától nyer tagozódást. És ez talán a legtöntőbb bizonyíték az ilyen grandiózus felvonulások élemedettsége mellett. Be kell látnunk, hogy a millenáris évet megelőző idők akadémikus, romantikus stílusjegységének intézménye, a tárlat a mai tagozottabb művészeti élet, a társadalom gyorsabb ütemű vérkeringése mellett — ana-kronizmus.

A tárlatnak így is megvan a maga neurációja, a Rudnay Gyula „Pusztaszeri nemzetgyűlés“ c. gobelinje. A botránykővé avatott remekmű. A bemutatás óta sokan szóltak hozzá pró és kontra, de a legjellemzőbb egyik művészeti íróknak érthetetlen kirohanása. Rudnay válaszolt rá teljesen a nyilatkozat érdeme szerint. Itt pusztán mint jelenséggel foglalkozunk a politikus-esztéta kiválóságának megnyilatkozásával.

Azt mondja: „Munkácsy“ Honfoglalásához“ méltó kompozíciót kellett volna alkotnia. Alakjai „mesebeli hülyék“. Cinizmussal, tudatlansággal vádolja meg Radnayt. Azt írja: „Azok nem ilyen szánalmas kórmeze-csöcselék, hanem ázsiai majesztású államférfiak és hősök voltak. Mi magyarok így érezzük ezt.“ T. i. mi a nagyon tótnevező magyarok a nagyon magyarnevező Radnayval szemben. Milyen ellenállhatatlan komikuma van annak a mérhetetlen önmegettadásnak, mellyel a kiváló művészeti író Rudnay oktatja ... „már a kínai ábrázolások is csizmásan mutatják hun őseinket, turkesztáni fajrokonaink ma is csizmásan ülik a lovat s mint mai magyarparasztjaink, vagy mi magunk is magyardíszben, magyar őseink is csizmában jártak. A boeskor a gyalog *szláv*, a gyalog *germán* viselete, nem pedig büszke lovas *magyaré*“. És ezt a csizmakérdést „döntő faji attributumnak“ nevezi.

Az egész történet nem annyira azért jelentékeny mert egy tulnyomóan csizmaviselettől megmagya-

rosodott idegen oktat ki minket arra, hogy hogyan, milyen eszközök által lebetünk magyarokká szabadulni, hanem inkább azért mert iskolapédája annak, hogy hogyan *nem szabad* műalkotást nézni. A képben szoborban, stb. nem a magam elképzelésének megvalósulását lesem, nem a saját fantáziám útjainak módjainak szankcióját várom tőle, hanem megkeresem az alkotó értelem szándékait, a látomás lelkének saját rendjét, törvényét és minden homályosságot letörülők a magam érzéseinek felületéről, hogy a tükre zavartalanul beihassa az idegen lélek képét. Az igazi értő kritika feladata aztán kifürkészni, hogy a művész mennyire tudta a saját látomását bennem megvalósítani. A megvalósulás sikerét milyen eszközök szolgálták, gátolták, fokozták vagy csökkentették. Így első pillantással látom, hogy Rudnay a naiv legendák, ősrégi kronikáink vagy a „csacska nép“ mesék ódon levegőjét leheli a képére. Ha nem láttam volna, akkor is ki kellene találnom, ha ismerem és értékelem Rudnay művészetét. Tőle kizárólag ezt várhattam és sohasem Munkácsy-szerűséget. Látom az előtérben terpeszkedő két vezért. Igazi „ázsiai majesztással“, kidomborított mellel, hátraszegett nyakkal ülnek. A jobb- szélen hátratett kézzel álldogáló harcos komorsága, Árpád csoportjának alakjai, mind ugyanilyen méltóságosak, kicsit hetykék, legényesek. Zömökök, domborúmellű, szélesvállú figurák — szóval nem a germán romantika értelmében daliás- kodnak. Ez lehet hiba valami idegen szempont szerint, de a művészet és a magyarság szempontjából föltétlen erény, mert harmonikus a kép egészével, a felfogásával. A kompozíció ovális világos foltjába komoly súllyal emelkedik fel a vezérek álló csoportja, közbül Árpád parancsoló alakja. A felettük mélyülő világos égre lobogós kópják nyúlnak. Tagozzák a képet, mozgalmasságot adnak ennek a széles nágy

felületnek. Apró lobogásuk, villanásuk persze ismét nem a romantika lobogóinak értelmében patétikus.

Naiv, régies és mesélő lelkű a színek kórusa, a gyökeres, bogos fák keménysége, a pulikutya nyugalma, az ágaskodó ló vaskos formái a távoli tábor felhős szürkesége, az előtér terepének tagozottsága, — minden; csak elibe kell nyilnia az embernek.

*

A kiállítás többi képei közül *Udvarny Pál* önarcképe eszközeinek gazdaságával, finomságával *Tornyai János* „Nagy Bercsényi Miklósa“ hatalmas férfiaságával tűnik ki. Új társaságának tagjai közül újat csak *Aba Novák* Vilmos és *Szabotka* Imre adtak. *Aba Novák* új formákba fogalmazza a fény problémáját, Színei most kristályosabbak. Régebbi színeinek érdes anyaggá súlyosodó nyerseségével szemben most világos, izzó csillogásban éri el a fény festői himnuszát. *Szobotka* Imre a plenérhez és az impresszionizmushoz higgadt. A Céhbelieknél *Goebel* Jenő mélyülő festőisége, *Barcsay* Cézanne-os csendélete és *Haranghy* egyszerűsége igazi értékek.

Márton Ferenc újabb tájképen érzelmes, finom lirát szólaltat meg. *Nagy Zsigmond* Rákosi arcképe erős, szenvedelmes piktura.

Horvát Árpád szép elképzelésű márvány „Kompozícióját“ stiláris egyenetlenségek rontják.

A Rézkarcolók Társaságának kiállítói egytől-egyig érdekes egyéniségek. *Varga Nándor* „Női arcképe“ meleg közvetlen lirájával egyike a legjobb magyar rézkarcolóknak. „Kaosz“ c. harca hatalmas képzelőerővel érzett kép. Általában inkább a mély filozofikus és döbbenetes nagy érzések kifejezője. *Csóka István* romantikus. *Istokovits* Kálmán grafikáját a kíméletlen erő, a szinte minden lírikus lágy- ságától megfontolt, drámáivá ke-

ményedő rajzszerűség jellemzi. *Pátkó Károly* fejlődése megállott a hideg, részvetlen kiszámítottságban. *Wanyerká* Gyula rézkárcáin szenvedélyes vonalak cikáznak. *Antál Elemér* erős a formaérzésben, egy-egy kárca a legtisztább líra, másik komor drámai vagy elégikus hangú.

A szoboranyag egyik legszebb alkotása ea Számosi Soós Vilmos emléktáblája virtuóz plasztika. Istók János szépen érzett árcépet

állított ki. *Siklody Lőrinc* és *Széckely Károly* áhitatos nyugalmú és szenvedélyes erejű hősi emlékei régebbi ismerősök. *Orbán Antal* „Életöröme“ szép tisztá formáival, egyszerűségével klasszikus ízű. *Szentgyörgyi István* „Pjtásai“ a mester ismert kompozíciós és plasztikai rétekeit adjá. *Erdey Dezső* Leányáktjá reálisztikus erejével, naiv plasztikai igazmondásával egyike a kiállítás legjobb szobrainak.

Szokolay Béla.

FILMMŰVÉSZET:

Film a népnevelés szolgálatában

A kinematográphiakétségkívül korunk legreprezentatívabb felfedezései közé tartozik, s ha valaki a XX. század szellemtörténetét kísérli megírni, semmi körülmények közt nem mellőzheti el a filmkultúra jelentőségének kihangsúlyozását.

Rövid két évtized alatt sikerült a mozgóképet a profán vásáros bódéból a nagyvárosok filmpalotáiba átmenteni. S még a vásári bódé milieujének sem sikerült a filmet annyira diszkreditálni, hogy a kezdet előítéletei a leggyorsabban el ne tűnjenek. S ma aligha van már komolyan gondolkodó kultúrember, aki a film pedagógiai jelentőségét és lehetőségeit kétségbevonná.

Németországban maga az állam is tökéletes mértékben felismerte a kinematográfia népnevelési lehetőségeit. S ma már alig van német középiskola, amely saját vetítő géppel ne rendelkezne, melyet a szemléletes oktatás céljaira használ fel.

A film pedagógiai jelentőségének felismerésével egyidőre esik természetesen a kulturfilm fellendülése is. A fotográfia és a vele kapcsolatos optikai technika fejlődése természetesen nemcsak a játékfilmnek válik hasznára hanem a kulturfilmnek is.

Németországban e téren legnagyobb érdemei a háború alatt ala-

pított filmvállalatnak, az Ufának vannak. Az „Ufa“ mindjárt az alapítás évében külön u. n. „Kulturabteilung“-ot létesített. Ennek feladata első sorban is pedagógiai célú filmek előállításában áll. A szakosztályt a legelső szakemberek vezetik, kik a megfelelő természettudományi, geographiai és technikai ismeretekon kívül a filmphotográfiának is képzett ismerősei. E szakembereken kívül az „Ufa“ kultúr-törekvéseit az államilag szubventionált „Justitut für Kulturforschung“ (Kultúrkatatási intézet) is támogatja, mely adott esetben saját szakembereit is díjtalanul bocsájtja az „Ufa“ rendelkezésére.

Igen messzire menő volna a rendelkezésemre álló szűk kereteken belül a német kulturfilm fejlődéstörténetét megírni. Így tehát első sorban is a legutóbbi két év reprezentatív produktumairól írok, melyek által mindenesetre mindenki képet alkothat magának arról, mily nagy jelentőségű pedagógiai faktor ma már Németországban a kulturfilm:

Az 1927. év folyamán az Ufa kultúrosztálya egy nagyszabású geographiai film cyklus elkészítéséhez kezdett, melynek keretén belül első sorban a német városok és német vidékek kerülnek bemutatásra. A

cyklus még természetesen nem befejezett. Első képei a rajnamellék festői szépségű városairól (Mainz, Köln, Ulm) kerültek.

Az impresszió azonban egészen tökéletes és a filmszemmel néző kritikus szempontjából is teljesen kielégítő. A film elkészítői messzemenőleg gondoskodtak arról, hogy nemcsak élettelen városfelvételeket nyujtsanak, ne csak a vidék formáját, flóráját, specifikus népviseletét ismertessék. A városfelvételekből mindenütt kiérzik a filmszerű törekvés: mozgást és tempót adni a képnek, mert ez első feltétele annak, hogy a pedagógiai cél megvalósulhasson.

Mozgással, tempóval alkotott film okvetlenül eléri tanító célját, mert hiszen a film specifikus technikájával köti le a nézőt. Érdekes és szórakoztató módon nyújtanak ezek a képek szemléletes, komoly ismereteket.

Nemrégben mutatta be az „Ufa“ Collin Rosznak az Ulltsein-Verlag kitűnő riporterének Afrika-filmjét, az „Erwachende Sphinse“-et. Ross a „Vortische Zeitung“ megbízásából utazta be 1927-ben Afrikát és a pedig kiváló tehetséggel foglalta volt német gyarmatokat, egyúttal össze az „Ufa“ részére útja képszerű eredményeit. Az „Erwachende Sphinx“ különben nemcsak egyszerű formában kifejezésre juttatja az ébredő Afrika kulturális politikai és gazdasági problémáit is.

Ross régebbi Ufa-filmje „Mit dem Kurbelkasten um die welt“ már mintegy két éve járja be nagy sikerrel a világot.

Nagy fontossággal és jelentőséggel bír pedagógiai szempontból az Ufa mikrobiológiai laboratóriumának berendezése. Ez az intézet egy sajátos és érdekes eljárás felhasználásával photographálja a természet legparányibb élőlényét. Az eddig elkészült botanikai és zoológiai filmek nagyon messzemenőleg járulnak hozzá ahhoz hogy a széles tömegek között szemléletesen elkép-

zelhetővé legyenek oly jelenségek melyeknek szavakkal való ismertetése csak nagyon nehezen lehetséges.

A „Szépség és Erő Útja“, „Természet és Szerelem“ c. filmeket nagy sikerrel állította az „Ufa“ a modern testnevelés és sportpropaganda szolgálatába.

Számtalan technikai és kémiai eljárás, gyártási mód került már eddig is bemutatásra a Kultúrosztályon keresztül.

A legérdekesebb kísérletek egyike azonban egy múlt évi volt. Egy teljesen elvont szellemi disciplinának, a *psychoanalitikának* képszerű ismertetését is megkísérelte az „Ufa“. Az „Egy lélek titkai“ c. filmben Werner Krauss, a német színpad legnagyobbjainak egyike állította művészetét a kultúrfilm szolgálatába. Izgalmas cselekmény és gyönyörűen fotografált képek vezetnek be a nézőt könnyű szerrel a komplikált freudi gondolatvilágba.

A kísérlet sikerült. A film mindenütt kedvező fogadtatásra akadt. Kivitele is tökéletes, a pedagógiai tendencia sehol sem zavarja közvetlenül az érdekes cselekmény fonalát és a darab végén mégis új ismeretekkel gazdagodva távozik a néző.

A legszenzációsabb és leggrandiózusabb kultúrfilm-alkotása azonban az 1927/28-as szezonnak a hatalmas „Weltkrieg“ — („Világháború“) film melyek hiteles, összegyűjtött felvételek és adatok alapján készített a volt nagyvezérkar két tagja. Különösen nagy siker kísérte a film második részének bemutatását. A felvételek technikája egészen tökéletes. A nemzetközi képanyag összeválogatása kifogástalan. A tendencia érezhetően pacifisztikus.

A bemutató különben a politika reprezentatív személyiségein kívül a Berlinben tartózkodó diplomáciai kar is megjelent és nagy elismeréssel fogadta a komoly igyekvéssel megcsinált igazi kultúrmunkát.

A „Világháború“ II-ik részének osztatlan sikere után az Ufa a Ber-

linben élő magyar filmrendezőt Cserépyt bízta meg a befejező rész elkészítésével, mely az összeomlást, az 1918/19-es forradalmat és az újjáépülést fogja ábrázolni.

Az itt felsorolt néhány adat úgy hiszem egymagában eléggé igazolja a lassanként általánossá való felismerését a film pedagógiai jelentőségének.

Befejezésül még csak egy igen érdekes tény: A berlini forgalmi rendőrség 1927. évi jelentése komoly

formában vezeti vissza a forgalmi szerencsétlenségek számának csökkenését egy német filmvállalat tanító filmjének hatására. Ezt a filmet pld., mely Berlin város forgalmi rendjét és előírásait, az útvonalakon való helyes átkelést mutatták be a berlini iskolák. S hogy nem hiába, azt a statisztika igazolja, mely a tanulóifjúság köréből kikerült forgalmi áldozatok számának jelentős csökkenését tudja felmutatni.

Havas Imre. (Berlin.)

Az elsodort ember

Bemutatta a Royal Apollo

A reklám szemfényvesztő hadjárata mögött Biró Lajos egy igénytelen koncepciójú scenárium és Emil Jannings művészetének egy változatlan erejű alakítása húzódik meg.

A scenárium-írás felfrissítésének úttalan próbálkozásaira jellemző „Az elsodort ember“ irodalmi értékűnek publikált szövegek könyve. A happyend-kvalitás közönségeffektusait legfeljebb pszichológiai megfontolással helyettesíthetjük a könyörtelenül szívfacsaró szentimentalizmussal, de legkevesebb számíthat ez az alapjában véve könnyű operáció komoly művészi tendenciának.

August Schillinget elsodorja az élet: a végzet — ahogy a feliratíró mondja — „a muló évek bizonytalansága felé sodorja“. De hogyan? A Germania Bank cégjegyzője (Emil Jannings) két fel-

vonáson keresztül a kispolgár essenciálisan puritán életét éli, egyszerre azonban — egész érthetetlenül egy kikandikáló térd kísértése lejtőre juttatja, ahol a puritán lélek metamorfózisában a szimbolikus szakállal együtt gyökértelenül szakad el minden polgári kicsinyességtől, emberi gyöngegségtől és — a józan lehetőségek-től. Unalmas, súlytalan história, amit még a feliratokban annyit emlegetett, többek között, „fodrozó“ bizonytalanság sem tud drámaivá maszkirozni.

Jannings alakítása az egyedüli figyelemre méltó vonal ebben a szövevényes históriában. Suggeratív, sugárzó a művészet, biztonságát csak ott veszti el, ahol a szöveg unalmas pózokhoz köti.

Janningsot érdemes volt megnézni.

Sötét Oroszország

Bemutatta az Ufa

Egy film, mely mindenképpen célját tévesztette. A filmnek, mint a művészetek közül a legdinamikusabb felületnek, legcélbatalálóbb, de egyuttal önveszélyes esz-

köze, a pszichológia. Önveszélyes azért, mert a célját tévesztett lélektani konstrukció nem semmisül meg ernyedten célpontján kívül, hanem más pontban ugyan

olyan súllyal érinti lelki világunk felületét. Visszafelé sül el.

Sötét Oroszország.

Illetve Berlin és az emigráció.

Oroszországot egy hóhér tipizálja, az emigrációt meg egy szűkebb körű berlini kolónia, melynek minden egyes tagja herceg, gróf, de legalább tábornok és olyan jók, mint egy falat kenyér. A hercegnek (!) — o tempora — krumplit kell pucolni, a tábornoknak ajtónállni, a hóhérnak meg — o mores — csak erőszakoskodni. De ezt kitünően csinálja.

Michael Bohnen a tipizáló dra-

maturg felfogás nyers, lélektelen — de egy pillanatig sem emberi (!) — figuráját plasztikusan viszi a vászonra. Az utolsó pillanatig engedelmes eszköze a lélektani rövidlátásnak, mikor is a megvesztegetés bűne miatt (éppen a sötét Oroszország büntető árnyéka miatt) csak őt éri utól végzete és az emigrációval cimboráló, ugyancsak megvesztegetett, áruló büntetlenül dől a hercegek, bárók és tábornokok számára kiszajátított happy-end karjaiba.

Nem is olyan sötét ez az Oroszország.

Balao a majomember

Bemutatta a Radius

Grandguignol. Figurák, maszkok, fények és árnyak csupa Lon Chaney-i reminiscenciák. A többi tipikusan amerikai.

Cariolis doktor tömegmészárlásba kezd. Sötét programját hidegvérrel kezdi végrehajtani eredményes tudományos kísérleteinek engedelmes eszközével, Balaoval, a majomemberrel. Igaz, művében fia (állítólag) ártatlan halála fölötti bosszúja vezérli, de csak két áldozatával tud végezni. Mielőtt Cariolis utolsó két áldozatával és a darabbal végezne, Balao, hogy mindnyájunk kedélyét a filmet követő biedermeier rekvizitum példátlanul naiv előadásának megmentse — inkább gazdája ellen fordul, megöli, majd a hőssel folytatott rövid, de

annál izgalmasabb küzdelemben maga is holtan terül el.

Szünet.

Ami ezután következik, az meg tipikusan pesti.

„Herr Doktor“ biedermeier-opera. Előadója a müncheni kamara opera vendégjátéka. A zenéjét ugyan Franz Schubert írta, de — eltekintve az előzmények kinematográfiai megpróbáltatásától is — az effajta hibrid műsor-composíciók (enyhén szólva) mégis csak veszélyeztetik az esztétikai élmény minden parányi lehetőségét.

Grandguignol és biedermeier!

Film és opera!

Együtt?!

Quo usque . . .

Máthé Rezső

Most jelent meg a **HID-könyvtár 1. száma**

Asztalos Miklós dr.

Rossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés

Ezzel a címmel jelent meg munkatársunk 220 oldalas műve, melyben az erdélyi Unió gondolatának történetét dolgozza fel.

Megrendelhető a „HID“ kiadóhivatala útján. **Ára 6.80 pengő.**

KÉVE

Vajdasági Költők Anthológiája

A vajdasági magyar költők meglehetősen árván, irodalmi folyóirat nélkül munkálkodnak, áldozatos kiadók hiányoznak s így legfeljebb a napilapok szürke dobogóin juthatnak csak a nyilvánossághoz. Ép ezért született meg az a gondolat, hogy a Vajdaság magyar költői egy KÉVE címen megjelenő anthológiába gyűjtik össze a vajdasági magyar líra utolsó éveinek termését, arra törekedve, hogy most már nem csak befele, de a Vajdaság határain túl is komoly jelét adják a jugoszlaviai magyar írás életképességének. A KÉVE munkatársai a kitűnő szervezőképességéről neves Csuka Zoltánt bízták meg az anthológia szerkesztésével s így minden biztosíték megvan ahhoz, hogy a diszes kiállítású gyűjtemény rövid időn belül megjelenhessen. A anthológia különben minden ismert vajdasági költőt egybetömörít és munkatársai a következők: Ambrus Balázs, Csuka Zoltán, Debreczeni József, Fekete Lajos, Földi Ilona, Ferenczy György, P. Gergely Boriska, Haraszthy Sándor, Mikes Flóris, Somogyi Pál, Szenteleky Kornél és Tamás István. Az anthológiát megjelenésekor ismertetjük,

HID

irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat, megjelenik minden hónapban, 60–80 oldal terjedelemben. Előfizetés negyedévre 4 pengő, félévre 8 pengő.

Felelős szerkesztő és kiadó

HAJDÚ DÉNES

Kiadók: Bencze Sándor, Csoma Jenő és Gergely Pál

A magyar ifjúság

Ády Endre ünnepe Budapestén

a magyar új nemzedék közös manifesztációja lesz a gyökeres népi gondolkozás és a szociális emberi felelősségérzet kettős nagy igazsága mellett.

Május 19-én este a régi Országház nagytermében OLÁH GÁBOR, TÓTH ALADÁR stb. adnak új ifjúsági programot.

Május 20-án délelőtt az Ady-fejfa megkoszorúzása. Aznap este a Zeneakadémia nagytermében ODRY ÁRPÁD szaval, BASILIDES MÁRIA, MEDGYASSZAY VILMA és SZÉKELYHIDY FERENC énekel, JUHÁSZ GYULA és GYŐRY DEZSŐ Ady Endre emlékének hódol és az új nemzedék célját jelöli meg.

Az ünnepség védnöke ADY LAJOS, BARTÓK BÉLA, BENEDEK ELEK, KODÁLY ZOLTÁN, RUDNAY GYULA, TÖRKÖLY JÓZSEF, ZOLNAI BÉLA stb.

Az ünnepség alkalmából a HÍD röpiratot ad ki, melyben SZABÓ DEZSŐ, MAKKAI SÁNDÓR, SZENTIMREI JENŐ, MÓRICZ ZSIGMOND, KODÁLY ZOLTÁN, RUDNAY GYULA, GYŐRY DEZSŐ, KODOLÁNYI JÁNOS, ERDÉLYI JÓZSEF és mások szerepelnek.

Most jelent meg!

Most jelent meg!

TÖMEGÁHITAT

Simon Andor új verseskötete.

A különös, színes költői alkotásokat

az Amicus adta ki 500 darab amatőr

példányban, a legművésziesebb kivitelben.

Ára 4 pengő. Megrendelhető a HÍD kiadóhivatala útján.

A HIDkiadóhivatala útján megrendelhető könyvek

Asztalos Miklós dr.: Wesselényi, az első magyar nemzetiségi politikus	Ára: 3.— pengő
Párisi Magyar Akadémia: Tanulmány kötet Dr. Ajtay Miklós szerkesztése	” 3.50 ”
Bányai Kornél: Örök arc , versek	” 4.— ”
Kacsó Sándor: Utóljára még megkapaszkodunk , elb.	” 4.— ”
Csanády György: Évek , versek.	” 2.— ”
Molnár Endre: Versek .	” 1.50 ”
Simon Andor: Álomföld , versek,	” 2.40 ”
Fiala Ferenc: Áldott tavaszok	” 1.— ”
Marconnay Tibor: Kacagva tört ki a Faún a pagonyból	” 3.20 ”
Bartha Miklós Társaság tudományos és irodalmi évkönyve	” 3.— ”
Ifj. Könyves Tóth Kálmán: Furulyaszó (1925.)	” 1.20 ”

Mihály Géza

képkereskedő és képperetézési szaküzlete

Budapest, VIII., Baross-u. 41.

(Mária-utca sarok)

Művészi festmények nagy választékban, előnyös fizetési feltételek mellett kaphatók.

Mindenfajta kereteket készít.

Egyetlen székely üzlet e szakmában.

**H a e l s ő r e n d ű , e l e g á n s
férfiruhát akar**

keresse fel

SIMON BÁLINT

uriszabóságát

Budapest, VI., Hajós-utca 19.

(Opera mellett.)

Telefon: 982-75.